
TRANSILVANIA

Sibiu, Strada Șaguna 6.

1877—78.

Frumoase, înălțătoare de inimi serbări s'au ținut în întreagă România din prilejul împlinirii a 50 de ani dela declararea independenței României.

„Astra“ a ținut să serbătorească și ea aceste evenimente epocale și a avut, în 8 și 10 Maiu, conferențieri aleși, cari, în diferite orașe ale noastre, au talmăcit clipele solemne ce le trăim publicului adunat, popor, studențime, intelectuali.

De astădată publicăm frumoasa și instructiva conferență a dlui Vintilă I. Brătianu, (ținută în 8 Maiu) la Sibiu, apoi două articole semnificative ale regretatului Aurel Mureșianu, trimise nouă și comentate de dl Dr. Sextil Pușcariu, și o schiță originală, ocazională, a scriitorului nostru I. I. Sorieiu.

Conștiința națională a românilor s'a trezit — o adevăratec toate trei contribuțiile — și cine i s'a opus a dat dovadă că nu cunoaște puterea hidrodinamică a acestei porniri.

Noi, cari trăim în ziua de astăzi, să ne însemnăm bine piatra de miezuină: 1877/8 și să lucrăm amăsura sfaturilor acelora, cari după unirea de pe câmpurile de luptă doresc și o unire pe ogoarele culturii.

Războiul neatârării: 1877.

Conferință publică, ținută la Sibiu, în 8 Mai, 1927 de Viștliă I. Brătianu.

Încă de chiar ca Universitatea Liberă să mă fi înscris între conferențarii, cari trebuiau să comemoreze Războiul Neatârării din 1877—78, asociația „Astra” îmi ceruse o conferință asupra acelui subiect, la Sibiu. Am primit cu bucurie, fiindcă vă mărturisesc că pentru mine „Astra” și Sibiu reprezintă o parte din trecutul pe care omul, ajuns la vârsta mea în România întregită, își aduce din ce în ce cu mai multă îndușoare aminte.

Sibiu îmi reamintește și povestirile, pe cari ca copil le auziam dela tatăl meu, când sub urgia timpurilor, îndeosebi în timpul zaverii din 1821, moșul meu își trimetea la adăpost la un prieten din Moșu familia în care se născuse în acel an fiul cel mai mic, Ion și, cred chiar, că în acea pribegie ca o prevestire a timpurilor de azi, viitorul președinte al Războiului Neatârării primea botezul în biserica acelu sat.

Tot dela dânsul aflam când, gonit din țara lor, după revoluția din 1848, el găsea adăpost și ajutor pe la 1850 în familii întimoase românești din Sibiu, pentru a putea în ascuns să continue propaganda în țară.

În sfârșit eu însu-mi ca inginer tânăr îmi amintesc ceasurile de emoțiune prin cari treceam acum 20 ani, când veneam să asist la serbările ce dădea Asociația Dv. și cari înfroneau românii din toate părțile; simțeam atunci și durerea nedreptății ce se făcea, împiedecând propășirea națională, dar și nădejdea zilelor desrobirei cele mari.

Aceste considerații vă vor tâlmăci de ce am considerat ca o datorie a mea să răspund cererii ce mi se făcea și, comemorând războiul primei neatârări, să aduc și un omagiu de recunoștință Sibiului și Asociației Dv. cari au contribuit atât de mult la ținerea nestinsă a sentimentului național în Ardeal.

Dar în afară de aceste considerații cu caracter personal mai ne îndemna pe noi toți, românii liberi de azi, încă o datorie de conștiință de a comemora în Ardeal acel războiu și a îndeplini mai cu seamă aici în fața statuei marului român Barțiu o făgăduială, la care el ne-a legat în 1885.

Împiedecat împreună cu frații ardeleni de a sărbători Plevna și în urmă cel o sută de ani împliniți dela revoluția lui Horia, el a scris sub robie în „Observatorul” de pe acele timpuri aceste cuvinte profetice: „Națiunea română știe și simte prea bine că nu acum este timpul să sărbătorească și să ridice un monument vizibil în memoria triumvirilor noștri martiri Horia, Cloșca și Crișan, ci atunci

când după Pleвна ungurească va recăștiga drepturile sale nealienabile și libertatea". Pleвна ungurească a fost la Mărășești și ne îngăduie să venim azi să înfăptuim aci înaintea figurei nemuritoare a lui Barilțu, făgăduiala ce făcea el poporului român robii.

* * *

Războiul neatârării din 1877—78 fixează un punct determinant în renașterea politică modernă a Statului și neamului românesc. Făcut o jumătate de veac după prima mișcare de redeşeptare națională, aceea a lui Tudor Vladimirescu, el permite pregătirea de fapt desrobirea cea mare care trebuia să vie după altă jumătate de veac. El încheie astfel o etapă, aceea care duce dela primele licăriri ale unei cunoștințe naționale și începe o a doua în care România complet liberă, își ia locul ce-i revine în concertul popoarelor și poate astfel, când ceasul cel hotărâtor sună, să ia apărarea intereselor permanente și complete ale neamului.

Iată de ce comemorarea de cincizeci de ani a Războiului Neatârării prezintă nu numai un interes istoric prin ea însăși, dar este prilejul să cercetăm evoluția politică modernă a Statului Român. 77 nu se pricepe fără reamintirea primelor lupte duse pentru redeşeptarea conștiinței naționale, cum nu se pot pricepe timpurile în care trăim fără cunoașterea roadelor luptelor ce s'au dus la Pleвна și la Smârdan.

Iată de ce vorbind de acest războiu suntem siliți să facem mai mult istoricul unei epoci hotărâtoare în pregătirea unei soarte mai bune pentru neamul nostru, decât a unui eveniment din trecutul lui.

* * *

Războiul Crimeei din 1854—56 a avut o mare înrăupire pentru soarta popoarelor din Orientul Europei. Dela primele încercări de înaintare spre mare și spre miază-zi, făcute la sfârșitul veacului al XVII de Petru-cel-Mare și până la el, Rusia își croia fără mari piedeci în fața unei Turcii slăbită, drumul ei spre strâmtoari; pentru întâia dată ea găsea acum opunere serioasă la această politică, prin alianța a două mari imperii occidentale: Franța și Anglia, la care se alipea și tânăra Italie.

Am putea zice că în congresul din Paris din 1856, care încheie acest războiu se manifesta o politică orientală în adevărat europeană, cuprinzând de aci înainte Orientul european în politica acestui continent.

Efectele acestei noi stări de lucruri se arată în primul rând asupra celor două principate, care liberate de atotputernicia imperiului rusesc, puse de aci înainte sub garanția marilor puteri, pot să-și ducă mai departe programul pe care în mod mai restrâns Tudor Vladimirescu, în mod mai îndrăzneț guvernul revoluționar dela 48, îl înscriseră pe steagul lor. Cele două țări surori liberate de atotputernicia consuliilor celor trei imperii vecine ajung prin divanurile Ad-hoc la Unire și la o reală autonomie.

Eram de fapt stăpâni pe soarta noastră, însă intram în această viață nouă slabi materialmente, nepregătiți și neajutați pentru a putea face față tuturor noilor nevoi ce cerea organizarea de o dată a vieții mai complexe și mai active a unui stat modern. În afară de încercările de încălcare a drepturilor noastre a celor trei puternice vecine ce continuau, înăuntru, încă nu destul de cunoscători ale acestor drepturi, încă nu destul de increzători în putința poporului nostru, traiul canonic a lui, s'a prelungit și dincolo de ziua Unirii din 1859. Astfel că aproape 20 ani am fost într-o perioadă de încercări, de șovăeli am putea zice.

Existența noului Stat nu putea fi asigurată, dacă nu i se dedea o organizație cu totul alta ca cea de până aci, aceea a Statului Național, democratic, modern. Dar tocmai această adâncă schimbare făcută deodată, trebuia prin faptul că nu putuse fi pregătită, să aducă greutate. Aveam un regim constituțional parlamentar — și era nevoie de el — dar nu aveam organizate partidele politice necesare unui atare guvernământ, nici personalul de tot felul și toate gradele ce cerea noua organizare de stat.

Iată de ce toată perioada de îndoieli, dela 1859—1877, de guverne de scurtă durată, de lovituri de stat, de încercări de detronări și abdicări, de întârzieri de tot felul în organizările de făcut. În mijlocul ei numai trei evenimente vin să înlesnească mai departe mersul interior: una este improprietărea clăcașilor dela 2 Maiu 1864, împreună cu o încercare de organizare și legiuire proprie, făcută și ea printr-o lovitură de stat care suprime libertățile publice abia date; alta întronarea dinastiei actuale și Constituția dela 86 sub care trebuia să trăim aproape 50 de ani până la înfăptuirea României-mari; a treia, construcția rețelei principale de Călii Ferate Române.

În această grea situație trebuia să ne găsească criza orientală ce începea în 1875 prin revoltele din Bosnia și prin războiul între Turcia, Serbia și Muntenegru.

Rusia învinsă la Sevastopol și încetușată în politica ei prin tratatul dela Paris, căuta primul prilej bine venit

pentru a se libera de acele înecătușări. Ca totdeauna, de aproape 200 de ani, ea găsea un pretext în desrobirea popoarelor din Balcani de stăpânirea Semilunei.

Din primele zile ale aceluia războtu, împăratul Alexandru al II-lea care iscălise tratatul dela Paris, a luat atitudine de apărare a acestor interese, iar în 1876, un general rus Cernaieff și numeroși voluntari ruși armați de marele Imperiu moscovit, ajută direct armatele sârbești și muntene-grene. Rusia găsea acest prilej pentru ca printr-un nou războtu ruso-turc să-și reia prestigiul pierdut prin înfrângerea din Crimeea, și politica tradițională spre strămtori; căutând să-și reia și cele trei județe basarabene pe care Congresul din Paris le redăduse Principatelor Dunăre.

De aceea anul 1876 nu este numai un an de intervenție în războtul turco-sârb, dar și unul de pregătire politică pentru roadele războtului de mâine. Această pregătire se făcea față de Austro-Ungaria, căreia Rusia îi cerea la înțelegerea dela Reichstadt din 1876 mână liberă în Orient în schimbul făgăduielet Bosniei și Herțegovinei, de Germania căreia îi cerea răsplata pentru neutralitatea sa în timpul războtului franco-german, și de act declarația prințului Bismark că „intervenția în Orient nu merită oasele unui soldat pomeranian“, în sfârșit pregătirea trecerii în Bulgaria prin România.

Ca și aceea a neutralității din 1914 la 1916, această perioadă nu a fost cea mai ușoară pentru Statul român, din cauza presiunilor pe cari Marile Puteri, fiecare cu alt interes, le făcea asupra lui. Rusia care din toamna anului 1876 mobilizase o parte din armata ei și concentrase mai multe corpuri în Basarabia sub comanda chiar a fratelui împăratului Alexandru, marele Duce Nicolae Nicolaevici voia, ca de obicei, să treacă pe la noi și să facă din teritoriul nostru fie câmp de luptă, fie de aprovizionare ale armatei sale. Cu planurile ascunse ce avea de a ne relua Basarabia, cu intenția de a nu fi în nimic obligată prin ajutorarea ce am fi dat, ea dorea să facă această acțiune a ei fără învoirea și fără participarea noastră la luptă. Chiar dacă am fi obținut neatârănarea noastră din războtul ce începea, ea trebuia să ne vie prin buna voință a marelui noastre vecine și cu știrbirea teritoriului național.

Austro-Ungaria, deși avea învoirea dela Reichstadt încheiată, nu putea vedea cu ochi buni nici victoria de mâine a Rusiei, nici participarea la războtul pentru neatârănare a unui stat ca al nostru cu un neam din care o parte era subjugat de dânsa. — Iată de ce politica îndoielnică pe care Imperiul dela apus a avut-o în tot acest timp. —

Germania era câștigată cauzei rusești, iar Anglia celei turcești. Franța singură abia și ea esită din războiul dureros franco-german, avea o politică mai hotărâtă în favoarea noastră.

Turcia încă influențată de regimurile de decădere a drepturilor noastre cerca și după 1856 să considere Principatele ca provincii otomane și deci cerea să facă, și ea fără voia noastră, din România câmpul viitor de război cu Rusia.

În toată această perioadă de pregătire din 1876 România a căuta să-și asigure pe de o parte concursul puterilor care să-i garanteze neutralitatea față de viitorul război, pe de altă parte să se opună încercărilor turcești sau rusești de a determina ei politica ce trebuia să urmărim.

De act demersurile făcute pe lângă Puterile Mari Occidentale, pentru a ști dacă cum ni se făgăduise prin Congresul din 1856 puteam, ca Belgia și Elveția, dobândi prin ele asigurarea neutralității noastre, pe lângă împăratul Austro-Ungariei la Sibiu în 1876, pentru a-l cunoaște atitudinea față de o trecere a Rusiei pe la noi, și însfârșit pe lângă Alexandru al II-lea la Livadia în toamna aceluiaș an, pentru a afla adevăratele intenții ale Rusiei față de noi. — Aceste demersuri au fost repetate la Constantinopole, atunci când o conferință a Marilor Puteri s'a întrunit în Decembrie 1876, pentru a știi pe Turci la pace cu Sărbii și Muntenegrenii. — Ele au arătat guvernului Român că nu mai aveam nimic de așteptat dela cei ce declaraseră în 1856 că ne garantează viața pașnică contra încercărilor vecinilor noștri, și că trebuie și de aci înainte, ca totdeauna, să nu ne bizuim decât pe propriile noastre mijloace.

I. C. Brătianu, președintele Consiliului de ministri de pe acele vremuri, care fusese la Sibiu și Livadia, căpătase convingerea că Rusia va trece în Bulgaria și că nu va mai găsi opunere din partea împăratului Austro-Ungar. — În urma rezultatelor negative ale Conferinței din Constantinopole, a declarațiilor celorlalte puteri, ale Turciei care prin noua constituție a lui Midhat Pașa ne consideră ca provincie turcească și deci ne expune la ocuparea malului stâng al Dunărei cu trupele ei; nu ne rămânea decât înțelegerea directă cu imperiul dela răsăritul nostru.

În istoria politică modernă a statului nostru vizita dela Livadia are o mare importanță, fiindcă ea, de fapt, a șlilit Rusia la o înțelegere cu România, de care ea cerea să se dispenseze pentru cauzele arătate mai sus. — În această privință este prețioasă conversația avută de trimisul României cu atotputernicul Cancelar Goretacoff și cu Generalul Ignatieff, ambasador la Constantinopol și unul din propovăduitorii războiului și a politicii panslaviste.

După ce împăratul Alexandru II-lea lăsa pe I. C. Brătianu să înțeleagă că războiul turco-rus era hotărât, acesta a întrebat pe unde vor trece, el le răspunse că prin România. În acest caz gate nevoite de o înțelegere cu statul Român. Gorceacoff dă răspunsul enervat că nu are nevoie de ea. — Primul Ministru al României întâmpinând că nu se poate trece fără învoirea noastră, Gorceacoff spuse că va trece și fără ea. — I. C. Brătianu adause că: „nu crede că Țarul Alexandru va merge să desrăbească popoarele creștine din Orient, trecând peste trupul popoului român”. — Răspunsul și-a avut efectul și s'a convenit asupra unei convenții militare care s'a și tratat în Noembrie 1876 cu Nelidov, trimisul lui Ignatieff.

Precum tratatul de alianță din 4 August 1916, recunoscând integralitatea drepturilor noastre cu proporțiile naționale relative, fixează situația politică a României în fața Războiului mondial, convenția militară cu Rusia însemnează un punct important în dezvoltarea politică a României moderne. Împăratul vecin care până aici făcea din câmpurile noastre teatrul ei de luptă, care până la 1856 poruncea prin consuli ei la Iași și la București, el cerea acum statului Român învoirea pentru trecerea armatei sale, se lega să nu treacă trupe prin capitala țării, să se supue regimului legal român pentru orice conflict și ca comisarul român împreună cu cei ruși să reguleze regimul armatelor ruse ce aveau să treacă pe la noi.

Punctul însă prioritar din această convenție și care prin prevederea sa avea să aibă în viitor o foarte mare importanță era acel prin care Alexandru al II-a garanta integritatea teritoriului nostru; adică renunța în scris la acel punct din programul de mai sus, la reluarea celor trei districte basarabene și a brațului Chilia a Dunărei.

Astfel România mică de ieri prin politica ei cuminte și hotărâtă știe să impue Rusiei renunțarea la intențiile ei de încălcare politică pe care o dusesse de mai bine de o sută de ani.

Calvarul României abia începuse însă, și deși convenția fusese convenită în Noembrie 1876, fără știrea guvernului Român, Marele Duce Nicolae dă ordin trupelor din Basarabia să treacă în Moldova și o proclamație popoului Român fără știrea statului nostru. Armatele noastre primesc ordin să se retragă și să refuze orice concurs. Rușii sunt obligați să-și retragă manifestul, să iscălească în mod definitiv convenția și să o aplice astfel cum fusese redactată, recunoscând necesitatea confirmării ei prin Parlamentul român.

Această învoire precizează atitudinea României, care deși nu intra îndată în război, fiindcă Rușii se opuneau participării noastre își proclamă însă independența în ședința Corpurilor Legiuitoare dela 29 și 30 Aprilie 1876, când, de fapt, începe, războiul nostru, deși nu trecem decât mai târziu Dunărea în urma evenimentelor de care vom vorbi.

* * *

Înainte de a merge mai departe trebuie să aruncăm o privire înapoi și să cercetăm care erau condițiile interne în care România intra în război pentru a putea judeca greutățile ce erau de învins.

După cum arătăm mai sus organizarea României nu se făcuse decât, în parte. Improprietățile clăcașilor și improprietățile însurățeilor trebuia să o continue, mulțimea în mare parte populația dela țară și crease în sufletul săteanului proprietar de pământ ce cultiva și conștiința datoriei lui de a-l apăra. Astfel că starea psihologică a maselor nu era defavorabilă pentru sacrificiile ce avea să li se ceară. Lipsa de pământ nu se făcuse încă simțită și nici o altă cauză nu adăoga ceva la nemulțumirea maselor. Nu era decât o criză de stat în orașe și în pătura de sus (proprietari și arendași), și nu la țară, în adâncime.

Deși armata română făcuse unele progrese mai cu seamă după alegerea Prințului Carol, corpul nostru ofițeresc era încă tânăr și neexperimentat, iar comandamentele superioare în genere slabe și nepregătite, armamentul infanteriei înpechit și redus, al artileriei numai în parte reînnoit. — Construcția eșilor ferate începute prin concesiile Strussberg și linia Giurgiului la 1866 și 67 și continuată apoi prin aceea Oppenheim, dând țării noastre artera principală a comunicațiilor ei, era un ajutor puternic pentru o eventuală acțiune militară și înlesnea trecerea armatelor ruse în Bulgaria.

Greutățile ce întâmpinam erau însă mai cu seamă de un alt ordin material și moral. — Cel material izvora în criza puternică financiară prin care trecea atât statul Român, cât și economia noastră națională, stăpânită în deosebi de clasele de sus. România trăta de un lung period de ani din împrumuturi pentru a-și acoperi defecțele anuale în bugetele sale ordinare, de o valoare de peste 200,000,000 Lei, iar anii 1875 și 1876 lăsau ele singure un deficit descoperit de peste 35,000,000 Lei, care sporea mereu prin obligațiile ce luasem de a plăti anuitatea construcției C. F. R. și ea mereu în creștere. Eram, putem zice, în pragul unui faliment financiar, sporit și el prin criza economică adusă

într'un stat de mare proprietate de recoltele proaste și în deosebi la orașe de dezastruasa convenție comercială ce se încheiase cu Austro-Ungaria în 1875. — Fără restabilirea unei mai bune situații financiare nu s'ar fi putut face războiul. Ea era necesară și pentru mersul Serviciilor publice, dar și pentru unele pregătiri indispensabile pentru ca armata să poată fi pusă în stare de a se bate.

Una din grilele de căpetenie ale guvernelor din 1876 prezdate mai întâi de Manolache Costache Epureanu și apoi I. C. Brătianu (Iulie 1876) a fost restabilirea echilibrului bugetar și procurarea sumelor necesare pentru comenzi de material de război. Tâind în carne vie, reducând funcționarii și reorganizând, rezultatele au fost dobândite în bugetul 1877, care s'a și echilibrat. Singurul capitol la care guvernul I. C. Brătianu lupta să nu se facă economii era acel al apărării naționale. În același timp pentru a întări comandamentul superior, Prim-ministru se adresa ofițerilor superiori români din armata Austro-Ungară, și în deosebi generalului Traian Doda. Aceștia sunt însă împledecați de împăratul Fr. Iosef.

Alte greutăți erau de ordin psihologic, rămășițe ale nenorocitului trecut din care abia eșisem. Era starea de spirit a cercurilor conducătoare care nu mai aveau nici cunoștința limpede a drepturilor și puterilor noastre, nici încredere în calitățile de vitejie și rezistență ale soldatului Român, de atâta vreme neîncercat. — Astfel că în toată perioada care precede războiul se dă o luptă aprigă a acelor ce reprezentau această nenorocită stare de spirit a trecutului și a celor ce încrezătorii în puterile, destoinicia noastră, în drepturile noastre, credeau că numai prin participarea noastră la căpătarea acestor drepturi, le vom putea mai sigur dobândi și apoi le vom păstra. Această luptă a fost desigur tot așa de grea ca cea dusă în tranșeele din Bulgaria.

Situația politică internă în preajma războiului rusoture, era determinată de faptul că partidul conservator, cel boeresc, era încă prin compușerea lui și prin autoritatea trecutului său partidul cel mai puternic pe față, în o epocă când clasa conducătoare a marilor proprietari singură hotăra. Greutățile în primii ani de domnie a noii dinastii sporite prin războiul franco-german, în care toată suflarea românească era de partea statului care contribuise atât de mult la noua situație politică a statelor române, găsiseră în guvernul conservator a lui L. Catargi, dela Martie 1871 la începutul anului 1876 o stăpânire a lor; dar

această guvernare avusese două efecte principale: prin măsurile autoritare și extralegale produsese într-o țară ce începea să simtă binefacerile libertăților și drepturilor publice o reacțiune și deci o slăbire a autorității partidului conservator și prima organizare temeinică și generală cum nu se putea face decât în opoziție a partidului ce luptase pentru desrobirea externă și libertățile publice. De fapt în această perioadă dela 1871—1876 partidul național lua prima oară forma lui de partid în realitate de guvernământ, adică cu o organizație întinsă în toată țara și cu un program unitar. El avu și până aci sub Domnul Cuza și sub Principele Carol încercări de guvernare, el avea prin personalitățile sale de seamă și prin programul său corespunzător năzuințelor naționale puțința a determina curente hotărâtoare; nefiind însă organizat față de partidul conservator-boeresc, el nu putea da decât guvernări slabe și de scurtă durată. Chiar guvernele pentru prima oară exclusiv liberale ce se încercaseră la 1867 și 1868 sub Alex. Goleșcu și Sc. Crețulescu, sunt împiedecate în acțiunea lor nu numai prin presiunile din afară — cele austro-ungare în deosebi — care nu puteau vedea cu ochi buni prezența la conducere a unui partid ce era considerat ca prea național și prea democratic — dar mai cu seamă prin lipsa de coeziune a majorităților pe care el se baza.

Coaliția formată în ultimul an al guvernării lui Lascăr Catargiu sub numele localului unde se proclamase programul ei, dela Mazar-Pașa, este, de fapt, prima organizare de partid de guvernământ corespunzătoare cu noua stare de lucruri și tendințe spre democrație și liberalism a noului stat român.

Organizația este făcută în opoziție, autoritatea reală este dobândită însă mai cu seamă după izbânda și roadele aduse de Războiul Neatârării. Nehotărârile majorităților puternice de rândul acesta a guvernului I. C. Brătianu, greutățile pe care el le întâmpina în sânul ei și chiar a membrilor acestui guvern în hotărârile ce sunt de luat în anul ce precede războiul, arată această situație încă nehotărâtă.

Astfel că guvernul I. C. Brătianu din momentul venirii sale la putere și până la declararea războiului în Aprilie 1877 în afară de greutățile din afară pe care le întâlnește, întâmpină unele, nu mai puțin mari, interne. Partidul conservator este pentru o politică de rezervă și combate cu hotărâre politica externă din aceasta perioadă.

Dar după cum reaminteam erau greutăți în propria majoritate a coaliției dela Mazar-Pașa care adusesse

guvernul național-liberal la cârmă. Oameni politici ca Ion Ghica, D. Sturza, N. Ionescu, V. Boerescu, D. Ghica, P. Carp, N. Blaresberg, C. Bozoianu, Al. G. Golescu, Manolache Costache Epureanu, fostul președinte al Consiliului al Coaliției, chiar la unele momente D. Brătianu și M. Kogălniceanu, nu înțeleg la început atitudinea impusă României. — Unii din ei, membrii ai Guvernului lui I. C. Brătianu îl părăsesc pentru a preconiza sau o politică alăturată Turciei sau de completă neutralitate. — În aceste condiții unitatea de vederi a majorității era slăbită și dificultățile pe care guvernul lui C. Brătianu le întâmpina în Parlamentul său în tot acest timp de pregătire, arată că el nu stăpânește încă situația în acest parlament; și într'atât o stăpânește de puțin, încât este silit în 28 Martie 1877, să ceară dizolvarea Senatului ales în 1877 și care prin compunerea sa adusesse la putere coaliția dela Mazar Pașa. — Obținerea acestei dizolvări după ce Senatul nu putuse să dea un guvern, ducerea în fața opiniei publice a conflictelor politice ce se născuse, îndeosebi în politica externă, avea o cădere importantă fiindcă trebuie să hotărească atitudinea definitivă a României. — Rezultatele obținute au fost primul succes al politicii de războt.

Dar această stare de spirit nu poate fi mai bine caracterizată decât prin două acte: Darea de seamă pe care I. Câmpeanu o face asupra Consiliului de Coroană ce a avut loc la 1 Aprilie 1877 pentru a hotărî în mod definitiv atitudinea României, războtul ruso-turc fiind declarat la 12 Aprilie și armata rusă intră la 1 Aprilie în țară, și scrisoarea din 20 Aprilie 1877 a Ministrului României la Viena I. Bălăceanu, care arată nu numai starea de spirit ce domnea într' unele cercuri românești, dar și în guvernul austro-ungar. El, după ce afirmă că încheierea unei convenții cu Rusia este o mare greșală, cere ca cu orice preț să nu se treacă Dunărea. Conjură pe Primul Ministru dacă mai este timp să se oprească pe această cale. Să ne proclamăm independența, dacă Rusia o permite, să ne apărăm cu bărbăție contra Turcilor, la hotar, dar în numele cerului să nu trecem Dunărea, în acest caz el crede că Austro-Ungaria va trece Carpații să ne atace odată cu Rusia.

În notițele redactate de I. Câmpeanu, ministru ad interim la externe (după ce D. Sturza și N. Ionescu, care erau contra înțelegerii cu Rusia își dăduseră demisia), a celor discutate în Consiliul de Coroană dela 1 Aprilie, iată gruparea părerilor: singur I. C. Brătianu și C. A. Rosetti sunt pentru încheierea unei convenții de trecere cu Rusia,

păstrând pentru moment rezerva față de cooperarea militară sau alianța cu Imperiul dela Răsărit. Ceiiași foști președinți în Consiliul de Miniștri al Corpurilor Legiuitoare au fost contra: sau contra oricărei înțelegeri cu Rusia, sau să se facă apel la Austro-Ungaria, să ocupe România pentru a ne apăra neutralitatea sau să se facă înțelegeri cu Turcii și a-l lăsa să intre în țară.

Astfel că, izolați în părerea lor, I. C. Brătianu și C. A. Rosetti au luat o foarte mare răspundere impunând prin politica lor aprobată de Domnitor, dizolvarea senatului făcută la 23 Martie. Ei găseau la această politică pe lângă opunerea cercurilor conducătoare politice române, și una ascunsă din partea Austro-Ungariei, la o înțelegere mai intimă cu Rusia, astfel că eram lăsați între cele două politice ale Imperiilor în luptă, care voiau să facă din teritoriul român câmp de luptă și între amenințările austriace.

În aceste condiții, singura politică cuminte a României era să nu dea curs convenției de trecere a Rusiei decât în ultimul moment, după ce puterile celelalte se supuneau faptului împlinit și dând în acelaș timp acestui act caracterul ce trebuia să aibă într'un Stat parlamentar de sine stătător, adică trecut prin aprobarea Parlamentului. — Iată de ce deși convenția de trecere fusese întocmită în Noembrie 1876, Guvernul Român refuza să o publice mai înainte ca războiul să fie declarat. Guvernul Român supune la 13 Aprilie Corpurilor Legiuitoare, convenția cu Rusia, votată de Cameră cu 85 bile albe față de 29 negre.

Negreșit că publicarea și notificarea acestui act cu caracter politic, determină atitudinea României, precum și răspunsul la somațiile pe care guvernul turcesc ni le face pentru ca să intrăm în război alături de ea, făcând din teritoriul național câmpul viitor de luptă.

* * *

După intrarea Rușilor în țară la 21 Aprilie, Turcii bombardează Brăila, apoi la 22 Aprilie Renti și în sfârșit la 27 Aprilie Calafatul din Vidin, când bateriile românești răspund pentru prima oară.

La 29 și 30 Aprilie, în urma unor interpelări făcute de A. Stolojan în Cameră și G. Fălcoțanu în Senat de acord cu guvernul, România se declară independentă și în stare de război cu Turcia prin o moțiune votată de Cameră sub 58 bile albe, 29 negre și 5 abțineri.

I. C. Brătianu în discuția ce se face asupra moțiunii propuse, explică emoția ce cuprinde Parlamentul în acele dezbateri, prin faptul că ele sunt desnodământul unei drame

care aşteaptă rezolvarea ei de aproape 500 ani, de când un nou val de cotorpire a venit de miază-zi peste hotarele noastre.

În tot acest interval dela încheierea convenţiei cu Rusia (dela 4 Aprilie) până la declararea de Războiu a României din 30 Aprilie, guvernul român cere participarea armatei române la războiul ruso-turc, înţelegând şi de rândul acesta că nu va putea avea roade statornice decât şi cu jertfele noastre de sânge. Răspunsurile însă continue ale diplomaţiei ruseşti şi îndeosebi ale lui Gorcenkoff şi ale împăratului Alexandru II sunt aceleaşi. Nu au nevoie de cooperaţia română şi nu doresc; dacă Românii vor intra în războiu o vor face pe cheltulala lor, şi dacă vor trece Dunărea vor trebui să se pue sub comanda rusească. Acelaş răspuns îl primeşte România când, mai târziu, împăratul Alexandru al II-lea, soseşte la Ploeşti pentru a trece în Bulgaria.

Cu toate acestea, dela primele ştiri ale războiului, de când Ruşii au concentraseră primele corpuri în Basarabia, România de fapt ajutase armata rusească prin faptul apărării Dunărei şi îndeosebi a punctelor pe care Turcii păreau că vor să le ocupe pe malul stâng; Barboşii care lega Moldova cu Muntenia şi era deci unul din principalele noduri strategice ale comunicaţiilor, Olteniţa şi Giurgiu, apoi Calafatul în faţa cetăţii Vidin, în care se concentrează trupe numeroase turceşti. De fapt mobilizarea şi înaintarea trupelor ruseşti se făceau sub ocrotirea cordonului românesc dela Dunăre.

Îndată ce Ruşii au ocupat malul Dunării dela Gura Oltului până la mare, trupele române au fost concentrate în Oltenia dela gura Timocului până la Corabia, apărând astfel flancul drept al armatei ruse care trecea Dunărea.

Această înaintare se făcea pe câmpul de războiu din Europa în trei puncte: Unul sub comanda Generalului Zimmermann, trecea în Dobrogea la Măcin formând flancul stâng al operaţiilor; grosul care trecea la Zimnicea-Sistov, forma trupele de mijloc şi erau destinate prin Cadrilater să formeze armata principală de înaintare în Bulgaria; un corp al generalului Kruedner ocupa Nicopoli şi trebuia să apere flancul drept. Toate aceste trupe din Europa erau puse sub comanda fratelui împăratului, Marele Duce Nicolaevici. Ţarul Alexandru II în persoană venea să participe la operaţiile europene ale armatei ruse şi îşi lua succesiv cartierul principal la Zimnicea, apoi la Biela în Bulgaria. Din grosul armatei o parte sub comanda Generalului Gurko înainta repede până la pasul Şipka în

Balcani unde era oprit de grosul armatei lui Soliman Paşa; iar un alt grup pus sub comanda Mareşului Duce-Moştenitor, viitorul împărat Alexandru III, era menit să lupte fără rezultate în contra impelilor turceşti din cetăţile Cadrilaterului. Cu cât pornirea a fost repede la început şi încrederea că războiul se sfârşeşte repede cu atât şi porirea înaintării fu bruscă: Gurka oprit în Şipca şi silit să se retragă, Marele Duce Alexandru în Cadrilater, iar corpul Generalului Kruedner de neaşteptatul atac ce-l face Osman Paşa sosit din Vidin şi întărit în centrul de comunicaţii, important punct strategic, Pleвна. Acest din urmă atac se transformă într'un adevărat desastru pentru armata rusească prea înaintată în Balcani şi luată astfel între trei focuri, cel din Cadrilater, al lui Soliman la miază-zi şi al lui Osman-Paşa la apus. Marele cartier împărătesc îşi pregăteşte în pripă reîntoarcerea dela Biela la Ziminicea, aici situaţia armatei ruseşti fără putinţa de a arunca noi rezerve în luptă este primejdioasă. Atunci Marele Duce Nicolae trimite Prinţului Carol o telegramă pentru a-i cere concursul armatei române, care oferită în mai multe rânduri, fusese cu jignire pentru noi refuzat: lată perşiunea oficială rusească au: 19/31 Iulie 1878 din Târnova „Turcii grămădind cele mai mari masse la Pleвна, ne sdrobesc. Rog a face fuziunea, demonstraţia şi dacă este cu putinţă a trece Dunărea, pe care doreşti să o faci între Jiu şi Corabia, aceasta demonstraţie este indispensabilă pentru a înlesni mişcările mele. Nicolae.”

Importanţa acestui apel nu poate fi judecată fără a fi-ne seama de faptele ce l-au precedat. După cum am văzut mai sus, din Aprilie Guvernul român ceruse cooperarea armatei române, refuzat atât de împărat, de cancelarul Gorcéacoff, şi de Ignatiev. Această telegramă nu numai răzbuna România, arăta cât de important putea fi ajutorul ei, dădea urmăre silită cererii repetate de colaborare, dar satisfacerea cererii ce se făcea nu lăsa în urma respingerii armatei ruseşti peste Dunăre ca teatrul de luptă să se mute pe teritoriul nostru.

Înainte chiar de acest demers urgent, armata română la cererea Ruşilor ocupase malul Dunărei între Olt şi Flămânda, adică până dincolo de Turnu Măgurele şi ulterior luase şi Nicopol în stăpânire.

* * *

Acum că România coopera cu armata rusă, trebuia să se reguleze cu Marele Cartier Rusesc condiţiile acestei cooperări. Tendinţa Ruşilor de a nu fi-ne seamă de drepturile Românilor, a adus greutăţi. După intervenţia Domni-

torului și tratativele făcute la Marele Cartier Rusec de Președintele Guvernului român și Țarul Alexandru pentru numirea Comandamentului, toată armata Ruso-Română dimprejurul Plevnei este pusă sub comanda Prințului Carol, fiecare armată păstrându-și individualitatea sa sub comandantul național propriu: cea română sub a generalului Cernat, până aci ministru de război, departament, care trece sub direcția lui I. C. Brătianu, care rămâne și Ministrul de Interne în tot timpul războiului. Era o tranșacție față de situația grea în care se găseau armatele aliate. România renunța la o linie separată de operație, cum ceruse în diferite rânduri și în deosebi prin trecerea la Vidin, la care Rușii se opuseseră cu îndârjire dar Domnitorul primea în compensație comanda armatelor comune în punctul principal de acțiune al războiului Ruso-Ture și care trebuia să fie hotărâtor pentru soarta definitivă a războiului.

La August armata română începe trecerea Dunării la Corabia și înaintează repede spre Plevna.

De aci înainte ea care ocupă unul din sectoarele dimprejurul Plevnei, are de întâmpinat trei greutăți de căpetenie: una a luptelor grele pe care le are de dus față de inamicul bine întărit în Plevna; apoi acea izvorâtă din frecăturile continue cu un aliat care deși avea nevoie de concursul nostru, caută să-i reducă importanța, înșfârșit, acelea aduse pentru aprovizionare în urma schimbării bazei dela Dunăre la Plevna, în starea în care se găseau serviciile dinapoi ale unei armate tinere și în pripă organizate, această categorie de greutăți nu era din cele mai reduse. De fapt aceste aprovizionări au fost făcute prin serviciile civile de prefectii mai apropiați de front și cu carele de rechiziție, iar serviciul sanitar de o organizație ad-hoc ajutată de concursul binevoitor al medicilor civili, al doamnelor din societate sub indemnul înalt al Doamnei Elisaveta și activitatea inimoasă a generalului C. Davila. Războiul s'a făcut din punct de vedere financiar cu biletele ipotecare, dar mai cu seamă cu contribuția benevolă a tuturor.

Listele de ofrandă sunt caracteristice; micii funcționari, învățători, preoți, săteni dau din leafă, din fân, din mâncarea lor pentru armată bani pentru puști, hrană pentru răniți. Această mișcare de ajutorare trece munții, și comitete de ajutorare sunt formate, în Bucovina de d-na Popovici, în Brașov de doamnele Diamandi Manole și Stănescu și Bariț, iar în Sibiu de d-na Judita Măcelariu.

Acțiunea militară română a fost efectivă, în afară de ajutorul ce a dat armatei Ruse amenințată de a fi aruncată

peste Dunăre. În deosebi ea s'a manifestat dela început prin ocuparea redutelor Grivița, în ziua de 30 August, când Rușii credeau că vor putea lua Plevna prin asalt, apoi prin complectarea Plevnei, prin ocuparea Rahovei, spre a apăra flancul de apus al Plevnei și în sfârșit în ziua de 28 Noembrie, când Osman Pașa încearcă să iasă din Plevna, și în care Rușii surprinși armata română face de fapt prima acțiune pentru oprirea ieșirei și ocupă cea dintâi orașul și determină apoi predarea lui Osman-Pașa și a armatei sale. Predarea se face unui ofițer român și numai ulterior reprezentanții ai armatelor rusești vin să culeagă laurii la care contribuise atât soldatul Român.

Grivița reprezintă în istoria armatei Române prima reîncercare femeinică a vitejiei sale, ea dă astfel nu numai Românilor și aliaților noștri dar și opiniei publice europene, după atâta uitare, cunoștința valorii sale. Comparația ce se putea face între soldatul nostru și cel rus nu era în dezavantajul nostru și va explica peste 40 de ani multe din evenimentele petrecute pe frontul Ruso-Român din 1916—1918.

Armata Română ia astfel o parte activă — era de aproape 60.000 de oameni trupe combatante și 130 tunuri — la oprirea Turcilor, la împresurarea și căderea Plevnei, deci la determinarea soartei războiului din 1877.

* * *

Căderea Plevnei deși este efectul (2 ronduri albe) hotărâtor al războiului, pacea nu era încă făcută și îndată ce Rușii scapă de Osman-Pașa uită serviciile aduse de Români și refuză de aci înainte participarea noastră la ultima fază a războiului, care trebuia să aducă și încheierea formală a păcii.

Rușii pornesc singuri înainte peste Balcani, disolvând comandamentul armatei dela Plevna, lăsându-ne nouă sarcina de a aduce spre Rusia prizonierii turci: armata română însă își ia acțiunea ei separată la flancul drept al armatei ruse, spre Vidin și Belogradic pe Lom, unde armata română are la Smârdan un nou succes care se aseamănă cu Grivița.

De aci înainte, deși victorioși, începe o nouă serie de greutăți pentru Statul și armata română. Scăpată de primejdie, Rusia își revine politica de înlăturare a Românilor și gândul de a ne răsplăti serviciile aduse prin reluarea Basarabiei redată nouă la 1856. Armatele rusești înaintând spre Constantinopol, amenințate de Anglia și Austro-Ungaria în cazul intrării lor în acest oraș, încheie armistițiul la 19 Ianuarie, adică nici două luni după Plevna, fără însă a primi la aceste tratări cum era drept, pe reprezentantul colaboratorilor dela Plevna, pe Colonelul H. Arion.

Acest armistițiu încheiat după două luni prin pacea dela San-Stefano, Rusia urea să-l transforme în pace definitivă și numai între Turci și ea, în afară de Europa și ceilalți interesați.

Prin acest tratat, Basarabia ne era luată, se creia o mare Bulgarie la Sud, care ajungea aproape de porțile Stambulului și se pune acest principat sub un regim de directă influență rusească; armata ei trebuind să stea doi ani în Bulgaria, păstrându-și și în tof acest timp liniile sale de comunicație prin țara românească.

Rușii nu se mulțumeau însă să-și calce iscăltitura ce-și pusese pe convenția cu Împăratul Alexandru în Apr. 1877 și prin care se angajau să respecte integritatea teritoriului românesc, dar voiau și ne cereau ca acest rușinos și nedrept act să fie făcut cu consimțământul nostru și fără protestarea noastră.

Domnitorul și Guvernul român refuză să dea acest consimțământ cu toată amenințarea ce ni se făcea, că armatele ruse vor ocupa la retragerea din Bulgaria Principatul și cu desarmarea armatei române. Armatele române sunt retrase îndărătul liniei Dunărei, Pitești—Târgoviște; Guvernul și Parlamentul declară că nu primesc retrocedarea Basarabiei și că cerem ca chestia să fie adusă la judecata marilor Puteri, cari cereau și ele un Congres la Berlin, pentru a regula viitoarea și definitivă pace, lată telegrama pe care Rogălniceanu, Ministrul afac. străine, o trimite reprezentantului Român la Petersburg ca răspuns la amenințarea ce ni se făcea: „Rog răspundeți Cancelarului Gorceacoff că o armată care a luptat la Plevna sub ochii Împăratului va putea fi zdrobită dar nu va lăsa niciodată să fie desarmată“.

În această atitudine hotărâtă a României, ne întemeiam pe aceia ce luase Anglia și Austro-Ungaria, care și ele cereau întrunirea Congresului și care amenințau Rusia cu războiu. Față de această acțiune, tratatul de pace dela San-Stefano, rămâne literă moartă și se anunță întrunirea unui Congres, la Berlin. Transacții însă parțiale au loc în acest interval, Anglia câștigă insula Cipru, Austro-Ungaria, Bosnia-Herțegovina; iar România părăsită. Puterile întrunite la Berlin nu primese delegații noștri să ne apere drepturile și numai într'o ședință I. C. Brătianu și M. Rogălniceanu, orată fără rezultate monstruoșitatea ce se făcea. România primea însă în Dobrogea ce ne revenea de drept o compensație și o Dobrogea ce ne hotărârea greu de apărut și care n'a fost rectificat decât în urma războiului Balcanic din 1913, cedându-ni-se și o parte din Cadrilaterul Bulgar.

Tratatul dela Berlin ne recunoaște însă neatârhnarea definitivă, iar unele puteri căutau să lege și acest drept al nostru de acordarea drepturilor Evreilor din țară și apoi de rescumpărarea căilor ferate ale concesiunii Strussberg.

* * *

Astfel se isprăvește acest glorios războiu cu o pagină dureroasă, ca să nu zicem rușinoasă și de rândul acesta pentru solidaritatea celor mari întru servirea intereselor lor în dauna celor ale statelor mai mici oricât de mari ar fi meritele și drepturile acestora.

Roadele Războiului Neatârhnării din 1877 nu trebuie însă judecate prin această nedreptate, ci cercetate în ele însăși, căci ele au determinat o nouă viață a Statului român.

Iată în rezumat efectele lui: ele pot fi clasate în următoarele categorii: Cele cari au influențat viața internă, cele care au înrăurit politica externă a României în timp de aproape 40 de ani prin atitudinea Rusiei.

Războiul din 1877 a adus în politica internă două mari schimbări, cari au determinat apoi propășirea Vechitului Regat. A consolidat încă tânărul dînastie română. Neînțelegeri ce se iveau între coroană și opinia publică, în perioada războiului franco-german, aduseseră o răceală care primejduse țara cu amenințări de abdicarea prințului Carol la un moment dat; Războiul dă prilej Domnitorului să fie Căpitanul dela Plevna, a cimentat noul așezământ chemat să asigure în mod definitiv și temelnic tratul liniștit al Statului român. Precum Regele Ferdinand, prin serviciile aduse în războiul întregrei, și-a câpătat o popularitate și o autoritate proprie în afară de aceea dată de înalta lui situație și de predecesorul lui, tot astfel Prințul Carol și-a făcut la Plevna adevărata sa legătură sufletească cu poporul român, care apoi a influențat lungă și glorioasă sa domnie de 48 ani.

Prin roadelc politice preonizate precum am văzut la pornire numai de dot din conducătorii partidului ce avea răspunderea guvernării, acest partid și conducătorul său au câpătat o autoritate sporită, astfel încât a putut în perioada de organizare a României Mici să guverneze timp de încă 10 ani și să aibă astfel timpul trebuincios pentru o sarcină atât de mare ca acela a organizării unui stat modern. De fapt între 1878 și 1888 s'a făcut organizarea României moderne, după încercările și șovăelile ce dărnăiseră timp de douăzeci ani dela Unirea Principatelor. De aci înainte regimul național și democratic care acum avea legătura în toată țara, era asigurat; el putea treptat să reguleze în mod mai puțin primejdios pentru situația

politică externă, economică și socială în care ne găseam, articolul 7 și chestia evreiască, impuse de tratatul de la Berlin, apoi răscumpărarea C. F. R. de la concesiunea germană, să transforme Principatul în Regat dând astfel formă completă a României de sine stătătoare, să poată revizui constituția, lărgind dreptul de vot, să facă un program mare de construcții publice, pentru completarea rețelei de cale ferată română, a podului de peste Dunăre, a Porturilor pe acest fluviu și la mare (Constanța), a docurilor dela Brăila și Galați, să reguleze în mod definitiv chestia financiară prin convertirea și consolidarea datoriei publice și să facă din Statul român unul din debitorii, cei mai buni executori ai obligațiilor sale, să înceapă organizația creditului și circulației prin creierea Băncii Naționale și a Creditului Agricol Tărănesc, să facă improprietățile sătenilor pe moștile Statului, să pornească organizația învățământului și să dea neatârănarea Bisericii Române prin dobândirea autocefaliei sale, să lupte pentru libertatea Dunărei și să denunțe convenția comercială cu Austro-Ungaria, să organizeze armată nouă și să o orneze după constatările și experiența făcută; într-un cuvânt să dea forma cea nouă Statului român modern. Reușita politicii războiului a dat astfel României constituționale de ieri, organizația politică adaptată nevoilor sale și care trebuia în timp de alți 50 de ani să-i slujească interesele.

Războiul neatârănării însă a schimbat mentalitatea de neîncredere în propriile noastre forțe și drepturi în care trăiseră până aci straturile conducătoare române. După tâmbanda politicii de încredere, nimeni de aci înainte nu mai pune în indoială nici drepturile noastre, nici puțința de a le apăra, nici vitejia românilor care trebuia să ne garanteze în contra încălcărilor din afară. Greutățile ee abuzesem cu Rusia și încercările ei neisbutite de a ne subjugă în timpul războiului, convinseseră pe români că ei pot să-și apere stăpânirea drepturilor. Ele făcuseră o educație nouă pe care și-o făcuse și dorobanțul la Pleвна și din care fiecare căpătase o conștiință mai limpede a drepturilor și puterilor noastre. Acum că aveam neatârănarea legală, ea trebuia consacrată prin o viață proprie și vie pe toate terenurile; independența politică trebuia după oarecare timp să influențeze și pe cea culturală și pe cea economică.

Dar o atare conștiință nu putea să se producă în România liberă fără a influența suflarea românească de peste tot. Victoriile din Bulgaria, prestigiul ce căpătase Statul român în ochii Europei, ridică prestigiul chiar al neamului și dădea frașilor robii alte nădejdi pentru viitor.

Dar de sigur că războiul neatârării a fost, după o lungă perioadă de înșirire, situația ce merita să avem în kolekarea popoarelor. Regatul român sub dinastia română de-otău de aci înainte un factor important în politica orientală; unibonmă ce a adus războiul, dezvoltarea de toate felurile în statul devenit stăpân pe soarta lui, face ca România să fie de aci înainte căutăta și pentru politica sa cuminte și pentru consumația ce poate face și ca factor economic a unei țări bogate care poate și vrea să muncească. Această situație se concretizează în stua când după războiul balcanic din 1913, pacea orientală se face sub auspiciile ei în capitala regatului român. Negreșit că politica cuminte următa în timp de aproape 40 de ani, că propășirea continuă pe toate terenurile, au sporit roadele războiului neatârării, dar fără situația creată de el nu s'ar fi putut ajunge la ceea ce din 1916, care să permită statului român când a sunat ceasul cel mare să ia în mână apărarea intereselor neamului întreg, să obște chiar înainte de luptă și numai prin autoritatea sa recunoașterea integrală a drepturilor noastre naționale prin tratatul de alianță dela 4 August 1916, să ia parte efectivă și utilă la crâncenul războiu și cu toate greutățile izvorite din izolarea noastră geografică și din părăsirea singurului aliat cu care eram în contact, să ajungem că tratatul din Versailles să ne recunoască acele drepturi, să isprăvira războiul văzând Basarabia venită la țara noastră și a cărei cedare nu o recunoscusem, să apere în Budapesta și pe Nistru Europa întreagă de anarhia ce se încerca.

Războiul din 1877 și modul cum el s'a încheiat prin răpirea Basarabiei, atitudinea ce am fost siliți să luăm pentru apărarea drepturilor noastre, în loc să ne aducă rezerva celui vinovat, ne-a adus ura lui. Rusia după ce ne luă Basarabia, îndeosebi sub împăratul Alexandru al III-lea a avut o atitudine ostilă, care a silit politica noastră externă să ia o orientare către puterile centrale și să găsim astfel în Tripla-Alianță apărare contra unor noul încercări. Acest efect al politicii rusești nu a împiedecat însă România ca atunci când războiul general a pus în joc existența Austro-Ungariei să meargă în câmpul în care îl chemau interesele sale naționale.

Astfel am putea rezuma războiul neatârării în următoarele câteva puncte:

1. El reprezintă după sute de ani de uitare a drepturilor și putinței noastre, primul act al renașterii moderne a României, în care se manifestă atât o politică românească externă de sine stătătoare cât și o forță armată care aplică și face să rodească această politică.

2. El, punând la încercare sub toate aceste forme neamul românesc, și dă încredere nu numai pentru a dobândi neastăruarea sa, dar de a putea păstra și ține în mod statornic, de a putea de aci înainte crea o viață proprie câștigată prin noi înșine.

3. El dă după aproape 500 de ani și pentru prima oară complectă stăpânire a interesele noastre și deci intrarea într'un trat normal pentru punerea în valoare a țării și poporului românesc liber în acele timpuri.

4. El pregătește astfel prin această stăpânire, situația necesară pentru ca după 40 de ani să putem îndeplini rolul ce se cuvine celor liberi, să putem vorbi și lupta în numele neamului românesc întreg, pentru întreaga și desigur vișta să desrobire.

Am căutat să trec nepedeg înaintea Dv. de descrierea evenimentelor ce comemorăm azi.

Faptele mari ale trecutului trebuie însă să fie pentru un popor cu viață vie nu numai prilej de laudă bine venită a acestui trecut, dar de îmbărbătare pentru noi energii, pilde de urmat mai cu seamă în timpuri de mari hotărâri ca cele prin care trecem.

Am văzut cum abia încheașă în noua viață politică a micului Stat de ieri, după două veacuri de uitare a drepturilor și putinței noastre, cu multă inimă și cu încredere, am putea zice instinctivă la început, în propriile noastre forțe, cu îndrăzneală bine chibzuită am izbândit dela primă încercare.

Cei 50 de ani de viață în adevăr de sine stătătoare a mai puțin ca jumătatea neamului românesc, început la Plevna, ne-au adus la unitatea politică a întregului neam românesc. În această perioadă Statul și poporul român a trebuit să arate și lumii și lui chiar nu numai că poate trăi liber dar că poate fi un factor viu în civilizația și viața regiunii în care trăiește.

Unirea cea mare a pus acum cheia de boltă a edificatului la care trudea și jertfea de veacuri acest neam canonic, dar zdravăn.

Prin faptele ce am trecut înaintea Dv. putem să judecăm unde putem ajunge când vom pune în valoare noile condiții de trat precum antemergătorii noștri au pus pe cele ce așezau după 1878. În condiții mult mai favorabile, desrobii complet și înafară dar și înăuntru, putând pune în folosință toată energia până în adâncimile ei cele mai mari ale întregului nostru popor, pentru înțeles dată tot la un loc și libert să ne croim drumul de aci înainte în cadrul năzuințelor și însușirilor noastre, putem judeca prin noile

celor 50 de ani din urmă ce poate deveni România întregită. Frumoză soartă îi putem asigura dacă vom ști ca și acei dela 1877 să chibzuiască bine, să muncim cu răbdare și după aceea cu hotărâre, voi știe țara și cu îndrăzneală bine chibzuită, vom ști nu numai să apărăm contra tuturor drepturilor noastre ce abia acum le câpătăm, dar să și punem în folosul ei cât mai desăvârșită bogățiile moarte și mai cu seamă cele vii cu care Dumnezeu a înzestrat cu dărnicie această țară și acest neam.

Două articole ale lui Aurel Mureșianu despre Războiul Independenței.

În preajma anului 1877 presa românească din Ardeal și Ungaria suferise mari pierderi. Apuseseră una după alta și „Albina” lui V. Babeș și „Federațiunea” lui Alexandru Roman și „Orientul Latin”, condus de frații Aron și Nicolae Densușianu, I. Lapedatu și Teofil Frâncu, „Telegraful Român” din Sibiu, după moartea lui Șagună, era inspirat de politica rezervată și timidă a Mitropolitului Miron Romanul.

Rămăsese, însă, la Brașov, „Gazeta Transilvaniei”, această sentință neclintită a românismului, care continua fără șovăire și cu curaj admirabil tradiția veche a legăturilor cu românii de pretutindeni. Scrierile pe care le primea regulat dela corespondenții săi din București făceau cea mai bună educație națională, căci în ele se relevau toate progresele, se laudau cu evincție entuziaste faptele conducătorilor vieții publice și se rectificau prompt toate știrile false și svonorile nefavorabile, răspândite în mod tendențios de jurnalele străine, mai ales de presa evreiască din Viena și Budapesta, despre principatele de curând unite.

Cel ce răspunde colecția „Gazetei” din 1877 și 1878 își dă seama ce rol important a avut acest jurnal în viața politică a românilor ardeleni, mai ales în aceste vremuri grele, când Dina se desinteresa de românii din Transilvania, sacrificăși, în urma pactului dualistic, cu totul Budapestei, unde Coloman Tisza începuse politica sa de maghitarizare forțată și unde stăpânea mirajul statului unitar maghiar.

Redactorul „Gazetei”, Iacob Mureșianu, era însă, tocmai în vremea aceasta, bolnav și alături de puteri în urma muncii încordate. Gheorghe Bariștu trecea și el, în 1877, printr-o boală grea, care-i primejdula viața. Atunci se întoarse dela Viena, unde și terminase studiile, Aurel Mureșianu și luă în mâinile sale conducerea „Gazetei”, dându-i un avânt finereac.

Cred că nu poate fi fără interes a reproduce — după o jumătate de veac — două articole scrise de Aurel Mureșianu și publicate, cel dintâiu la 3/15 Iulie, și al doilea în numărul din urmă (102) al „Gazetei” din 1877.

Primul articol e un îndemn către conducătorii politicii românești să nu se mulțumească cu rolul de străjuitori, al hotărârii țării din spatele țării de război, și să ia parte efectivă la războiul din Balcani. Ca și la vremea războiului mondial, Ardealul românesc vibra, așteptând momentul intrării României în acțiune, simțind că dela hotărârea ce se va lua la București depinde viitorul neamului. Și, că în 1914, un pas

primit putea primejdiei tot ce ani de grea luptă agoniseră. Pentru a trimite un îndemn atât de răspicat, precum a făcut-o A. Brătianu, trebuia viziunea clară a omului politice — viziune, pe care peisajul Carpați o avea dela început. I. Brătianu, ea sunase veasul istoric pentru românism de a nu se mai lăsa dus în remorca politici marilor puteri, ci de a demonstra prin curaj și prin jertfa de sânge că urea să se afirme ca un stat ce-și croștește singur viitorul. Drumul spre Plevna avea să însemneze o înnoțire spre Carpați.

Al doilea articol e de sfârșit de an. Nu cunoșc alte pagini, care să facă un bilanș atât de clar al evenimentelor din 1877.

Dr. S. P.

Acțiunea armatei române.

A fost scris în stele că armata română să ia parte activă la gigantică luptă ce s'a încins pe malurile Dunărene. Libertatea și independența țării, onoarea și prestigiul națiunii cer tributul lor de sânge. Nu este dar momentul de-a mai întreba de cauzele cari au adus lucrul la atâta, astăzi toată atențiunea, toată cugetarea și simțirea românească se concentrează numai în singurul cuvânt: acțiune.

Ora intrării în acțiune a armatei române a sunat. Domnitorul României, energiosul și eroicul principe Carol I de Hohenzollern-Sigmaringen a plecat alături la oaste, în tabăra de lângă Dunăre, unde-l așteptau cu dör brăvii căpitani și oșteni ai țării, cari tremură de nerăbdare de a se arunca în luptă cu inamicul secular și de a spăla cu sângele lui rugina de pe paloșul strămoșesc.

Privirile întregii Europe sunt așintite astăzi asupra armatei române și a șefului ei suprem. Ce așteaptă Europa dela Români? Să nu treacă Dunărea, ci să stea pironiți pe loc? Există vre-un interes european, care ar pretinde dela Români să stea nemulțumiți pe malul stâng al Dunării? Nimic din toate acestea.

Alt-ceva, cu totul alt-ceva așteaptă lumea dela principele Carol și dela oștenii săi. Europa vorește să se convingă despre aceea că oare merită acea țară, care se numește România, solitudinea ei, că este ea oare deamă de a fi susținută și luată în scut și pe viitor?

De când există istoria, puterea de viață a unui stat s'a manifestat întotdeauna prin tăria brațelor sale armate. Un stat, care nu se știe apăra, care nu poate lupta cu energie pentru libertatea și independența sa, nu merită să mai trăiască.

Cum dar tocmai România, un stat cu 5 milioane locuitori, ar putea să facă excepțiune din această regulă?

Uitați-vă la toți aceia cari sunt inimicii despolarității neamului românesc. Nu vedeți cât de neliniștiți sunt, cum

tremură de frică, ca nu cumva Românii, intrând în acțiune să probeze înaintea lumii brațul lor valoros? Reaua voință a contrarelor săi, nu indică ea oare României calea pe care are să propășească?

Dar nu acești inimiți, cari își varsă venițul pe hârtie, sunt astăzi, acei, contra cărora are să se apere armata română. Pentru aceasta îngrijește impuțtoarea falangă a jurnalisticeii române. Cu nizamii și bașt-bozucii lui Osman-pașa va să socotească astăzi principele Carol și statul său major.

Cine de altă parte ar putea să dea garanță armatei române ca ea rămânând în neacțiune va fi lăsată în pace de sălbăticiii muzulmani? Astăzi nu mai poate fi lertată nici cea mai mică șovăială. Dacă nu se vor grăbi Românii să lovească pe Osman-pașa în cap, poate să li-se întâmple ca mai târziu să-i lovească el pe ei. Resbelul nu e joc de copii, el și atunci când succesul se înclină pe o parte, poate trece prin faze și peripeții destul de periculoase.

Armata română formează aripa dreaptă a oștirii aliate ruse și ocupă o parte a țărmului dunărean, de cea mai importantă însemnătate strategică. Nici nu s'ar putea dar sub asemenea împrejurări admite posibilitatea unei neacțiuni, decât numai atunci când această neacțiune ar fi recerută de considerațiuni curat militare ce se pot naște în decursul războiului.

Dacă cooperarea Românilor ar fi indiferentă pentru Rusia, armata română nu ar ținea ocupate pozițiunile în cari se află. Și odată ce ajutorul Românilor a fost bine-venit împăratului Alexandru, cum s'ar putea crede, că fiind Ioan Brătianu și Mihail Cogălniceanu la guvern Rusia să nu fi încheiat o alianță cu România, fie în ori-ce formă pretinsă de interesele diplomatice?

Românii trebuie să intre în acțiune pentru ca să accelereze un rezbel care le-a impus și le impune neconținut cele mai mari jertfe, trebuie să se bată în fine pentru onoarea stindardului român, care de două sute de ani, plin de umilire și de jaf nu a mai fâlfâlat victorios pe malurile dunărene.

Momentul nu mai este departe după a noastră părere dacă nu va obveni ceva cu totul extraordinar, în care lumea să fie iarăși surprinsă de un fapt împlinit, al trecerei armatei române. Nu mult, și Dunărea cu țermul ei, va fi din nou înroșită de sângele barbarului muzulman. Mulți turci vor trebui să peară, mult sânge nobil român va curge, până ce se va șterge de rugină paloșul oștilor dela Călugăreni, „pentru-ca să lucească cu vechia-i splen-

doare". Insa românul a știut și știe să infruntie moartea în totdeauna.

Inainte dar cu Dzeul bravi românii Dorințele cele mai bune și fierbinți ale fraților noștri de dincoace de Carpați vă acompaniază. Dea-certul ea să se implinească profeția bardului național și înaintea sfîndardelor voastre învingătoare să cadă „vulturul prădalnic din tristele Balcanuri”, — „să eante libertatea pe maluri dunărene!”

==
1877.

Inainte de aceasta cu șapte ani, după ce baionetele prusso-germane au răsturnat prestigiul politic al Franței, simțul de incertitudine asupra celui mai de aproape viitor cuprinsese toate popoarele și statele Europei. Franța era conducătoarea politicii europene și oricât de nedrept și apăsător a fost guvernul lui Napoleon III. pentru francezii însuși, politica lui exterioară a purtat în totdeauna timbrul liberalismului celui mai mare. Ideea naționalității, a căreia puternic propagator a fost, adevărat că era numai un mijloc, prin care Napoleon III. voia să predominască în Europa, dar prin aceea, că el o sprijinea, își câștigase multe simpatii, mai cu seamă între popoarele și statele mai mici, cari vedeau într'ânsul un protector al libertății și existenței lor contra stricăcioaselor înrăurințe ale celor mai tari. Nu era dară natural simțul de nesiguranță și neliniște ce a trebuit să producă la aceste popoară căderea lui Napoleon și inghenunehtarea Franței?

Ingrijirile trebuiau să fie cu atât mai mari, cu cât Franța nu putea fi lesne înlocuită în rolul ei de până atci de cătră un alt stat. Prusso-Germania victorioasă n'avea simpatii, Prussia cu deosebire ca stat militar agresiv era temută de toți. Austro-Ungaria era slăbită prin războiul dela 1866, nu mai puțin ea prin constituțiunea sa dualistică, prin certele interne naționale. Din puterile cele mari continentale mai rămase dar numai Rusia. Această împărăție autocratică, care abia scuturase fiarele lobăgiei, avea și mai puține simpatii, decât Prussia. Publicul cel mare european se dedase mai cu seamă dela războiul din Crimeea încoace a vedea în „colosub nordic ruseac” numai un inamic al civilizațiunei, un pericol constant pentru statele apusene. Sub asemeni împrejurări temerile, mai cu seamă a statelor și a popoarelor mai mici creșteau din zi în zi, căci acele puteri cari aveau să dea tonul pe viitor în politica mare europeană puteau să fie numai Prusso-Germania sau Rusia, sau amândouă laolaltă.

Un fenomen neașteptat a făcut încă să se mărească îngrijirile. Rolul conducător al Franței îl luară în mână cele trei împărății continentale. Germania și Rusia chemară și pe Austro-Ungaria în consiliul cel mare și așa se inaugură cu mare svon alianța celor trei împărați. Va să zică în locul uneia, trei puteri în fruntea afacerilor europene. Ce avea de scop această alianță? contra cui era îndreptată? De noua republică franceză nu avea cauză de a se teme într'atâta, încât să restabilească vechia ligă austro-prusso-rusească, la ce dar țintea alianța celor trei împărății?

Iacă întrebările, cari au preocupat ani întregi toate spiritele politice și diplomatice în Europa. Discuțiunile asupra importanței și scopului alianței celor trei împărați erau la culme, când a izbucnit insurecțiunea în Herțegovina. După aceasta a urmat un șir de note, conferințe, întrevederi ale monarhilor și în fine răspotul sârbo-turcesc, care a fost preludiul marilor evenimente ce se petrec pe pământul bulgar.

Abia a. 1877 a adus ceva lumină în planurile plămădite la conferințele din Berlin și Reichstadt. Prima oară dela 1870 încoace s'au adunat reprezentanții marilor puteri într'o conferință la Constantinopol, prima oară avea să se probeze noua alianță a celor trei împărați. Situațiunea era una dintre cele mai critice, erumperea unui războiu european era mai muft ca posibilă, era chiar probabilă, căci se tracta de regularea marelui chestiuni a Orientului, avea să se decidă soarta împărăției musulmane, la care erau și sunt interesate în grad însemnat toate statele Europei. Franța nu mai putea să vină să zică un veto puternic, prin care să paralizeze planurile învinșilor dela Sevastopol, din contră, plenipotențiatul francez se întrecea de astădată cu cel german în a se arăta complexant și amical față de Rusia. Astfel s'a documentat prin faptă marea schimbare a situațiunii politice europene dela 1870 încoace.

Destul de tristă a fost această situațiune. Plenipotențiatii statelor europene se adună și stabilesc un program de reforme, a cărui primire o impun înaltel porți. Acesta, provocându-se tot la actele de mai înainte ale Europei, refuză a primi punctele propuse și ambasadorii europeni pleacă unul după altul cu ostentațiune din Constantinopol, dând însă sultanului să cunoască că se vor întoarce cât mai curând. Nu era aceasta o adevărată comedie? Poarta respinge votul conferinței europene și Europa răspunde cu o demonstrațiune ridicolă, care n'a fost urmată de nici

o măsură serioasă! Unde era aici Europa, prestigiul și puterea ei?

Turcia știa prea bine că sub punctele stabilite „în înțelegere” la acea conferință își ascundea fiecare putere numai planurile și dorințele ei secrete, una vorbeau plent-potențiatii diferitelor state în conferință și alta șopteau la urechile marelui vizir al sultanului. Tristă, penibilă, ba demoralizatoare chiar a fost dară starea lucrurilor imediat după conferință!

Contra-demonstrațiunea înaltel poarte cu introducerea constituționalismului turcesc a produs numai o generală ilaritate la publicul european și a făcut să se cunoască și mai mult slăbiciunea Europei. Era dară timpul suprem ca să se facă odată sfârșit jocului acestuia de-a „baba oarba”, nedemn și rușinător pentru statele europene, a căror de-viză era: îmbunătățirea soartei creștinilor în Orient.

Ca o furtună după o seacă îndelungată veni de-clarațiunea de războiu a Rusiei făcută îndată ce s'a reîntors din călătoria sa generalul Ignatieff, care pipăise mai întâi încă odată pulsaul marilor puteri. Toate împrejurările erau favorabile unei acțiuni rusești și împăratul Alexandru al II. al Rusiei, luând rolul împăraților francezi, a pus în mișcare oștirile sale numeroase, scriind pe stindardul său: eliberarea creștinilor în Orient. Ora marelui războiu oriental a fost bătut. Europa a scăpat de incertitudinea omoritoare ce o apăsa. Războiul rămase localizat, temerea era numai aceea acum ca nu cumva Rusia încurajată prin succese extraordinare să meargă prea departe, să provoace un războiu european.

Din toate statele mari și mici singură România era periclitată prin procederea Rusiei în însăși existența ei, căci cazacii și grenadirii țarului trebuiau să treacă peste hotarele și câmpiile române, spre a ajunge în Bulgaria. Europa garantase neviolabilitatea teritoriului român prin tratatul dela Paris, dară unde era Europa? Guvernul român s'a adresat la toate puterile garantate și le-a zis: noi suntem și rămânem neutri, dar n'aveăm puterea de a ne apăra singuri în această neutralitate, veniți dară și ne ajutați, spuneți-ne ce să facem? — Tăcere, nici un răspuns. Atunci guvernul român a zis: am cerut dela conferința din Constantinopol să ne garanteze neutralitatea, ni s'a răspuns însă cu aceea, că cererea noastră nici n'au adus-o încă înaintea acelei conferințe. Am rugat puterile garante să ne dea consiliu, să ne vină într'ajutor, dară n'am căpătat nici un răspuns. Părăsiți din toate părțile, declarăm, că noi pe noi nu ne putem părași, deaceea vom face aceea

ce ne distenază, instinctul de conservare propriu, ce ne spune mintea și precauțiunea, ce trebuie să facem pentru apărarea existenței noastre ca stat autonom.

România a zis și-a făcut. Convențiunea cu Rusia, prin care s'a regulat trecerea ostirilor țării prin feară a fost prima victorie repurtată de energia, curajul și înțelepelynea guvernului român. „România a lucrat corect, că nu putea altfel“. Această era opiniunea întregii prese europene nepreocupate. Altă întrebare însă și mai însemnată se născu, dupăce sotrniile cazacilor se porniră peste frontiera română încă înainte de terminul fixat în convențiune, silind pa armata română a se retrage înaintea lor, spre a nu provoca un conflict. „Ce să facem cu armata noastră, ce destinațiune să-i dăm?“ — era greaua problemă a momentului. Unii patrioți români, în îngrijirea lor prea mare merșeră până a sustinea, că cea mai corectă atitudine ar fi dacă armata română permanentă s'ar retrage în munți așteptând acolo în pasvitafe sfârșitul marelui rășboiu. Prin aceea că foile turcomane laudau din rășputeri acest plan, el deveni eo ipso foarte compromitat. Și ce rol ar fi jucat românii înaintea lumii, când pătrunși de frică s'ar fi retras în pădurile Carpaților, lăsând țara pustie, în prada oardelor bașibuzuce?

Fără îndoială, nu aceasta era dară calea, care ar fi putut duce la salparea țării, la înălțarea prestigiului ei. Niciodată un stat, fie cât de mic, nu și-a putut documenta altfel puterea de viață, decât numai prin aceea, că în momente de pericol și-a desvoltat toate forțele armate spre apărarea frontierelor și a teritorului său. Domnitorul României și consilierii său au înțeles prea bine aceasta, pentru aceea au mobilizat toate trupele române și, concentrându-le în România mică, au ocupat punctele principale pe șarmal stâng românesc al Dunării și au zis: „Ne vom împotrivi cu forța armatei turcești, dacă va veni să ne calce teritoriul fără consimțământul nostru prealabil“. Marele puteri — garante — Europa, care până aci n'au măcar un singur cuvânt de mângăjere, o conjura pe de-o parte să nu se împotrivească oardelor turcești, de altă parte însă, unele puteri făceau presiune superfluă asupra Poartei, ca să nu la — trecând Dunărea — o ofensivă superfluă, căci pentru o asemenea ofensivă serioasă Turcia încă nu era pregătită.

Altă situațiune confuză și eritică. Turcia i-a făcut sfârșit, căci încă înainte de a primi răspunsul negativ al principelui român la provocarea marelui vizir de a se pune cu toată oastea sa la dispozițiunea generalismului Abdul

Kerim Paşa, au început înaintările contra României. Bunde de başi-buzuci treceau pe ţărmul stâng, omorând şi jefuind pe pacincii locuitori, din satele marginase române. Guvernul român, care în urma intervenţiei puterilor garante numai cu mare greutate retrase armata dela Calafat, a dat în urma această trupelor române ordinul de a ocupa ţarăş Calafatul şi toate punctele principale pe malul stâng şi de a întrebunţa forţa contra forţei. Artileria română a început să construzioneze baterii la Calafat, Izlaz ş. a., spre a se pune în stare de apărare. Guvernul a protestat contra violării teritorului român la puterile garante şi la sultanul, declarând din nou că România este şi rămâne neutrală dară nu va suferi ca războiul să se străpănteze pe teritoriul său şi va respinge cu puterea armată orice pas agresiv al înaltei Poarte. N'a ajutat însă nimic. Osman-paşa, atunci comandant al Vidinului, a dat ordin artileriei sale să dea foc asupra lucrătorilor de pe ţărmul român. După a opta împuşcătură tunul român dela Calafat a răspuns vîguros.

Bubuitul acestui tun a anunţat lumii întregi că există un stat român la Dunăre, care vrea să fie liber şi independent pentru totdeauna. Ministrul Cogălniceanu s'a urcat pe tribuna adunării naţionale şi a vestit reprezentanţilor ţării că tunul român a răspuns la acţele de agresiune ale Turciei şi între aplauzele frenetice ale Camerei a asigurat că guvernul e decis a lua toate măsurile pentru apărarea ţării. În urma desluşirilor date de ministrul de externe, adunarea naţională a votat prea memorabila moţiune, prin care constatând, că România se află în stare de război cu Turcia, în urma agresiunii acestora, declară că are plină încredere în patriotismul şi energia guvernului şi-i dă autorizarea să ia toate măsurile spre a apăra şi asigura existenţa statului român, astfel ca la viitoarea pace România să iasă cu o poziţiune politică bine definită şi naţiunea de sine stătătoare să poată implini misiunea sa istorică.

Guvernul român a şi luat, conform, dorinţei exprase a ţării, toate măsurile de apărare. Armata română a apărut singură malul stâng al Dunării pe mai toată întinderea sa până ce au sosit oştirile ruseşti mai întâi la Giurgiu. Diviziunea a patra comandată de generalul Manu a apărut cu mare energie punctele principale la Izlaz şi Turnu Măgurele, iar corpul dela Calafat şi dela Bechet a pus în respect pe apărătorul Vidinului Osman-paşa. Evenimentele războinice cari s'au petrecut de aci încolo sunt mai recente în memoria cititorilor noştri, de aceea vom trece peste ele mai repede.

„Strălucitele tabânde obținute la Plevna sunt datorite în mare parte cooperățiunii vitezei armate române“.

Pe fruntea anul 1877 a fost scrisă regenerarea Orientului — reinvierea vechii glorie române. Ori-cât de mari și ascunse să fie planurile împărățiilor aliate, oricare ar fi ținta finală a Rusiei, războiul de față va aduce roadele sale binefăcătoare și salvatoare. Niciodată sângele care s'a vărsat pe câmpiile nefertitei Bulgariei nu va putea înainta cauza despotismului, și din acest sânge nobil de viteji va răsări numai libertatea și independența popoarelor Orientului. Rusia a fost chemată de providență să fie executoarea marilor idei de reformă și îmbunătățiri în Orient și, deși sub aceste idei propagate astăzi de către puternicii zilei pot fi ascunse multe planuri egoiste și stricăcioase libertății popoarelor, ele se vor nimici înaintea giganticei suflări a spiritului de progres. Rusia înseși va simți încurând foloasele acestui războiu, căci nu se va putea mulțumi numai cu eluptarea libertății pentru popoarele creștine din Orient, ci va trebui să se împărtășească înseși de toate bunătățile libertății, introducând constituționalismul și în țările sale. Iar căderea Turciei va fi un memento pentru toate statele și guvernele lumii, că numai în mulțumirea popoarelor, numai pe a lor libertate se poate funda durabil regatele și împărățiile.

Cu un simț profund de bucurie și încredere ne luăm dară ziua bună de anul 1877, dela care se va data o nouă strălucită epocă a Orientului european. Fie ca suferințele prin care mai trebuie să treacă popoarele mult cercate să ia un sfârșit cât mai apropiat.

Steagul.

— Schijă, —

După lupte îndărătnice și așteptări copleșite de durere, Osman Pașa, desnădăjduit și rănit la un picior, predece cetatea Plevnei, cu toate armele și munițiile, în mâinile dorobanților.

Nu mult după căderea cetății, se încheie pacea. Și românii, bucueroși c'au pus capăt războiului și c'au scăpat de stăpânirea turcului păgân, s'au întors în țara lor.

Aici rezerviștii și-au dat armele în primire și-au pornit spre casă, unde-i așteptau ai lor cu foarță suflet și cu lacrimile nochiilor dornice.

Mihail Faur n'a plecat. El era recrut nou, îmbrăcat chiar în primăvara anului, în care s'a pornit războiul. Și trebuia să-și împlinească termenul cerut de lege. Nu s'a

supărat el prea mult de asta. Ii strălucea pe piept *Virțutea Militară* câștigată după primele atacuri dela Grivița. Camarazii îl respectau și gradafii îl prețuiau pentru prediciile și credința lui către țară și steag.

Ar fi rămas el bucuros în oștire, căci era acum sergent și el purta, la paradă, steagul regimentului, de se descopea lumea cu sfințenie înaintea lui, când îl vedea pășind drept ca un brad și voinic ca un făt-frumos.

— Steagul este icoana țării. Eu port această icoană sfântă. Desigur, pe unde trec eu cu el, lumea trebuie să se închine mai cu plăcere decât în fața unui vlădică.

Așa gândea Mihail Faur, când trecea semeț pe ulițele lașului gătit de sărbătoare.

Dar într-o zi gazetele au adus o veste, care a împânzit în nouri de durere sufletul lui Mihail Faur: rușii, după ce prin sângele nostru s'au văzut scăpați dela pierzare, ne luau colțul de țară din Basarabia rămasă sub stăpânire românească.

În fața Griviței un glonte turcesc îl lovise în șurloțul pictorului. Două săptămâni a stat în spital. Apoi, întors țără la luptă, un obuz căsut pe aproape de el, l-a izbit cu bulgări de pământ, de-a rămas un clas în nesimțire. L-a durut, firește. Dar acum simțea o durere mult mai adâncă. I se rupsesse ceva din suflet. Se simțea fără putere, ca pomul ce se năruie tăiat din rădăcină.

Văzuse el în războiu cam ce fel de oameni sunt rușii. Și-l ardea la inimă, când se gândea că ei vor fi de-acum stăpâni și 'n satul lui drag de pe Valea Ialpuhului.

Toată ziua a umblat năuc prin cafenele, prin crâșme, să afle cum stau lucrurile. Și când din gura oamenilor mai bătrâni decât el a aflat adevărul, un gând întunecos îl frământa: Să nu se mai întoarcă niciodată acasă.

Dar asta era cu neputință. Îl așteptau duiosii părinții și surorile. Și-l mai aștepta cineva, de care i se rupea inima. Era Sinica, fata vornicului Onofrei, răzeș cuprins și cunoscut în împrejurimi prin judecata lui dreaptă și mintea lui cumpănită.

— Să știi, bădiță, l-a zis ea la plecare, că de te-1 prăpădi în războiu, eu nu mai am la ce trăi. Și, de m'oi vița și nu te-oi mai întoarce, n'ar mai da Dumnezeu ploaie pe pământ, atât l'or mâini și pe el durerea din sufletul meu.

Mihail Faur se 'ntoarse la cazarmă, trist și abătut. Ostenit de parcă toată ziua ar fi fărîmat pietre. A doua zi căpitanul l-a întrebat ce are. Și el n'a putut dintr'untăi să-și închege un răspuns lămurit. Iși plecă ochii 'n jos, ca un vinovat și oștă domol vechia vorbă din bătrâni:

Pă cin' s'o 'nfrăși cu rusu
Să-l văd jucând ca pă ursu...

Și-și spuse apoi toată teama și tot focul dela inimă. — Oricum, să lupt ca să scapi de căutătura ponice: a turcului, să ieși biruitor din luptă și să te pomenești slugă rusului, te doare inima, domnule căpitan.

Căpitanul, om tânăr, înaintat în grad pe câmpul de războiu, era cunoscut în regiment drept om tăcut și puțin iubitor de petreceri ușurate. Prietenii mai îndrăgii de libertate îl numeau filosoful, pentru patima cu care citea. El îl înțelese pe Mihai și-l luă prieteneste cu vorba. Îl spuse că mare-i Dumnezeu și n-o face pe vplă dușmanilor.

— Tu te liberezi acum. Du-te acasă. Și, de-ți vedea că nu poți trăi acolo, ia-ți mincarea și vino iar aici la mine. O să te reangajez în armată și-ți trăi cum o vrea Cel de sus, dar unde-ți place și cu cine îți e drag. O să vie ea ziua să mergem acolo, așa, cum am mers peste Dunăre. Și vom plăti fiecăruia după inima, și faptele lui.

În toamnă Mihail Faur s'a liberat din armată. Căpitanul l-a dat libertate, l-a strâns prieteneste mâna, mulțumindu-i pentru purtarea lui bărbătească. Apoi, leșind din birou, l-a luat cu el și-au pornit-o amândoi spre vile de de-acupra lașului.

— Așa, Mihai, să fii cu credință în Dumnezeu și să n'at grije.

— Nu, domnule căpitan, să trăiți, dar mă omorâș gândul c'am să fiu chemat să lupt sub steag străin. Și poate chiar împotriva steagului, pe care l-am apărat cu sufletul meu prin ploaia de gloanțe turcești.

— Și ți-a fost drag mult steagul? întrebă căpitanul.

— Ca ochii din cap. Ba mai mult, să trăiți, domnule căpitan.

— Și-acum ai vrea să-l duci acolo în sat la tine? Mihai Faur nu s'a gândit nict odată la asta. Dar acum par'c'ar fi vrut să se ducă odată la el în sat, în Căetu, să treacă în fruntea regimentului cu steagul desfășurat, să vadă pe bătrâni descoperindu-se, s'audă strigătele de bucurie ale femeilor și-ale copiilor, să prindă din treacă vorbele fetelor:

— Uite-te Mihai, cu steagul. Unde-o fi Sinița? Și Sinița? Și Sinița să iasă voloasă cu sorțul de mere, să le împartă voinicilor la popasul de sub nucii din vale. Și apoi... apoi să sante lăutarii. El s'o ia pe Sinița de mână, să pornească la biserică. Popa să-i binecuvinteze. Căpitanul să-i cunune. Bătrânii să măcrămeze de fericire. Și toată mulțimea aia de militari tineri, să joace și să chue și să golească utnul din poloboacele vornicului.

Să vie și naș mocanu cu țobanii lui lași în spete și cu oplitii nemereșite. Să joace ardelenesca pe bătă și să chiate ca 'n țara hircanului:

Am o mândră eucutată,
Șade 'n cămară 'nculată.
Doar să mor, să n'o descui,
Să-i pui mâna pe eucui..

Căpitanul îl privea cu duioșie. Apoi, luminat de un gând prietenos, adăose:

— Știi ce, Mihal? Eu ți-oi cinsti un steag, să-l duci cu tine acolo, în satul vostru. Apoi o fi cum o vrea Dumnezeu, care nu-i nici turc, nici rus, nici ungur. Să vii mâne de dimineață pe la mine pe acasă.

Se despărțiră.

Până noaptea târziu Mihal își pachetă lucrșoarele adunate pentru cei dragi ai lui: O pereche de tminei cusuți cu fir de aur, pe care i-a găsit în căruța de bagaje a ofițerilor turci. Aștia erau pentru Sinica. Tot pentru ea mai avea o șalină frumoasă de mătăasă. Închidea ochii și-o vedea cum are să-i șadă de frumos cu dansa.

Avea pentru nepoși și veri câte-un fes turcesc, iar pentru bătrânul vornic o narghilea, care, spuneau în glumă camarazii, a fost chiar a lui Osman Pașa. Ce de gânduri frumoase, ce prilejuri de glume fuseseră în toate astea, când le adunase cu grija de avar, ca să le ducă daruri din război celor cari îl așteptau. Și-acum? Le va mai veni lor răsul pe buze? Și Mihal, cu ochii înlăcrămași, se trezi fredonând:

Dela Plebna mai la vale,
Aman bre Osman, aman,
Trece-un turc pe cal călare
Aman bre Osman, aman..

A doua zi de dimineață căpitanul îl așeză lângă el, la masă și-i dăde o cafea. Sorbiră de două trei ori și ordonanța intră de spuse că a venit croitorul regimentului.

— Să trăiți, domnule căpitan, am adus steagul.

Și croitorul desfăcu dintr'un jurnal un steag nou de mătăse, cu ciucuri aurii. Il arată căpitanului, întrebă dacă-i bine făcut și, la semnul de aprobare al superiorului, salută și ieși. Mihal rămase cu ochii lipiți de steag. Era ca și al regimentului, atât doar că nu era cturuit de gloanțe și n'avea decorațiile aceluia.

— Uite, Mihal! Ia-l cu tine. Și orice te-a ajunge în piață, să nu-ți uii de el și de căpitanul tău.

Mihal își șterse lacrimile de bucurie. Luă steagul și oru să sărute mâna căpitanului. Acesta nu-l lăasă, ci-l sărută pe frunte cu dragoste de frate. Apoi se despărțiră.

Mihai s'a întors acasă în satul lui, în Căpetu, pe Valea Ialpuhului. Pe-at lui l-a găsit sănătos. Și Sinica a venit să-l vadă și să-l zică: Bun venit!

Dar n'a fost bucuria, pe care o visa Mihai în zilele lui fericite, după înfrângerea Turcului. S'a cununat curând cu Sinica. Au avut un copil, căruia, în dragostea căpitanului, i-au pus numele Alexandru. Și l-au dus la biserică, la botez, înfășurat în steagul pe care-l adusese Mihai cu dânsul.

Apoi au pus steagul în fundul lăzei și nu l-au mai scos decât rar de tot, la zile mari, să-l scuture, să nu-l piște molilele.

Au trecut ani după ani, cu așteptări, cu grijuri și cu greutate nouă. Altă stăpânire era acum. În școală venise un dascăl, care nu pricepea nici un cuvânt moldovenesc. Un om rău și hărățagos. În locul notarului veni un pisăr, tot strein. Popa numai avea nevoie să citească evanghelia în limba poporului. Flăcăii erau duși la oaste în Caucaz, la Tiflis și până departe, înghețurile netopite ale Sibirului. Tot alte cântece începură să iasă în lume.

Zi de zi vedea Mihai cu durere, cum slăbește și cum se stinge dragostea și cunoștința celor străbune. Copiii mai știu doar din gura bătrânilor de vechii voievozi și cititori de așezăminte. Boerul își vânduse unui armean moșia și el plecase la Iași. N'a vrut să rămână sub slăpânire streină.

Patruzeci de ani au trecut așa. Patruzeci de ani a așteptat Mihai Faur să audă un glas de goarnă, pe care-l cunoștea. Copiii lui au fost duși la oaste departe. Unul a fugit și a trecut Prutul. Era acum plutonier la Galați. Unul se pierduse în războiul din Mancuria. Doi erau în Galiția. Știa atât că ei trăiesc și asta-i era toată bucuria.

Apoi, într-o zi, flăcăii din Galiția veniră acasă și-i spuseră că rușii au făcut pace cu neamțul, că războiul s'a sfârșit. Dar bucuria i-a fost de scurtă durată. Tot mai multe vești veneau despre grozăviile din lăuntrul Rusiei.

Țara se desfăcuse în sute de țărșoare, fie-care de capul ei. Împăratul cu întreaga lui curte au fost arestați. Oameni din toată lumea cutreerău satele, jefuind și ndemnând și pe alții la jaf. Mihai și flăcăii lui avură mult de lucru cu acești vântură-țară. Pe unul l-au zdrobit cu topoarele, căci voise să-l gătuie pe cumnatul Ilie al Vornicului. L-au aruncat apoi în fântâna tătărească din vale. Păcat o fi, dar nu se putea altfel.

Apoi într-o zi s'a vestit că Basarabia s'a făcut țară Moldovenească. Unii se jurau că au văzut soldați români

trecând pe la Cahul. Tineri veniți dela Chișinău vesteau poporul să schimbările, îndemnându-l să-și aleagă bărbați, cari să le spună păsurile în sfatul Țării. L-au și ales pe Flotea Dascălul, care mai pricepea ceva carte moldo-românească.

Și în ziua de Paști un băiețan de vre-o cincizeci de ani alerga în goana calului, pe deșelatele, strigând cât îl lăsa gură că a văzut spuză de oștre românească, venind cu steaguri, cântând moldovenește, pe drumul dinspre Borceag.

— Sunt mulți? Mulți tare?

— Mulți, moș Mihal. Călări și pe jos.

Mihal Faur își făcu o sfântă cruce. Se duse în casă, deschise lada, luă pâinea steagului, pe care o păstra de patruzeci de ani, o așeză într-o prăjină lustruită, dete sfară în sat, adună pe toți cei ce se găseau acasă și porniră, ca în procesiune sfântă, întru înfrimțarea „camarazilor.”

Depe dealul Chiosaltet îi văsu. Era un regiment de infanterie. Înainta încet pe drumul plin de praș. În frunte comandantul, un om cărunt, călare pe un murg liniștit. La răstimpuri sunau trompeții, făcând întreg regimentul să-și ia cadența pasului.

Descoperți, cu steagul în frunte, purtat de moș Mihal Faur, sătenii înaintau, cu pâine și sare întru înfrimțarea regimentului. Un ura puternic porni din piepturile soldaților, mai toți munteni; din partea Muscelului și-a Dâmboviței, la vederea grupului de săteni.

— Bine-ai venit! Cu bine o'a adus Dumnezeu, putu să zică moș Mihal Faur, în timp ce ilie al Dornicului înfrimțarea comandantului, pe un fund curat, pâinea și sarea.

Comandantul rupse din pâine și duse dumaticatul la gură. Ochiul i se lipiră de figura blajină a moșneagului cu steagul. Se învela? Privirea aceea o cunoscuse unde-va, și nu-și aducea aminte unde și în ce împrejurări. Moș Mihal plecă privirea în jos, neputând să sufere ochii pătrunzători ai comandantului.

— Ce are comandantul, de s'a oprit așa tăcut? Se întrebau soldații, cari așteptau să li se răspundă sătenilor la salutul lor omenos.

De odăvă fața bătrânului comandant se luminează. El se sprinții în scără, se dete jos de pe cal, se îndreptă vesel spre Mihal, îl cuprinsese în brațe și-l sărută pe amândoi obrații. În acelaș timp soldații văsură steagul înclinându-se spre general și stegăruț, în genunchi, cuprinsese picioarele bătrânului comandant.

— Doamnăle căpitan, dumneata? Chiar dumneata, doamnăle căpitan?

— Nu căpitan, domnul general, îi şapţi un ofiţer.

— Ba nu, nu. E domnul căpitan al meu. Une-l semnat din obraz. La Grigora a fost rănit. Eu l-am scos din foc în braţe. Domnule căpitan; de patruzeci de ani te aştept. Şi acum te-a adus Dumnezeu. Domnule căpitan...

Generalul se așeză lângă el pe tarba verde, mângâindu-i pletele cărunte.

— Iaca, Mihai, ne-a ajutat Dumnezeu.

A dat apoi ordin ca trupul să poposească în satul lui Mihai. Generalul, căpitanul de acum patruzeci de ani, a dormit atunci la Mihai în casă. Şi de mult n'a avut un somn așa de înviorător. Şi de patruzeci de ani Mihai Faur n'a fost așa de fericit.

Steagul a fost așezat a douăsi în biserică, lângă altar, ca să fie de pomenire tineretului, cum a știut Mihai Faur să păstreze credința în neamul lui și în Dumnezeu, care dăruiește biruință celor credincioși.

I. A. Șerban.

Sărutul.

*A fost o zi când mâna primitoare
Mă așează aproape, lângă tine..
Cu ochii mari, ca să te văd mai bine,
Privit-am mult, poate prea mult, în soare...*

*În liniștea de-atunci oboșitoare,
Simțit-am cum, în roiuri de albine,
M'apropie gânduri de păcate pline
De dragostea-mă asemeni visătoare.*

*Dar buza mea, de dragoste 'nsetată,
S'a strâns ca o mimoză 'nveninată,
Ferindu-mă puternic de ispită.*

*În colțul nostru, împodobit cu arde,
Stă amfora de Sevres neclintită
•Și gata s'o ridice înălț, de toată...*

MARIUS ILIESCU

Grabovszky, unchiul Metropolitului gr.-ort. rom. Andreiu Șaguna și familia Grabovszky.

Domnul Dr. Ioan Lupaș, în „Istoria bisericească a românilor ardeleni”, scriind despre „Epoca lui Andreiu Șaguna” (XXX pag. 169), amintește, că după ce: *Anastasiu* (Andreiu) Șaguna a început studiile elementare în școala greco-valahă, mai apoi cursul secundar la gimnaziul catolic din *Mișcolț*, cursul superior l'a terminat la vârsta de 18 ani (1808—1826), cu succes eminent, în gimnaziul călugărilor *Piarști din Pesta*.

Spune mai departe, că, în nemijlocită apropiere cu acea școală, locuia unchiul *Anastasiu* (mama lui Șaguna), bogatul neguțator: *Atanasie Grabovszky*, om cu legături întinse și cu mare atragere pentru toate afacerile bisericești și culturale. Pentru meritele sale însemnate a fost ridicat la rangul de nobil, cu titlul de „*Apadia*”.

Fiindcă dădea multe ajutoare pentru scopuri naționale și culturale, *Atanasie Grabovszky* era numit: „*Patronul Românilor*”. Mama *Anastasia* și surorile lui Andreiu: *Evreia* și *Catarina* au murit în Pesta și sunt îngropate în cripta familiei *Grabovszky**).

Imprejurarea, că în donaționalele nobilitare familia *Grabovszky* a primit dreptul nobilitar cu titulatură de „*Apadia*”, comună situată în *Județul Severin*, m'a îndemnat să cerc în arhiva aceluia județ, publicarea obișnuită a acelor donaționale, mai ales ca din textul acelor să pot cunoaște meritele speciale, cari au servit de motiv pentru dobândirea donațională și nobilitară.

Ca rezultat al cercetării este că, de fapt, acele litere expuse în limbă latină în întregimea lor sunt cuprinse și publicate în Procesul-verbal al congregației județene ținute la 10/XII., sub Nr 2813—1823. — Acele litere sunt date de către împăratul Austriei și Rege al Ungariei: *Francisc I.* datate în Viena, la 6 Sept. 1823.

Fiindcă în acele „*Litere*” sunt specificate meritele personale ale lui *Atanasie* și *Constantin Grabovszky*, cari a bună seamă că stau în legătură cu cele comemorate de către Dr. I. Lupaș și prin urmare au *interes istoric*, aflu de bine că în cele următoare să public partea cea din „*Literele donaționale*”, cari se referă la meritele personale ale familiei *Grabovszky*. Iată-te în traducerea română a textului latin.

*) cf. și lucrarea d. Gh. *Tulbure* Insp. gen. școl. „*Influența binefăcătoare a coloniștilor macedo-români*” în „*Familia*”, Nr. 1—2 1927, Oradea-mare.

„Considerând cu bunăvoință meritele serviciilor existente ale credincioșilor noștri *Atanasie* conmembru al senatului cetății noastre libere regești de Pesta și director al școlii naționale românești (valachice) de acolo, precum și ale lui *Constantin Grabovszky* frați adevărați, cetățeni și neguțători ai numitei cetăți libere de Pesta, cari merite numiții și le-au câștigat la fiecare ocazie întru promovarea binelui deobște, căci ambii frați, atât în promovarea serviciilor înalte prestate țării noastre, cât și în educarea și înfrățirea tineretului și cultivarea națională a poporului gr. neunit întocmit, au dovedit străduințe laudabile, grije deosebită, zel singular și libertate, mai cu seamă însă nu numai prin îndemnarea, ca tinerii studioși să se nuzulască a fi precedenți în studii, ei și între zidirea convicțiului pentru tinerimea mai săracă ilirică, cei dintâi au fost, cari de bună voie au dat sume considerabile. În iarna anului 1814, pe zece tineri săraci, de bună voie i-au provăzut cu îmbrăcăminte, peste tot față de tinerimea studioasă gr. neunită bunăvoință și libertate deosebită au arătat. Prin aceste întru promovarea binelui deobște atari dovezi preclare au dat, în cât prin acele fapte generoase și-au câștigat plăcerea noastră cea mai înaltă.

„Afară de aste ajutoare benevole, pe doi tineri militari, unul din *Vesprem*, iar pe celalalt din numita cetate pestană i-au provăzut cu toate cele de lipsă. Asemenea pe doi ostași căldrești ai diviziunii călărașilor oferită nouă din partea județului de Pesta, fără să fi fost datorii, numai din bunăvoință și grație pe deplin -au provăzut cu îmbrăcăminte militară recentă, cu arme, cu cai și cu o sumă de bani. Iară cohortei de miliție pedestrași din *Serbia* condusă la războiu (compania), au donat două steaguri militare. Drept ce cu toate ocaziile date, ca buni folositori cetățeni ai patriei s'au dovedit. — Afară de toate acestea mai cu seamă coroanei țării noastre și alte servicii au prestat.

„Pentru toate acestea, la cei doi frați le donează jumătate din posesia „*Apadia*“, situată în județul: *Caras*, care „*jure armorum*“ prin cucerire a devenit în posesia țării Ungaria... iară cealaltă jumătate o dă lui *Ștefan Georgievitz*, cointerestat prin diviziunea făcută în lunile: iunie și iulie 1823. — Donațiunile le dă cu toate drepturile și pământurile erezilor de sexul bărbătesc, iară erezilor de sex femeiesc numai cu drept de inscripțiune, în valoare de 8798 ofl. 45 cr., transpunându-le chiar și dreptul patronal al bisericilor.

„Deodată cu donațiunile dă și dreptul de nobilitate lui *Atanasii Grabovszky* și soția acaluta, văduvă *Marinka*, născută *Starovszky*, precum și fratelui său *Constantin*,

fiatul vrăstnic *George* și fetelor: *Elisaveta* și *Anna*, soacrei sale *Caterina* născ. *Mutorszky* și erezilor lor de ambe sexe."

Insigniile nobiliare sunt: Scut militar, ridicat, împărțit prin 3 linii în trei câmpuri colorate: roșu, vânătă și verde, din care câmpul superior cu linii orizontale și perpendiculare este traversat.

În câmpul roșu stă ridicat pe picioarele din dărăt un leu, privind, în dreapta cu limba scosă și coada ridicată pe spate, iară în piciorul drept ținând o scrisoare convolută. În câmpul verde sunt două râuri arginții și un alt râu de culoare vânătă. Tot acolo se înalță 3 coline albe, pe care stă un vultur negru cu aripi estinse, având în cioc o creangă, — sub aripa dreaptă este o stea aurie cu 8 cornuri, iară sub aripa partea stângă este: luna crescândă, întorsă că secerea. De-asupra scutului este colful deschis și de-asupra așezat pe coroană, ș. c. l."

Francisc I. Subscripții: Principele *Francisc Kohary* de *Csabragh*, et *Saltny*... *Iosif Bisztriczker* — Literele donaționale sunt înscrise în *Liber regis* II. classis Nr. 84.

Observări. Din textul literelor donaționale se cunoaște că: 1) Familia *Grabowszky* era de profesie neguțător și locuitor în *Pesta*. — Erau doi frați: *Atanasie* și *Constantin*. Dintre aceștia se pare că numai *Constantin* avea copii, pe *Georgiu*, *Elisaveta* și *Ana* pe când *Atanasie* nu ar fi avut copii.

2) Soția lui *Atanasie* a fost văduvă: *Marina* născ. *Mutorszky*. Deci după nume se pare a fi greacă, iar a lui *Constantin*: *Caterina* născ. *Mutorszky*, ori mai bine macedo-română.

3) *Atanasie Grabowszky* a fost membru de senat al cetății libere reg *Pesta*, director al școlii naționale valache din acel oraș regesc.

4) Ambii frați au fost părtinitorii calzi ai tinerimei studioase și ai cultivării naționale a poporului gr. neunit. Cei dintâi cari pentru zidirea Coniectului tinerimei sărace (illire sârbe și române) au contribuit de bună voie sume considerabile. — Au ajutat 10 tineri săraci, provăzându-i cu îmbrăcăminte. — Peste tot față de tinerimea studioasă au arătat o manifestență și libertate deosebită.

5) Așa se vede, că la familia *Grabowszky* membrii căvora *Atanasie* și *Constantin* erau unchi după mamă a familiei *Șaguna*, membrii acestei familii la *Grabowszky* *Atanasie* au aflat adăpost și sprijin până la moarte, dovadă, că atât *Anastasia Șaguna*, mama lui *Andrieu Șaguna*, cât și surorile acesteia din urmă, în cripta familiară *Grabowszky* au fost așezate spre vecinică viață.

I. BOROS
archiereu-prepozit

Impotriva „nietzscheanismului“.

Impotriva concepțiilor sociale ale lui Nietzsche a scris istoricul italian G. Ferrero un articol foarte interesant (în „L'illustration“ 21 V. 1927. „Profesiile moderne“), arătând că oricât de „mare creator de imagini de literatură universală“ a fost N., aducându-ți câte odată aminte de un Dante, un „Dante modern“, acest „mare inventator de imagini nu se pricepea de loc la poftile“.

Ca punct de mănecare îl servește lui Ferrero un pasagiu din „Crepusulul idolilor“, scris de N. în 1888, în care operă se preaslăvește absolutismul rusesc. Iată cum puneu teza N. în opera sa citată: „Ca să existe instituții trebuie să fie un soi de voință, de instinct, de imperativ antiliberal, până la răutate; o voință de tradiție, de autoritate, de responsabilitate, stabilită pe secole de solidaritate încătușată de secole în trecut și în viitor, în *infinitum*. Când există această voință se fondează ceva ca *imperium romanum*, sau ca Rusia, singura putere, care are nădejdea în ziua de astăzi de a dăinui, care să poată aștepta, care să poată încă să promită ceva“.

„Rusia, ideta contrară a mizerabilei manii a micilor „state europene, a nervozității europene, pe care fondarea „imperului german a făcut-o să intre în perioada sa critică...“

Cum s'a prăbușit această Rusie ridicată în slavă de N.! Deaceea N. poate fi clasat în „numeroasa familie de genii bizare“.

„Filosofia sa, împodobită cu atâtea imagini orbitoare, este o apologie, aproape provocatoare, a despotismului și o furibundă dărîmăre a doctrinelor și instituțiilor liberale. Această viziune a lumii, în care Rusia țării figurează ca singurul stat solid al Europei, era într'acelaș timp o halucinație de poet și concluzia logică a unui sistem de idei“.

„... Colosul moscovit l-a lipsit un singur lucru, acela pe care tocmai Nietzsche și elevii săi voiau să-l răpească restului Europei: libertatea. Și colosul a fost doborât la pământ. Un exemplu și o lecție al căror înțeles ar trebui să-l înțeleagă Europa occidentală și să profite din ele“.

„Dacă trebuie ca spiritul modern să-și dea seama de acest defect (al pierderii limitelor, ce se ținun, pretutindeni, spiritului omenesc) și de primejdiile ce le aduce acest defect, nu ar trebui să uite nici aceea că imensele transformări la care a fost supusă Europa de două secole au avut rațiuni profunde, vitale, organice, oricari ar fi inconvenientele unora din transformările acestea. Societatea omenescă este un tot compus din părți diferite; dacă fie-

care parte, laolaltă, poate fi atăcată din partea criticii, totuș, sunt toate legate într'un sistem și — în consecință — inseparabile. Doctrinile liberale, instituțiile reprezentative, organizarea populară a armatelor, marea industrie, raționalismul politic, umanitarismul, dezvoltarea spiritului științific sunt organele diferite, dar toate tot atât de la fel de necesare ale unui sistem unic, care-și are rațiunea ultimă într'un fenomen biologic de o importanță capitală: *creșterea nemaipomenită a populației*“.

„*Poate să-și bată joc Nietzsche cât va vrea de mizerabilele manii ale Europei occidentale sau să prezică cumcă liberalismul, pacifismul și umanitarismul au să rutineze civilizația. Socialiștii, la rândul-le, pot să tot acuze cât le va plăcea societatea modernă și marea industrie că nasc corupția, sclăvia și războiul. Nu e mai puțin adevărat că în Europa se află în ziua de astăzi o populație de trei ori mai deasă decât aceea, care o popula înainte de Revoluția franceză; că trebuie să o faci să trăiască, și că, pentru ca să o faci să trăiască, trebuie ca Europa și America să fie exploatate cu instrumentele tehnicii moderne, activate printr'o muncă metodică, neostentivă, simplificată și organizată până la plictiseala cea mai mare, a tuturor bărbaților și a tuturor femeilor capabile de a lucra; că, pentru ca să faci să lucreze o parte a omenirii, cum lucrează astăzi, trebuie să-i dai tot ceea ce disprețuia Nietzsche, începând cu o anumită libertate*“.

„Este un cerc vicios acesta (o legătură neînduplecată)“.

„Eliberat, în a doua jumătate a sec. al XIX-lea, de toate opreliștele și supraveghierile, spiritul uman și-a amestec de libertatea sa și a prins gust de un nou joc, care constă în a distruge și a reclădi, în fiece zi, pe hârtie, lumea — instituții, legi, moravuri, morală, estetică; jocul este dealtfel ușor și agreabil, dar puțințel falacios (înșelător), deoarece toate etaloanele (măsurile-tip), de o măsură obligatoare și comune, alte-dăți așa de numeroase, fiind abolite, fiecare nou profet poate să aleagă măsuri-tip după cum îi sunt lui trebuincioase, pentru ca să-și construiască edificiul, cum îl vrea el: liber sau sclav, pacific sau războinic, individualist sau comunist, aristocrație sau plebian,

„Astfel ni s'au demonstrat de 50 de ani, cu *aceeaș ardoare a convingerii, tezele cele mai opuse*. Mântuirea supranaturală a unei părți a umanității — pentru unii — creștinismul, ar fi provocat, pentru alții, o catastrofă istorică spăimântătoare, de unde să fi purces toate relele, cari ne măhnesc. Reformașunea și Revoluția franceză au desrobii ele pe oameni de cel mai dur sclavagiu sau au născut

cea mai funestă anarhie a istoriei? Amândouă țesele țesut au partizanii lor fanatici. Epoca noastră este ridicată în slava cerului, în fiecare zi, ea fiind cea mai umană și cea mai luminată și într'acelaș timp este înjosită ca cea mai coruptă și cea mai materialistă a istoriei.

„Ni s'a probat că libertatea, pacea, dulceața moravurilor sunt bunurile supreme ale vieții și că avem dreptul să ne considerăm drept floarea umanității, fiindcă putem, în sfârșit, să ne bucurăm de aceste bunuri; dar ni s'a demonstrat și aceea că, fiind liberali, pacifisti și blânzi nu suntem decât o caricatură a omului veritabil, care e făcut pentru despotism, pentru războiu și pentru cruzime. Trebuie să te miri de acest haos de contradicții?”

„Contrazicerile“ acestea ale „gândirii moderne“ au produs o anumită „confuzie“ în spirite. Trebuie să „revedicăm drepturile bunului simț“.

„Trebuie să reconstruim bazele morale ale autorității și echilibrul trebuințelor și ale izvoarelor: două probleme mari (formidabile), pe care trebuie să le rezolvim dacă voim să păstrăm avantajile unei vechi civilizații, într'un continent supra-populat ca Europa“.

Memento.

*In primăvara noastră de-altă dată,
Ne-am dus copilăria împreună.
Sub soare cald, sub razele de lună.
Ne-a înfrățit grădina fermecată.*

*Sub soare cald... lumina lui purtată
Pe cerul fără semne de furtună,
Credeam, atunci că n'o să mai apună...
Dar a venit o noapte 'nveninată*

*Cu freamăt și neliniște pe mare..
Incet, incet jertfită pe altare,
Muri în jocul nostru înfrățirea.*

*Și-a fost o zi, erai așa frumoasă,
• Când a venit și ți-a adus iubirea
Trei flori de mirt și-o albă chiparoasă*

MARIUS ILIESCU.

Câteva impresii din Normandia (Franța) și Bretania.

Fiecare țară din lume își are regiunile sale cu părți caracteristice, cari îți aduc un renume mai apropiat sau mai depărtat.

În Franța vizitatorul poate admira nu numai Parisul, considerat drept capitala lumii, dar centrul țării, adică frumosul ținut al Auvèrghnei (cu munții și stațiunile sale balneare), ținuturile de Est, ale Vosgilor sau cele de Sud, ale Pirineiilor, cu localitățile lor climatice, pitorești, cari se întind de-a lungul munților, precum și cele balneare, ale Coastei de Azur, dar mai ales, cele două regiuni din Nord — Normandia și Bretania — cari prin farmecul lor, atrag, un număr însemnat de vizitatori, indigeni și streini.

Îmi propun, în cadrul restrâns al acestei reviste, să schițez pentru un moment impresiunile căpătate în Normandia, din o călătorie, pe care am întreprins-o în cursul acestui an.

În general pot zice că Normandia își are obiceiurile, datinile, portul, dar mai ales arta, stilul ei.

Piatra din ținuturile Normandiei, ca și lemnul din pădurile ei, au favorizat construcțiile cu arhitectura lor originală, caracteristică (case în formă de coconare și cu cruci de lemn).

Artă romană încă se poate vedea aici, alături de cea regională (normandă).

Alături de această artă romană întâlnim în Normandia, ruine romane. Monumentele gotice încă se pot admira la Saint-Quen, Saint Maclou și la catedrala din Rouen.

Artă renașterii ne conduce la Hotel Bourgtheroulde din Rouen; Madeleine de Verneuil etc.

Este imposibil a putea enumera toate frumusețile variatelor stiluri, indigene și streine, la cari s'ar adăoga numeroasele castele și palate ce se găsesc în această regiune; mă mărginesc a spune numai că Normanzii se sforțază a-și arăta originalitatea chiar în muzeele lor, așa că muzeul artei de fier din Rouen; colecțiunile de costume dela Honfleur; „Pou qui grimpe“ din Contances etc., sunt curiozități din cele mai interesante pentru toți acei ce sunt atrași în această regiune a Franței.

Trei izvoare de interes deosebit încă pot atrage mai mult ca orice pe vizitator în aceste ținuturi.

În primul loc sunt frumoasele localități sau orașe de importanță istorică sau cu o atracție caracteristică.

In al doilea loc avem priveliștele frumoase ale văilor udate de importantele ei râuri și fluviu, în special Valea Senet și a Ornel. În sfârșit localitățile balneare dela Ocean, dela Canalul Mănecei și din interior, precum și acele climatice din apropierea dealurilor și pădurilor ei.

Câte un cuvânt asupra fiecăreia din aceste părți.

Înainte de a se face uniunea normandă Alençonul, care este situat la întreaga Cernel cu Sarta, era considerat capitală a unui important ducat.

Castelul feudal superb, încadrat cu turnulețele sale masive, și prețioasa catedrală a orașului mărturisesc măreția sa trecută.

Industria dantelei (adusă din Italia, de Colbert) a făcut bogăția multor generații.

Orașul este încunjurat de coline împădurite, cu o altitudine de 300^m—400^m, cunoscute sub numele de „Colinele Normandiei“.

Imprejurimile sale frumoase constituiesc centre de turism foarte căutate pe timpul sezonului de vară.

Țara Alençonului pare a fi o regiune destinată nu numai culturai pământului, ci și vânătoarei și pescuitului.

Alături de tușșuri și de păduri, întâlnim în acest ținut, mări ondulate de verdeață, străbătute de alee îngrijite (ca acele din vreun parc), cu case forestiere vesele, cu potene înverzite și locuri unde cerbul urmărit își caută refugiu; cu păraie pierdute în fundul văilor; cu livezi întinse, pline de apă și însuflețite de numeroase păsări domestice, cari fac din acest ținut o regiune cochetă, frumoasă și seducătoare sub multiplele și variatele ei aspecte.

Călătorind spre frontiera de Est a Normandiei ajungi la Perche și la frumoasa vale a râului Avre, renumit prin păstrăvii săi.

Fie că vizitezi în această parte Bellême, antea capitală a regiunii, fie că treci prin alte orașe, rămâi cu aceleași impresii plăcute și veșnice.

Eureux este o parte din Normandia, des frecventată de turiști, deoarece se găsește în drumul tuturor aceluia, ce merg spre plaja dela Calvados.

Deși este un oraș mic, are însă câteva hoteluri bune, o grădini publică draguță și o catedrală, care, deși nu poartă un stil deosebit, are însă o clopotniță a cărei siluetă înaltă, pare să fie soborită din cerul frumos al Flandrei.

Regiunile din jur sunt întinse, iar monotonia lor este întreruptă, fie prin frumoasele culturi, fie prin părți împădurite, unde vântul se desvoltă în vole.

Dacă râurile sunt rari, în schimb sunt bogate în pești și pescarii diletanți, ca și acei de meserie se întâlnesc cu plăcere pe marginile Eurelui, sau pe acele ale afluenților săi: Itou și Rouloir.

Eureux poate fi luat și ca centru de turism. Lisieux este orașul cu vestitele case de lemn în stil normand, adecă cu coconare și cruci sau stele de lemn. El și-a câștigat un renume mondial prin sfânta „Teresa de l'Enfant Jésus“, o religioasă carmelită, care s'a născut la Alençon, dar care a murit la Lisieux.

Relicvile acestor sfinte normande sunt obiectul de venerație a lumii întregi. Vizita la ordinul Carmelului, însă, nu ne poate răpi bucuria de a nu trece și pe la Catedrală, unde se găsește înmormântat episcopul Canchon, acuzatorul Jeannel d'Arc.

Industria lemnului găsimu-se aici în floare, amatorii își pot procura (destul de ieftin), frumoase modele de mobile vechi.

Falaise, Caen și Bayeux sunt cele trei orașe, deosemena des vizitate de călători.

Numeroși pelerini englezi vin, cumpără și duc în țara lor relicvii prețioase.

În cetatea Falaise se născu, în 1027, Guillaume, Bastardul, viitorul fondator al monarhiei engleze, fiul lui Richard, ducule Normandiei și al Arletel, frumoasa spălătoareasă din Falaise.

Suveniruri dela rege ca și dela soția sa, Matilda, prințesa de Flandra, se găsesc și la Caen, unde amândoi au fost înmormântați sub bolțile majestuoase ale bisericii, pe care ei o zidiră pentru a face pe Papa să le erte căsătoria consaguină. În afară de suvenirurile istorice Falaise posedă două biserici frumoase; câteva case vechi de lemn; precum și două priveliști pitorești: Mont Mirat și Dal d'Ante, unde imaginația poporului a așezat și fântâna spălătoresel Arleta.

Caen capitala universitară a Normandei se arată mândră de acest titlu nu numai prin școlile sale, dar prin două biserici romane și o catedrală al cărei altar este un cap de operă.

În fața bisericii Sf. Petru se găsește hotelul Escoville, o construcție a epocii de renaștere și în care s'a instalat camera de comerț.

Pretutindeni în oraș întâlnim case vechi cu coconare, înfrâți joase și bolțite și fațade de împodobite cu sculpturi de lemn.

Orașul modern se completează cu un port foarte important, al cărui comerț crește pe fiecare an.

În împrejurimi se înalță uzine metalurgice, cari lucrează ferul abundent al Normandiei.

Bayeux este sediul arhiepiscopului de Calvados și este compus din un grup de case așezate la umbra impunătoare a catedrale. Aceste case de lemn își înalță spre cer siluetele acoperișurilor lor bicolțurate, dând prin aceasta orașului un aspect pe cât de curios, pe atât de arhaic.

Tot *Bayeux* conservă și prețioasele covoare ale reginei Matilda, care evocă bătălia de la Hastings sau fondarea regatului Anglo-Normand. Frumoasele castele din împrejurimi constituiesc punctele de atracție deosebită pentru vizitatori.

Cotentin este o regiune maritimă a Normandiei, plină de contraste.

În adevăr la extremitatea de Vest, acolo unde îți închipui să se fi sfârșit lumea veche, un cataclism puternic pare să fi întors totul pe dos, căci fermul rupt prin veșnicile mușcăături ale apei Oceanului, se arată răpos, sălbatic, presărat cu stânci aruncate în mare. Vântul aduce în aceste părți furtuni dese. Granitul pare să constituie singura podoabă a pământului. Și acest sol sărac, presărat ici colo cu iarbă de mare și puțină pășune pentru oi, amintește ținutul părții sărace a Breitaniei.

La extremitatea de Est terenul se prezintă cu vălcele ce se scoboară în pante dulci până la nisipul mării sau câmpia înverzită. Râuri, boschete de arbuști, ferme numeroase, brăzdează această parte înverzită. Animale casnice în special găini mari, (renumite ca frumusețe) duc viața liberă prin pășunile grase ale regiunii. Această parte a regiunii opune deci un calm deosebit furtunoasei părți din Vest.

Scoborându-se spre *Avranchin* vegetația devine luxuriantă din cauza curentului Gulf-Stream. Pe coaste *Mimosa* crește în abundență, iar în interior arborii fructiferi acoperă câmpia. Normandia se găsește aici, ca vegetație, în întreaga sa splendoare.

Cherbourg și *Granville* sunt cele două centre principale de turism ale Cotentinului.

Din *Cherbourg* se poate merge spre plajile de la Nord. *Granville*, numit și *Monacoul de Nord* al Franței, este așezat pe o stâncă și de aici se poate vizita: *Contances*, renumită prin catedrala sa clasată a 8-a din Franța, precum și *Saint Lô* cu valea înaltă și pitorească a *Dirului*.

Vire și *Mortain* ar forma baza unui trunchi al cărui vârf ar fi ocupat de *Mont Saint Michel*. Fiecare din cele dintâi 2 orașe, constituiesc etape pentru turiștii, ce ar vizita pe cel din urmă.

Vire, aşezat pe o stâncă, încunjurată de un râu, este capitala importantei regiuni de crescători de animale, numită „Boetge”. Pășunile acestei regiuni prezintă această particularitate de a fi separate prin niște leșituri cu garduri vii, cunoscute sub numele de „hauts bords”. Din dorința sa militară de odinioară mica cetate nu conservă astăzi decât câteva vestigii: un castel în ruine și o clopotniță curioasă.

Dacă partea de sus a orașului nu oferă vreun interes deosebit decât numai în zilele de târg sau târmarec; partea de jos păstrează toată originalitatea. Celebrul loc de preumblare „Vaux” este tot atât de pitoresc astăzi ca și în timpul lui Olivier Basselin, copilul regiunii, care compunea cânteculele sale, ce au format scheletul atâtor vaudeville.

Mortain nu are decât o stradă principală și o biserică. Dar această stradă, unde se zăresc siluetele caselor vechi și această biserică în stil roman, sunt așezate în flancul unui deal înverzit, al cărui pante repezi sfârșesc în o înfundătură împădurită, încadrată de stânci peste cari râul Cance își aruncă apele în cascade muginde.

Orașul fiind situat la 317^m înălțime, permite de a vedea în depărtare de o parte panorama văilor și colinelor Normandiei; de altă parte orizontul frumos al Mont-Saint-Michelului.

Se poate vizita Mont-Saint-Michel în orice timp al anului, dar pentru a putea contempla spectacolul impresionant, atât de mult descris, acela de a vedea cum marea înaintează — cu viteza unui cal în galop, — la asaltul stâncilor, trebuie să vii în momentul marelor afluxe, aduse în cele 3 zile, cari urmează lunii pline.

Nu s'ar putea descrie mai fidel panorama Mont-Saint-Michelului decât redând impresiile Monseigneurului Touchet.

„La punctul geografic unde fu pusă odinioară frontiera între Bretania și Normandia, există — sice Touchet — o fortăreață a visurilor, o minune ce arată și credință, dar și îndrăzneală. Una din cele mai puternice mase de pietri lucrute, care există nu numai în Europa, dar în lume, căci această fortăreață este mult mai puternică ca cetatea (Tower) din Londra, unde Normanzii au făcut locuința și ca cetatea Carcassonne sau ca și castelul și cetățile de pe Rin.

În plin timp al mării și în plin pericol al acestei mări, în jurul unui mamelon de stânci înalt nu se știe de unde și nu se știe cum, în cea mai formidabilă naufragiură de granit și porfir; ziduri înalte alinate de la bază până la vârf, înălțate în o centură puternică: corpurile de gardă, redute, platforme, hoteluri, restaurante, magazii, sălile cavalerilor, mândștiri, sublime, catedrale etc.

Din pietrele acestea îngrămădite parecă de giganți și sculptate de îngeri, iese biserica maestoașă ai cărei turn înalt aruncă în noui marea statue a arhanghelului Mihail“.

În fața porții de intrare, numeroase fete tinere, îmbrăcate curat, cu șorțuri albe și vestitele bonete bretonne pe cap, te întâmpină, recomandându-ți hotelul sau restaurantul unde faci serviciul. Dându-le bagajul — cel al acupra-ți, străbați prin cele 3 porți ale cetății, pe strada principală. O stradă strâmtă, puțin întortochiată, mărginită de case vechi, unite integral zidurilor și stâncilor cetății. Toate aceste case sunt sau hoteluri și restaurante (cari expun pe mesele din afară: pești, languste, crabiete, a căror preparare culinară îți va delecta stomacul mai târziu) sau prăvălii cu obiecte și suveniruri ce-ți arată originalitatea locală (faianțe, broderii, fotografiile etc.)

În câteva minute ai ajuns la mica biserică parohială, și de aici, urcând câteva trepte, te găsești în fața enormei construcții numită „Minunea“. — Prin o poartă de intrare pătrunzi în vestita mănăstire.

Trebuie să-ți rezervi cel puțin jumătate zi pentru a vizita totul. Vizita mănăstirii durează cel puțin 2 ore și aici ai de admirat sala de gardă, scara cu dantele, coloane și arcuiri minunate, vechiul și noul refector al călugărilor, sala pentru oaspeți, acea pentru cavaleri, numeroase capele, cripte etc. și, în special, vestitele închisori în cari au zăcut și murit mulți oameni politici, cari au propagat idei opuse regimului de guvernare sub care trăiau.

O preambulă pe zidurile cetății, printre numeroasele turnuri, îți deschide o priveliște încântătoare spre marea, care încunjură cetatea, spre gigantica insulă „Tombelaine“, spre colinele ce ascund fortăreața St. Malo, sau spre coastă, spre satul Genet și orașul Pontorson.

Când marea este retrasă, pe întinsul nisip din jurul cetății, poți face preumblări pe jos sau cu trăsurica (cu 2 roate) trasă de un cal. Pentru a evita locurile periculoase ale nisipului mobil, înghițitor de oameni, ești nevoit să-ți iei o călăuză.

Se vorbește și chiar se arată pe diferite cărți ilustrate, persoane neprevăzătoare ce-și găsesc moartea prin înfundare în acest nisip mobil. Este negreșit multă fantezie și în descrierile verbale, ca și în ilustratele locale.

În interiorul cetății mai poți vizita un muzeu arheologic. O secție cu figuri de ceră a acestui muzeu îți reprezintă numeroasele personaje ce au jucat un rol deosebit în istoria cetății ca și pe diferiți osândiți, cari încearcă să evadeze sau cari cad pradă șobolanilor.

Încunjurând cetatea poți ajunge la mica capelă (St. Aubert) și la o mică fântână în zidul stâncos, de unde apa se scurge picătură cu picătură. De altfel locuitorii cetății, în număr de câteva sute, nu se servesc decât de apă de ploate, culeasă de pe acoperișurile înalte ale mănăstirei. Pe timpul de secetă își procură sacale cu apă din satele vecine, pe prețuri destul de mari.

Valea Senei și aceea a Ornei ne oferă, de asemenea, panorame admirabile. Semănată cu numeroase insule pline de coline înverzite, de păduri cu arbori stufoși sau cu simple râpe albe, Sena, care a văzut trecând pe ea corăbiile cuceritoare ale îndrăsneșilor Vikingi și care permite astăzi că niște remorchere mici să tragă caice mari, acest fluviu scoboară către mare, înmulțind cotiturile sale și dând astfel ocazia de a admira timp cât mai îndelungat frumoasele și variatele aspecte.

Călătoria dela Rouen la Havre pe Senă este una din cele mai plăcute.

Dacă Rinul are legendele sale și frumuseța sa tragică, dacă Ronul are furile și revărsările sale devastatoare, Sena are grația și calmul său maiestos. *Vernon, Andelys, Bouille, Willequier* etc. constituiesc localități delicioase, colțuri răcoroase, umbrare unde te poți repaosa, departe de sgomotul și frământările orașelor.

În trecerea pe Sena poți admira încă vestitele castele: Gaillard și Robert le diable.

Printre orașele ce le întâlnești în parcurs primul loc îl ocupă *Rouen*.

O veche cetate gotică, un oraș-muzeu (cum zice Michelet), care a văzut născând pe Corneille și murind pe Jeanne la Pucelle, Rouenul rămâne ca prim port de comerț al Franței și cea din urmă etapă spre mare a Parisului. Primăria, Muzeul, Catedrala și mai ales palatul de justiție, o dantelă în piatră asemănătoare palatului dogilor (Veneția).

Înaintând dai de numeroasele localități pitorești și ajungi la *Honfleur*, o veche cetate maritimă în fața căreia se înalță stânca dela Hève, care domină panorama miraculoasă a *Havrului*, reședința provizorie a guvernului belgian pe timpul războiului din 1914—1919, rămâne portul vestit al Franței, atât prin rada și docurile sale, cât mai ales prin numeroasele bazine unde se profitează silueta gigantică a pacheboturilor transatlantice și a numeroaselor nave de comerț. — O plajă drăguță, înzestrată cu un Casinou împodobesc orașul în partea de Sud.

Valea Ornei constituie așa-zisa Blueje normandă. În adevăr la ieșirea din Caen, râul Arne cu multipli săi

afluenți serpuște în strâmtele defileuri ale stâncilor de culoare roșie, sau printre coline foarte răpoase, acoperite de brazi de culoare închisă. În unele locuri cadrul văii se lărgeste, înaltele coline ce o mărginesc parcă se scoboară și între pîntenii lor se deschid alte văi, mai mici, pline tot cu brazi și stânci.

Aceste priveliști amintesc anumite pelsagii ale Elveției, de unde și numele de Elveția normandă. Drumurile bune ca și căile ferate, cari traversează regiunea, permit a se face ușor excursiunile.

Cu privire la localitățile maritime ale Normandiei putem spune că: *De la Tréport și până la Havre* tărmlul mării are aspectul unor râpe drepte, înalte de 80—100 m, formând un adevărat zid, al cărui fațadă alburie, lucrat curios prin valurile apei, nu este întretăiat decât foarte rar și atunci prin indoiturile de teren sau micul văi, cari dau fie în o plajă, fie în un port.

Diëppe, Mars, Tréport, etc., sunt frecventate mai ales de familiile, cari doresc să se găsească încă prin apropierea Parisului sau de acei ce caută o pantă a terenului potrivit pentru băi cu ape adânci, cu prilej de pescuit sau cu o vecinătate plină de vegetație, a cărei umbră să poată mări și mai mult farmecul mării. Plăjile din această regiune sunt numite *Plăjile Senei inferioare* și diferă în parte de acele ale *Cornichei normande*.

Acestea din urmă cuprind: *Calvaços, Trouville, Deauville, Villers etc.* Și în ele se reunesc în fiecare an turiști, societăți sportive etc. Hoteluri luxoase, vile elegante (mai ales cele dela *Deauville*), parcuri, grădini, locuri de sport, împrejurimi etc. măresc importanța și farmecul fiecărei din aceste stațiuni balneare.

La aceste din urmă plăji poți vedea, seara, cum cazinourile scipese, nu numai prin numeroasele lampioane electrice, dar și prin bijuteriile și toaletele fastuoase.

Între două acte ale vre-unei opere ce se joacă la teatru, unii dansează, alții joacă tennis sau golf, alții împușcă la porumbel, iar alții își încearcă norocul la masa de bacarat cu acelaș sânge rece cu care cineva ar juca banii vecinului, iar nu al săi proprii.

Plăjile dela Bessin și Contentin sunt mai puțin importante. Printre cele dintâi cităm: *Riva Bella, Lion, Luc, Langrune, St. Aubin etc.*, stațiuni cochetă, dar liniștite, prețuite de familiile cu mijloace modeste sau de școlarii ce vin în vacanță.

Pe coasta de est a Contentinului, golf-streamul, indulcind temperatura, permite mimozel să crească în voie. Tot

în această parte și într'un golf mijlociu, protejat contra vântului ce ar veni din largul mării, se ascunde portul și *plaja Carteret*. De aici se întinde o regiune de dune ce se scoboară la stâncă pitorească din *Granville*, continuându-se în depărtare cu plajile: *St. Pair*, *Carolles* și *St. Jean le Thomas*, mult căutate de persoanele anemice.

Nu pot termina descrierea ținutului Normandiei fără a nu aminti de importantul său centru termal la *Bagnoles* și de întinsa sa pădure de la *Lyons*.

Bagnoles de l'Arm datorește reputația sa rezultatelor bune ce se obțin cu apele sale în tratamentul flebitelor, varicelilor și altor tulburări în circulația venoasă.

În afară de eficacitatea apelor, emanațiunile venite din pădurile ce încunjură stațiunea au o putere de lecuire foarte mare.

De altfel centrul termal este format din reunirea a 2 comune vecine, comune, ce sunt situate de o parte și alta unui defileu încunjurat de stânci răpoase, ce amintesc în mîniatură peisajul Vosgilor. În această localitate balneară se poate duce viața pe care o vrei, căci alături de calmul ce-l pot avea acei ce doresc o destindere musculară și nervoasă, se găsesc și distracțiile orașelor balneare (casino, teatru, dăncing, cinema, tennis etc.) de cari pot profita în belșug.

Pădurea Lyons se întinde pe o distanță de 10607 hectare și este compusă din stejar și fag.

Satul *Lyons*, situat la marginea pădurei, în o vale încântătoare, udată de apele cristaline ale *Lieurrului*, constituie o stațiune climatică drăguță, un adevărat cuib în mușchiul de verdeață, bun pentru a adăposti pe acei ce vor să iasă din surmenajul ce li s'ar aduce nu numai prin ocupația lor, dar și prin viața atât de încălzită și sgomotoasă a orașului.

Dr. GH. PREDA.

Slavici despre Eminescu.

În capitala Austriei, unde viețuiește atâția dintre cei înzestrați de providență cu puterea miraculoasă a talentului creator, mai ales muziciani, unde zidiri vechi cu strălucire strecurată prin veacuri purtau, în însăși construcția lor stilată sau în interiorul lor plin de amintiri, dovada unei lungi perioade de viață culturală și unde prezentul adunase, în jurul citadelei culturale, care este universitatea, atâtea somități ale științei și ale cugetării umane, Slavici cel cu sufletul însetat de cunoștință și de înțelepciune, a alergat ca

un însetat la izvorul răcoros, care-l sta în cale. După câștigarea diplomei de bacalaureat, pe care o dusesse acasă, în vecinătatea Aradului de pe Mureș, străbătând un lung drum din nordul Biharei, cu ocol prin inima Ardealului, pentru a cunoaște țara locuită de poporul său, se înscrie la facultatea juridică a universității din Budapesta. Era o alegere testină, care mulțumea și anumite inclinațiuni ale sale pentru știința justiției și care mulțumea și pe părinții săi, căci îl puteau avea aproape în timpul studiilor și l-ar fi avut și în exercițiul profesunii. Dar această situație nu-l mulțumea pe autorul lui „Budulea Tăchii”. În creierul lui se învălmășeau întrebări chinuitoare despre rosturile existenței pe acest pământ, despre viața actuală și cea închipuită de mintea omenească, fără contingente fizice, pentru sufletul liberat prin moarte de balastul meschin al trupului. Sufletul lui înălțat, din pruncie, în atmosfera familială, de razele înțelepciunii didactice ale Evangheliei, căzuta acum, la maturitate, un suport mai puternic pentru credința sa, ori verificarea acestei credințe prin puterea cunoștințelor și a eugetării. Viena împărătească îi putea oferi acest ajutor. De aceea a prins repede prilejul pentru a pleca acolo și nu s'a temut de greul vieții în lipsa lui de mijloace materiale, nici nu l-a putut reține plânsul mamei, care presimțea, cu inima ei îndurerată, înstrăinarea băiatului ei de casa părintească și de viața fihnită cu rosturi așezate din moși-strămoși, pe care ar fi putut-o duce ca un om cu mai puțină știință de carte, cu mai puține pretenții. Odată cu stagiul militar, pe care-l putea face la Viena, avea puțină să-și cultive și mintea și sufletul, căutând răspunsuri, în cărțile librăriilor și ale bibliotecilor sau în gura învățaților dascăli de universitate, la acele multe întrebări, cari nu-i mai dădeau odihnă.

Marea schimbare a sufletului său, pe care o prevedea vag numai mamă-sa, la plecare, și pe care nici el nu și-o va fi putut închipui, s'a și întâmplat în atmosfera cullă a acestui oraș. Din însemnările multe lăuate de el însuș despre acest proces psihologic, pe care îl trăiesc, cu diferențe de intensitate, cel mai mulți dintre tinerii, cari intră între zidurile măiestroase ale unei universități, — procesul se poate reconstrui. Ar fi o reconstruire plină de învățăminte, care va trebui făcută odată, pentru valoarea ei umană și pentru utilitatea ei pentru o seamă dintre viitorii ucenici ai științei.

Nu mă gândesc să încerc această reconstruire acum, ci să desprind din complexul procesului câteva scene, cari aduc dovezi despre viața prietenului lui Slavici, pe care cam aceleași întrebări și altele mai multe și de mai înaltă potență, l-au dus în Viena: Eminescu.

Pe Eminescu l-a cunoscut Slavici în Viena. S'au împrietenit încurând. Lungile lor discuții au fost furnalul în care s'a topit sufletul lui Slavici pentru a se închea din nou nopi într'o nouă formă, mai complexă și mai strălucită, deși împletită pe acelaș schelet. Pe potecile filosofiei, Eminescu, cel mai tânăr de ani, dar mai copt la minte, l-a purtat. În lungi după amieze și în nopți de veghe, când stăteau de vorbă împreună, făceau procesul înțelepciunii umane, căutând și ei, ca atâția alții de vârsta lor și mulți până la sfârșitul vieții, fără un rezultat pozitiv, acea himeră nedefinită, căreia i s'a zis adevăr. Și de cele mai multe ori Eminescu era dascălul. Slavici o mărturisește aceasta și dacă spusele lui pot fi de folos în opera de reconstruire a procesului de maturizare a propriului său suflet, ele sunt tot așa de importante pentru aceea, care urmărește acelaș proces al sufletului lui Eminescu. Deaceea le reprodue întocmai, așa cum le-a scris Slavici în a opta dintre „scrisorile adresate unui om tânăr“ din încheisoarea Dașului, în anul 1888.)

„Deodată cu mine venise la Viena și Eminescu al nostru. Ne-am întâlnit, ne-am făcut prieteni și, vrând-nevrând, tot pe el îl găseam când voiam să discut cu cineva, căci, deși era mai mic de ani, era cu mult mai mare ca știință, străvitor ca superioritate intelectuală și mai presus de toate om cu inima deschisă și totdeauna plină de căldura sfântă a celor aleși, — cum trebuia să fie Eminescu, când scria pe „*Mortua est*“ și pe „*Venera și Madona*“.

„Pe când însă eu eram plin de pandecte, de canoane și de instituțiuni medievale, Eminescu era plin de filozofiile de tot felul, și dacă eu eram tare în materia mea, Eminescu era tare în argumentațiune și rămânea inviolabil chiar și atunci, când discuteam asupra dreptului, încât îmi rămânea totdeauna impresiunea, că el nu cunoaște dreptul deopotrivă cu mine, dar îl înțelege mai bine și judecă și în materie de drept mai sigur și mai bine ca mine.

„Iar aceasta fiindcă era tare în filozofie. Trebuia deci să studiez și eu filozofia, căci filozofia este un studiu auxiliar pentru jurisprudență, întocmai ca istoria și Ihering, Puchta, Mommsen, Papinianus și toți ceilalți oameni ai bunului simț practic, pe cari îi admiram, n'ar fi ajuns nici ei așa de sus, dacă n'ar fi tari și în filozofie.

„Rezonând astfel, am ajuns să-l ascult cu mult interes pe amicul meu, când el îmi vorbea despre Platon și Aristotel, despre Kant și Schopenhauer. — Și tu vei fi înțelegând cum vorbea Eminescu, când voia să mă dămirească asupra ideilor desfășurate de Kant, în „*Critica rațiunii pure*“, pe care a și tradus-o în limba românească.

„Era un fermecător nespus în toate cele ce aflam dela amicul meu, dar inima omului, deși primește impulsivitățile din lume, le primește așa cum este ea: pe mine nu mă încântau ideile lui Kant.

„Nu-i vorba, trebuia să-i dau dreptate filozofului german, dar tocmai aceasta era ceea ce mă supăra, ba câteodată chiar mă revoltă: eu nu voiam să aflu ceea ce el spunea și nu voiam mai ales să fiu comins de dânsul, iar el mă convingea...

*) „Tribuna“, V. nr. 245—289 v. și studiul meu „Activitatea lui Slavici la „Tribuna“ din Sibiu, Cluj, 1927.

În scrisoarea a noua găsim o altă dovadă despre interesul pentru știință, manifestat de Eminescu și neîmpărțit întru toate de Slavici. Nu era cunoștință omenească pentru care Eminescu să nu fi avut curiozitate. Și nu-l ajungeau banii ca să-și satisfacă această poftă nesățurată de cunoștință.

„Soțul și mentorul meu nu era numai poet, ci totodată și un om, care s'a adâncit încetul cu încetul, — eeeace eu n'am făcut, — în toate științele omenești și a ajuns în cele din urmă cel mai știitor dintre oamenii, cu care eu am avut în viața mea mulțumirea de a sta de vorbă.

„Nici el, nici eu, nu studiam pentruca să ne „cualificăm“ spre a le împărțasi altora eeeace știm, ci pentrucă această era pentru noi cea mai plăcută pierdere de timp.

„Și dacă viața mea ar fi fost numai nopțile petrecute discutând cu el despre toate câte sunt și câte nu sunt, câte stau și câte nu stau prin cărți, mult mi-e vrednic să fi fost trăită, mult mi-e frumoasă și mult aș vrea să trăesc, ca să-mi aduc aminte de ea.

„Era însă o mare deosebire între noi. El iubea știința și se dădea rob ei, știa totdeauna, care sunt cărțile, pe care mai are să le citească, și care sunt cele mai noi aparițiuni importante în literatura universală. Îndată dar ce-și primea banii de acasă, își cumpără cărți, se închidea în casă și timp de câteva zile, cât îl țineau banii rămași, nu-l mai vedea nimenea. Apoi începea să vândă la antievar cărțile cetife, dacă nu punea deosebit preț pe ele.

„Eu n'am iubit știința niciodată; de aceea nici n'am jerfit nimic pentru dânsa, nici n'am ostentt vreodată, ca să mă adâncesc în ea. Ceteam și întrebam și ascultam, pentrucă voiam să mă dumeresc asupra unei întrebări mai mult ori mai puțin lămurite, pe care mi-o puneam în fieștecare clipă a vieții mele. Nu dar studind, ci căutând cu neastâmpăr, am trecut eu prin literatura universală, nu pas cu pas am înaintat, ci alergând am rătăcit prin lumea științei omenești.

Eminescu deșteaptă sau sporește în Slavici interesul pentru știință și filosofie. Este un puternic îndemn la cultivarea lui Slavici, pentru desfundarea sufletului lui, în care zăceau umbrite virtuți de „poet“, de *creator*. Indemnul pentru punerea în lucrare a acestor virtuți, iarăși, Eminescu i l-a dat. Și mai ales Eminescu l-a introdus în împărăția, modestă pe atunci, a *literaturii* române, pe care aveau s'o sporească mai apoi amândoi cu comoara sufletului lor. Limba literară românească, necunoscută lui Slavicii până atunci, pentrucă se hrănise pe băncile școlii secundare numai cu literatură streină, maghiară mai des, cu sfatul lui Eminescu o căuterește. Iar înainte de a ajunge stăpân pe limba literară, scrie, *la acelaș indemn al lui Eminescu*, în dialectul popular ce se vorbea în satul părinților săi și opera literară îmbrăcată în acest veșmânt plin de culoare locală pătrunde în paginile revistei dela Iași „Convorbiri Literare“, unde scria și Eminescu. Mentorul lui Slavici și-a făcut datoria. El a dăruit literaturii române un talent adevărat, care cine știe dacă, fără indemnul lui, nu s'ar fi rătăcit, prin mărăcinii unei științe așa de seci, cum este „jurisprudența“, sau cine știe dacă nu ar fi fost înghițit în

alvia unei literaturi streine. Căci, singur o spunea, înainte de a se întâlni cu Eminescu încă a scris, dar numai în limba ungurească. Și era înclinat să continue cu scrisul în această limbă.

Iată cum povestește Slavici, într'un articol din aceeaș *Tribună*¹⁾ pășirea sa în câmpia literaturii române, îndemnat stăruitor de Eminescu:

„Sunt acum șasesprezece ani, când mi-am început activitatea literară, nu eram în stare să scriu o frază corectă în românește. Nu-l cunoșteam nici măcar din nume pe Maiorescu, deși tocmai pe timpul acela era foarte urgisit pe aici pe la noi. Era însă la universitatea din Viena un om tânăr, Mihail Eminescu, — chiar și atunci nume cunoscut în literatura noastră, — un admirator al lui Maiorescu, — bunăoară ca d. Grigorie Moldovan²⁾ Aș fi dorit prea mult să aflu părerea noului meu amic asupra primelor mele încercări, dar aceste erau scrise în limba maghiară, singura, pe care o stăpâneam pe timpul acela. Mă căsueam dar să refac în românește ceea ce făcusem în ungurește și mă simțeam foarte nenorocit, că nu pot să-mi exprim eugetările în limba cea „dulce și frumoasă“, pe care acasă la noi o vorbesc toți copiii și toți oamenii „proști.“

„De! — îmi zise prietenul meu, — tu știi românește, numai că nu știi ce știi. Mai întâiu și mai întâiu la hotărîrea bărbătească, că nici vei mai scrie, nici vei mai ceți timp de un ungurește, ci te vei pune pe studiul autorilor români. Iar dacă ai chiar acum ceva de spus, pune-te și scrie așa, cum se vorbește la voi la Șiria. Eu, care sunt moldovean, mi-am făcut studiile prin Bucovina și prin Ardeal, am trăit mult timp la București și cunosc bine literatura românească și cea veche și cea mai nouă, îți voi spune apoi, ce este bun și ce este rău, ce este și ce nu este literaricește admisibil în limba noastră șirienească, — fiindcă bine e scris românește așa cum prefutindenea se zice și precum au mai scris și alți autori de oarecare valoare.

„Așa am făcut, — și prima mea încercare a fost admisă de „Junimea“ și publicată, — ce lucru mare! în fruntea unui număr din „Convorbiri Literare“.

OLIMPIU BOITOȘ.

Știri despre jocul călușerilor noștri, înainte de 1600.

Dacă s'a vorbit atâta despre originea romană a jocului călușerilor noștri, pronunțându-se mereu numele *coli-saliilor*, deja pe vremea lui Bojincă și până în zilele noastre³⁾, mărturiile despre acest joc nu coboară prea adânc în secolele trecute. Până acum se cunoșteau două din veacul al XVI-lea, nici unul din cel următor lui, apoi din al XVIII-lea descrierile lui Cantemir și Sulzer.

¹⁾ *Un nou adept*, în „Tribună“, III. numerele 230—232.

²⁾ Observație ironică la adresa lui Gr. Moldovan, pe care îl judecă în acest articol.

³⁾ Vezi bibliografia chestiunii în studiul dlui R. Vula: *Originea jocului de călușari*, Dacoromânia II, p. 215, nota 1.

Cele două știri mai vechi nu sunt însă atât de sigure cum s'a crezut până acum.

Dansul poetului Balassa Bálint la încoronarea împăratului Rudolf (1572), menționat de cronicarul Istvánffy ¹⁾, a fost arătat de dl Valeriu Brăncușe ²⁾ ca un joc de călușeri. Regretatul Burada l-a trecut în studiile sale ³⁾, sigur că e vorba de jocul nostru românesc. În legătură cu versurile populare, cari au servit de izvor unor poezii ale lui Balassa, am amintit și noi ⁴⁾, pe baza articolului dlui Brăncușe, că poetul ungar nu numai că ar fi cunoscut cântecele popoului nostru, dar l-ar fi jucat și jocurile. Astăzi, după ce am examinat mai de aproape chestiunea, avem îndoială în această privință.

Căci din descrierea jocului pe care o dă Istvánffy nu putem conchide că jocul lui Balassa ar fi călușerul românesc. Într'adevăr săriturile, aruncarea pietoarelor în lături și adunarea lor, pașii repezi... pot figura tot atât de bine în dansuri streine, cari n'au nimic de a face cu călușerul. Faptul că cronicarul arată jocul ca „omnibus Ungaris comunem“ nu însemnează imediat un argument pentru romanitatea lui, cum înclina să creadă dl Brăncușe, și nici cealaltă observație a lui Istvánffy, după care jocul ar fi clobănesc („nostris opiltonibus propriam“...). Traducătorul cronicarului în ungurește ⁵⁾ pare a nu avea nici o îndoială asupra felului jocului și e surprins de afirmația lui Istvánffy: „Acest joc e *csárdás*-ul de astăzi, despre care autorul avea o concepție ciudată“. Cu toate rezervele noastre pentru spiritul de obiectivitate al traducătorului, credem că el are dreptate.

De altă parte, scriitorul Dózsa Dániel, despre care va fi vorba îndată, care cunoștea călușerul, ba susținea chiar că s'ar fi și jucat la curtea lui Ștefan Báthory în 1598, amintind în romanul său: *Korniss Ilona* ⁶⁾ de un joc ce se juca la o serbare din timpul când se petrece acțiunea romanului, vorbește de așa-numitul „joc clobănesc“ (*pásztorláncz*) pe care l-a jucat odinioară, la încoronarea împăratului Rudolf, poetul Balassa Bálint, și spune că acesta

¹⁾ *Nicolaus Istvanffy: Historia regni Hungariae*, Viena, 1758, p. 328, col. I.

²⁾ „Călușerul jucat în secolul al XVI-lea“, în „Transilvania“, XXII (1891), p. 230—231.

³⁾ Întâi în „Arhiva“ (din Iași), XX (1909), p. 278, apoi în *Istoria teatrului în Moldova*, Iași, 1915, p. 68.

⁴⁾ în „Făt-Frumos“, I (1926), pp. 156—157.

⁵⁾ *Vidovitch György, Magyarország története*. Debreczen. 1871, II, p. 583, nota.

⁶⁾ Pesta, ediția 1888, vol. II, pp. 74—75.

n'ar fi fost decât jocul unguresc cunoscut sub numele de „friss magyar“ — deci tot un fel de „esárdás“. Repetăm, și vom arăta că Dózsa cunoștea călușerul. Dacă ar fi recunoscut în jocul descris de Istvánffy jocul călușerilor ardeleni, ar fi spus-o, asupra acestui lucru n'aveam nici o îndoială.

Dar mai e ceva, care pledează în contra părerii că jocul lui Balassa ar fi fost călușerul nostru.

Incoronarea împăratului Rudolf, la care a jucat poetul maghiar misteriosul joc, s'a făcut la 1572. Pe aceea vreme, la vârsta de 21 de ani, se pare că Balassa nici nu pusese încă piciorul în Ardeal. Abia la trei ani după evenimentul, care l-a consacrat mare dansator, în 1575), ajunge el să cunoască poporul românesc de pe Dalea Murășului și a Târnavelor și cântecele lui, cari vor lăsa urme în poezia sa. *Atunci* ar fi putut să învețe și călușerul. Înainte cu trei ani însă, el, care-și petrecuse copilăria și tinerețea la Eger²⁾, de unde ne-ar fi putut cunoaște și reproduce jocul?

Credem deci că jocul prin care s'a distins Balassa la încoronarea împăratului Rudolf, n'a putut fi în nici un caz călușerul.

* * *

Trecem la știrile a doua.

„Observatorul“ dela Sibiu, publică în 1879, sub iscălitura lui Turturel Codreanu, — pseudonim, sub care bănuim că se ascundea Gheorge Bariț, redactorul ziarului — două foiletoane, intitulate „Calusierulu“ (pe noi ne interesează numai cel dela 14/26 Martie), cuprinzând traducerea și comentarul unui pasaj din romanul citat al lui Dózsa. Se descria în el jocul călușerilor munteni la curtea lui Sigismund Báthory, în ziua de 10 Octombrie 1598. Burada dă peste foileton și-l reproduce ea pe un document de toată încrederea, în aceeaș „Arhivă“ din Iași³⁾ unde publicase și știrile despre Balassa, apoi în „Istoria teatrului în Moldova“⁴⁾).

Pentru traducere trimitem la Burada, care o dă în întregime după foiletonul „Observatorului“. Noi vom rezuma doar datele, cari ne interesează în acest pasaj.

La serbarea dată de Sigismund Báthory, în castelul său dela Cricău (lângă Alba-Iulia), în cinstea familiei lui

¹⁾ G. Kristóf, *Influența poeziei populare române din secolul XVI-lea asupra lui Balassa Bálint*, în *Dacoromania*, III, p. 559.

²⁾ „a megelőző időben Egerben tartózkodott“. Dr. Kristóf György: *Balassa Bálint Erdélyben*, în foiletonul ziarului „Billenzék“, dela 30 April 1922.

³⁾ Vol. XX (1909), pp. 278—280.

⁴⁾ pp. 68—70.

Mihaiu Viteazul¹⁾ se joacă de cătră o sută de oameni, sub comanda a 13 vătafi (dintre cari unul e un fel de vătaf suprem) un joc pe care Dózsa îl numește „al stâlpilor“ (*oszloptáncz*). Jocul este „invenția lui Baba Novac“²⁾ și el diferă de acel al călușerilor (*kalusserek*) văzuți de Dózsa, prin faptul că cei cari aruncă în cergă se urcă pe niște stâlpi și de acolo fac vânt spre înălțimi jucătorilor (tot pe cergă suspendată și joacă cei 13 vătafi, pe când cei o sută de călușeri joacă la picioarele stâlpilor).

„Observatorul“ amintea, vag, de „fidelitatea istorică a romantierului“. Redactorul va fi înțeles, probabil, izvoarele istorice ale scriitorului. Dar dacă în roman, în volumul V de pildă, Dózsa amintește pe doi cronicari, cari tratează epoca lui Sigismund Báthory: Bethlen Farkas și Borsos Márton, — i-am răsfoit înzadar: nici măcar o aluzie la jocul descris de Dózsa, ba nici chiar la vreo mare serbare la Cricău. Tot așa de puțin și la alți cronicari ai epocii.

Atunci? Se pare că sunt multe șanse ca descrierea lui Dózsa să n'aibă nici un fond istoric și scena să fie în întregime inventată. Cum se explică, totuș, că romancierul dă o descriere corăspunzând — cu excepția cergii suspendate — întru totul jocului călușerilor din secolul al XVIII-lea și al celor de astăzi? Născut la Ghindari (Makfalva), în județul Murăș și trăindu-și mare parte din viață pe valea Târnavei Mici³⁾, Dózsa trebuie să cunoască jocul călușerilor noștri. O spune de altfel el însuș: „Doisprezece jucători . . . îmbrăcați așa cum se poartă și în epoca noastră jucătorii populari munteni (*kalusserek*)“ (vol. II, p. 106). Apoi, vorbind de jurământul lor: „Nu știu dacă astăzi mai există acest obiceiul smintit al lor; dar în copilăria mea se mai vorbea încă de el“ (p. 107); sau: „cerga se întâlnește și astăzi în jocul călușerilor“ (p. 108).

Evident deci că Dózsa cunoștea bine pe călușeri. Nici o greutate în acest caz, ca având la îndemână toate elementele⁴⁾ jocului călușerilor de pe vremea lui să-l introducă în serbarea dela Cricău, exagerând încă exoticul jocului

¹⁾ În 1598 și nu 1599 cum spune „Observatorul“ și după el, Burada. (cf. romanul lui Dózsa, I, p. 10). Ar fi și o imposibilitate ca Mihai să-și fi trimis familia în Ardeal, câteva zile înainte ca el să treacă munții în fruntea armatelor sale.

²⁾ Dózsa, II, p. 95.

³⁾ Szinyei József, *Magyar népköltés és munkái*, Budapest, 1893, vol. II, p. 403.

⁴⁾ În descrierea lui el amintește într'adevăr costumul, eu toiegele și elopoteii, vătaful, cimpoiul, aruncarea în cergă, și jurământul (vezi vol. II, pp. 106—110).

prin adăugarea părții cu stâlpii și prezentând pe aceasta ca o invenție a lui Baba Novac.

Că e vorba de o născocire a romancierului și nu de un adevăr istoric — serbarea dela Cricău a existat ea oare? — ne arată și faptul că Florian, șeful călușerilor, apare în vol. IV (p. 206—212) ca un om de casă al lui Baba Novac, e deci un personaj al romanului și că jucătorii lui ajung să joace de data aceasta în jurul rugului, pe care așteaptă să fie arsă frumoasa prizonieră a generalului lui Mihai.

* * *

Informându-ne la fiul romanțierului de izvoarele tălului său, ni s'a spus că ar putea fi vorba de o tradiție familiară. Mărturisim că această explicație ni se pare puțin probabilă, și până la descoperirea izvoarelor istorice de cari s'ar fi putut servi Dózsa, rămânem convinși că pasajul se datorește cunoștințelor, pe cari le avea el despre călușeri, precum și bogatei imaginații de care dă dovadă în tot cuprinsul romanului.

Din cartea lui Dózsa trebuie să reținem doar o nouă atestare a călușerilor în Ardeal și în special a aruncării în cergă, așa de rar întâlnită în descrierile jocului din această provincie ¹⁾.

Pasajul lui despre călușeri nu-l putem considera însă în nici un caz ca o atestare a lor în veacul al XVI-lea. Și tot așa de puțin „jocul ciobănesc“ de care vorbește Istvánffy. Ceeace, firește, nu însemnează că jocul călușerilor noștri n'ar avea o vechime considerabilă, variante ale lui fiind atestate în sudul Dunării deja în veacul al XIII-lea ²⁾.

Credem însă că — la noi chiar — vremea studiilor de folklor făcute fără o serioasă critică a izvoarelor a trecut. Convingerea aceasta ne-a hotărât să examinăm chestiunea atestării călușerilor noștri în veacul al XVI-lea și să arătăm că cele două știri cunoscute până acum nu pot fi luate în considerare.

ION MUȘLEA.

¹⁾ Odată la Sulzer (*Geschichte des transalp. Daciens*, II, p. 410), altădată într'un cântec dela I. G. Bibicescu, (*Poesii populare din Transilvania*, București, 1893, p. 378). Asupra aruncării în cergă vezi amănunte în lucrarea noastră, care va apare în curând: „Problema Junilor brașoveni în cadrele folklorului“.

²⁾ Cf. Vuia, *op. cit.*, p. 222 și nota 6.

Meditație.

Azi templul meu nu e decât o casă,
In care-mi cresc, ferită de părinți,
Cea mai curată dintre năzuinți.
Și, totuș, simt cum sufletu-mi mi-apasă

Aceeaș teamă, care nu mă lasă
Mai mult în umbra tainicei credinți.
De-aceea mă cobor, cu pași cumiști,
Cu sângele în panglici de mătasă.

Legat, așa, în vinele albastre....
Și strâng aripa pasării măiaștre
Din sufletu-mi, ca nu cumva s'atingă

Cu gând nestăpănit vre-o sfântă piatră
Din templul meu. — Incepe să mă 'mpingă
Către păcat iubirea idolatră!....

BCU Cluj / Central University Library Cluj

MARIUS ILIESCU

Dorință.

Lungit pe fânul proaspăt, de-asupra, pe-o căpișă,
Drept perină o mână vânjoasă, căpătâi —
S'aud mugit departe — cum scârțâie-o porțișă
Și clipei, care trece, să-i poruncească: „Rămâi!”

Să mă îmbăt de-un miros de fân curat, de-o boare
Ce fruntea, pieptul, mâna dorește să-mi sărute
Și 'ncearcă gânduri negre cu sârg să le doboare,
Iar gândurile-mi albe s'apară renăscute.

Să uiț de tot ce-i mărșav, de tot ce-i murdărie —
Cu ochii prin albastrul înalt, neînținat —
Cea mai frumoasă, sfântă, cerească pribegie!
Să simt atunci, aievea, sunt: cap încoronat!

Și-apoi, spre seară, 'n șură, pe fân, să ațipesc
Și să aud cum plouă (ne plânge omenirea?) —
Depart, mai departe, de tot ce-i... omenesc,
Să-mi spun atunci: „Aice, aice-i Fericirea!”

2, VI. 927.

H. BRAȘOVIANU.

Cetiți și vă edificați!

Bietul muritor de rând, intelectual român, trimis pe câmpul de bătăie sau prin cancelarii și spitale, în decursul războiului mondial, din partea oblăduirii austro-ungare, tot se mai întreabă — nu-i așa? — în ceasurile, când nu e sbuciumat de furtuna electorală sau de alte furtuni post-belice: *pentru ce am fost dus carne de tun?*

La procesul nevestii lui Grozăvescu, când aceasta e scăpată de orice pedeapsă, cu toate că și-a omorât soțul, conștiința publică acționează și mulți, foarte mulți sunt cari protestează, că a scăpat nepedepsită Nelly Grozăvescu, care a răpus viața unui om. Conștiința popoarelor n'ar fi cu cale să se întrebe, în procesul monstru mondial, când e vorba de viețile a milioane de oameni: cine e vinovatul și n'ar fi foarte la loc — pe lângă toate constatările lui Gustave Le Bon că popoarele au memoria slabă — ca conștiința tuturor să încresteze la loc de frunte faziunile autentice ale celor din Austro-Ungaria, cari ne-au târât pe câmpurile de luptă?

Luați de astădată la cunoștință convingerile șefului de stat-major general austro-ungar *Conrad de Hötendorf*.

Ziarul utenez „*Neue Freie Presse*” publică o corespondență inedită a mareșalului *Fr. Conrad de Hötendorf* cu șeful cancelariei militare imperiale, agiutantul lui *Francisc Iosif*, *Artur Bolfras*. (20. II. 928 sq.) Conrad și cu Bolfras erau în relații cât se poate de strânse. În scrisorile lor își comenteau unul altuia părerile și convingerile fără de nici o reticență.

lătă ce scria Conrad lui Bolfras în 7 Iunie, 1915, după victoria austro-ungară dela Gorlice :

„Die militärische Lage erfordert... alles aufzubieten um Rumänien so bald als möglich zum Eingreifen auf unserer Seite zu bringen. Es wäre eine gefährliche Selbsttäuschung, wenn man glauben würde, auf Grund der Erfolge in Galizien jetzt Rumänien als Quantité négligeable betrachten oder ihm gegenüber drohend auftreten zu können. Man darf sich durch diese Erfolge nicht aus dem Gleichgewicht des ruhigen Raisonnements bringen lassen.

Nun besorge ich, dass man bei uns an diese ernste Frage nicht mit jener Konsequenz herangeht, welche einzig und allein zum Erfolg führen kann — und ich sehe ein Haupthindernis in dem Widerstand, welcher magyarischerseits den berechtigten Wünschen der ungarländischen Rumänen entgegengesetzt wird...

Mit der Methode der kleinlichen Schikanierung der Nachbarn und der Knebelung der nichtmagyarischen Nationalitäten in Ungarn muss gebrochen und die Frage der Eingliederung, beziehungsweise Angliederung der Südslaven an die Monarchie muss gelöst werden, und zwar unter Erhöhung der Rechte der Krone und unter Schaffung eines Zentralparlaments für die ganze Monarchie“...

(„Neue Freie Presse“ 13. III. 1927).

Adecă pe românește : „Situafia militară pretinde... să punem totul în mișcare ca să aducem România cât mai curând pe partea noastră. Ar fi o sinamăgire primejdioasă dacă am crede, pe baza succesorilor din Galizia, că am putea privi România acum drept o cantitate neglijabilă sau că am putea să pășim față de ea amenințator. Să nu ne lăsăm scoși din echilibrul resonamentelor liniștite. — Mi-e teamă că nu ne apropiem de această serioasă problemă cu acea consecvență, care singură ne poate duce la succes — și o piedecă principală văd în rezistența ce ni se va opune din partea maghiară față de îndreptăfitele dorințe (pretensiuni) ale românilor ungureni... Cu metoda șicanărilor, mică de suflet, față de vecini și cu punerea scălușului în gura naționalităților nemaghiare, în Ungaria, trebuie să se gate odată și problema anexiunii, mai bine zis a ata-

sării slavilor de sud la monarhie, trebuie rezolvată și anume cu condiția sporirii drepturilor coroanei și prin creierea unui parlament central al întregii monarhii...“

N'ar fi fost împușcat și spânzurat intelectualul român de ar fi scris așa ceva, ca soldat austro-ungar? Și a scris-o acela, care a comandat, la început, trupele Austro-Ungariei, acela, care ne silea să jurăm pe steag strein — era *convins* că ni se face nedreptate în Ardeal, Banat și Maramureș! După cum o mărturisesc zeci și zeci de alți conducători ai destinelor țărilor, în memoriile și în corespondențele lor.

O mică, modestă întrebare: N'ar fi cu cale ca o propoziție ca cea scrisă de Conrad: „Mit der Methode der kleinlichen Schikanierung der Nachbarn und der Knebelung der nichtmagyarischen Nationalitäten in Ungarn muss gebrochen werden“. Conrad de Hötzen Dorf, 7 VI. 915, să fie ținută pe o placă de marmoră, în Sibiu, în Brașov, în Timișoara sau chiar în București și desvelită cu pompa cuvenită, dându-i-se cel puțin importanța unei vorbiri parlamentare fulminante?

E vorba doară de o revizuire a conștiințelor minoritarilor noștri și de un avertisment și pentru viitor! E vorba de viețile a milioane de oameni din generațiile viitoare!

Și câte citate de acestea, de ale altor căpetenii, s'ar mai putea desveli, ca să vorbească conștiinții omenești bolnave!...

Dr. H. PETRA-PETRESCU.

Argumente, nu pumn!

Ce a găsit cu cale președintele Republ. cehoslovace, Masaryk, să declare în mesagiul său, după realegerea sa de președinte, cetățenilor patriei sale? Ar fi foarte cu cale ca și noi să subliniem aceste precepte. Iată-le:

„In democrație are valoare *argumentul*, nu sofistăria și pumnul. Democrația însemnează sfârșitul puterii (brutale) și sfârșitul tuturor privilegiilor religioase, culturale, politice, naționale, economice și sociale. Știu prea bine că în politică orgoliul și dorul de stăpânire sunt un factor însemnat și știu că prin politică își asigură oamenii diferite favoruri; nu trăiesc afară de lume, ca să nu priceap aceste puteri și aceste stimulente la faptă, și ca să nu priceap că — până într'un anumit grad — pot să ajute și întregului. Cu toate acestea susțin și propag ideea, că binele statului și al poporului prefund *cultural și condescendența reciprocă* a populației, cari izvoresc din *bunăvoință* sau din *simpatie*, sau cum se mai numește elementul acesta *spiritual și moral*.“

Cronică.

Sentinele ale culturii neamului. Un cuvânt către învățătorime. Li vedeam aproape zilnic. Luam masa într'acelaș restaurant. Era învățător. Să fi avut 40—45 de ani. Umbla puțin adus de spate. Fără de nici o pretenție în vorbă, în gesturi. La prima privire îți ziceai: un om de toate zilele. Capul, puțin chel, și-l apleca într'o parte când vorbea și te privea cu ochii săi vierzui, vrând să te analizeze conștient.

Dela o vreme ne-am obținuit să ne întâlnim în restaurant și am început să ne salutăm. Luam fiecare câte un maldăr de jurnale și reviste, căci restaurantul avea abonate multe publicații din întreaga țară și ne trimeteam câte un salut prietinesc, din când în când, pe de-asupra maldărelor de ziare, urmărind presa. La plecare ne salutam cu mâna și de câte ori nu ne întâlneam în câte o zi ne întrebam în ziua următoare: „Ce-i eu d-ta? Doar n'ai fost bolnav?”

Odată s'a apropiat de mine și mi-a dat o invitație. „Să vii — te invit la o „serată literară” mi-a zis. M'am înființat la timp, în sala cea mare. Intrarea gratuită. Numai programul costa 1 leu. La mese puse. Nu te sileau să beai spirtoase — mulți comandau cășele și beuturi fără de alcool. Publicul se recruta din diferite clase sociale. Studenți; doamne mai în vârstă și mai tinere, a căror ocupație le-o dădea de gol câte o scamă pe haină; fete de prăvălie, tinere vesele, sglobii; muncitori de pe la fabrici, îmbrăcați curățel, căci au avut puțința să alerge până acasă, să-și schimbe

hainele: „serata” se începea numai la 8 și 1/2 seara.

Și tatăl pe învățătorul meu — în redingotă neagră. Se apropie de catedră. Tot așa de lipsit de ifose ca mai înainte. Aplauze. El dă din cap, ca și când nu l'ar atinge de loc.

„A apărut o carte nouă!” ne zice el, și o ridică în văzul tuturor. „Am primit-o alaltăieri, am telegrafiat după ea. E de Mih. Sadoveanu. Am citit-o și m'am gândit să vă fac bucuria și să vă vorbesc despre cartea aceasta; pe care cu greu vești putea-o găsi de pe acuma în galantarele librărilor. Am să vă și citesc din ea! Sunt pagini minunate! — Ca să fie dispoziția sufletească mai potrivită, am ales câteva cântece la piano, la violină și am rugat pe un domn cântăreț să cânte, pe alt domn, recitator, să declame, Ascultați!” „Frazele acestea hăcuite, spuse fără de nici-o oratorie, au avut un efect fermecat: întreg publicul asculta cu încordare.

Astfel s'a început programul. Ce schimbare s'a întâmplat cu învățătorul meu? Nu mai era el, cel încovoiat puțin de spate, nu mai era el, cel modest; acum era chiagul unei sărbători și își da toată osteneala ca sărbătoarea aceasta să reușească cât mai bine. Și-a îmbrăcat mânuși albe și a condus reverențios, la podiu, pe cântărețul (o domnișoară îmbrăcată modest), pe pianistă (nevasta unui director de școală), pe recitatoare (o tinăra studentă). Programul a fost executat în mijlocul unei tăceri complete a publicului. Imi plimbam

ochii pela fețele ascultătorilor, ea să mă pot transpune în starea lor sufletească — și ceea ce puteam ceti în expresia ochilor așintii era mai cu seamă gândul: „să ne dăm osteneala să pricepem! După munca zilei să dăm și sufletului nutremânt“.

A fost o seară, pe care n'am s'o uit. Am găsit accente în vorba învățătorului, accente, de care nu bănuțam că se pot afla în inima unui „om de duzină“. La sfârșitul seratei m'am dus să-i mulțumesc pentru plăcerea, care mi-a procurat-o. Cu aceeaș simplitate neprefăcută mi-a dat mâna, ca în restaurant, în zilele noastre obținuite,

— „Munca d-tale e frumoasă!“
I-am zis.

— „Frumoasă“, a adevărit și el, „dar aș vrea să aibă și mai mare răsunet. Sunt atâtea mii și mii de oameni, cari se confundă în mlaștina orașului sau în noaptea neștiinței, încât mă îngrozese când mă gândesc la ei și mă bucur când văd pe unul de care credeam că este pierdut, cum se apropie și cum ascultă de cuvintele mele“.

„Ce-mi place mai mult“, am întrerupt eu și-ur acestă de idei, „este simplitatea, în care se petrec aceste „serate“, lărtă-mă, dar te respect mai mult începând cu seara de astăzi fiindcă m'am convins că ai inimă pentru populația săracă și dornică de înaintare“.

— „O“, surăse, trist, învățătorul, „dar s'ar putea să n'am?! Atunci aș mai fi învățător? Mie mi s'au încredințat suflete și am să dau seama de misiunea ce mi s'a încredințat, în fața conștiinței mele. Nu sunt fraze cele ce le spun — te convingi dta din seara de astăzi. — De câte ori mă cuprinde desnădejdea (și e omenesc — nu-i așa? — să fiu câte odată și eu

lipsit de tărie) mă gândesc: ai o misiune de îndeplinit! În grija ta sunt, poate personalități, cari vor însemna ceva în viață, viitori oameni mari, cari vor tăia o dără adâncă în istoria neamului tău (cine poate prevesti contrarul?) Ridică capul — fă-ți datoria!“

„În d-ta văd“, am zis „un reprezentant al școalei, un patriot, care ridică neamul său, cu ajutorul învățătorei, ca să poată învinge. Și încă odată, îți admir simplitatea cu care ai condus întreaga serată“...

„A! Să nu mai vorbim de asta! Cum? Așteptai să-mi crească în pene și să mă folosesc de tonuri, cari nu sunt obținuite să atibă adăpost în pieptul meu? Dar aș fi fost mincinos atunci, mincinos față de mine însu-mi. Și nu urăsc nimic mai mult pe lume decât minciuna!... Uzi, dragă domnule, trebuie să fim mii și mii de astfel de muncitori, ca mine, muncitori, cari știu, sunt pătrunși de adevărul, că n'au talentul de a se manifesta ca personalități de mâna întâi, dar cari nu disperaază din cauza aceasta, ci muncesc în ogorul menit pe seama lor, ca sentinele ale culturii neamului. Și de astfel de oameni este nevoie, dacă urei ca neamul să prospereze și puterea noastră crește, știindu-ne o falangă, plină de dragoste de înaintare. „Fă-ți datoria!“ stă scris pe flamura noastră“...

Și mi-a strâns mâna, căci îl chemau alții să-iarate ceea ce simțese pentru dânsul. Iar învățătorul meu, cu aceeaș modestie, într'aceiaș ton cald al glasului, mulțumea, dând îndemnuri, sămănând fără de preget.

Și am văzut pe învățătorul acesta la alte multe manifestații naționale, totdeauna gata de jertfă, ca și în seara descrisă mai sus.

Ce mă face să mă gândesc tocmă acum la învățătorul meu și să-mi aștern ideile pe hârtie, dându-le la tipar? Va mai trece multșor până să se pornească o adevărată viață românească ca cea descrisă, în orașele noastre, până atunci însă învățătorii noștri de pe la sate și orașe au marea și frumoasa misiune să fină nestins focul dragostei de manifestații culturale în satele și orașele noastre, de unde se vor recruta mâine-poimâine viitorii tăietori de dără adâncă de lumină în istoria neamului nostru.

Am cętit zilele trecute o statistică a învățătorilor români din Ardeal. Cu gândul la acești învățători seriu rândurile de față. Mă întreb mereu: au acești învățători conștiința răspunzabilității lor? Știu ei câte elemente pline de vlagă adăpostesc școlile noastre scunde, câte ființe, cari lihnesc după adevăr și lumină, și-și dau învățătorii noștri seama ce va să zică să fii învățător în timpurile noastre și să ridici un neam, care vrea să trăiască?

Cunosc mulți, cari își indeplinesc datoria conștiințos, de-ți saltă inima de bucurie când treci prin satele lor și vezi poporul cum se îndeamnă la cętit, la o lucrare mai rațională a câmpurilor, la reprezentații teatrale etc. Dar sunt toți așa? De aceea am adus pe învățătorul meu ca exemplu: vreau să arăt cum muncește acesta, din îndemnul propriu, modest, neașteptând laude grosolane, pătruns până'n adâncul sufletului său că pregătește elemente bune pentru viitor,

Numai dragoste de vatra strămoșească să fie și al nostru este viitorul! Așa se cimentează soarta neamurilor: picătură de picătură contribuie ea să se pornească

undele și să se formeze marea inspumată.

Ca societate culturală, eu ce am putea noi sări într'ajutor? Dând îndemnuri cât mai multe și mai practice pentru înfăptuirea „semințitorilor literare“, a seratelor de felul acelor aranjare de învățătorul descris și înrijindu-ne de programe pentru reprezentații teatrale, la sate și la orașe, ca românii să aibă prilejul să se întâlnească, să se cunoască, să fie pătrunși de căte un fior de entuziasm, sub puterea cânteacului și a vorbei românești. Câte un fior de acestea de mândrie națională nu se poate cumpăra nici chiar cu bulgări de aur, căci te simțеști ridicat peste toate mizeriile lumii noastre.

Dacă te cuprinde entuziasmul sfânt, îți apar atât de mici, atât de ridicol de mici și certurile personale, cărcotelile grețoase, și grijurile pentru ziua de mâine și tot ce se referă la o singură persoană sau la o mână de oameni, când este vorba de un complex, de soarta unui neam întreg...

Săptămânile trecute am fost într'un sat românesc și am dat de alt învățător visat de noi toți. Cum și-a înfiripat din nimic în satul românesc o „casă culturală“ și cum aleargă poporul să asculte cuvintele unui adevărat învățător sufletesc. Am fost la dănsul în casă. De-a mai mare dragul să-ți vezi copilații sănătoșii, casa curățită, un pahar, poporentii agerți la mînte și cuvîncioși. După ce le-am vorbit în numele „Asociațiunii“, m'am întors în casa parohială, mulțumit, căci atmosfera, care planase în sală, cât timp am rostit cuvîntarea, a fost atât de prietencă și ochii jăranilor atât de înțelegători! Și câtă bucurie

am simțit eu toți când am văzut cum se aproprie de casa părintelui sufletește țărani și cum, se înscriu de bună-voie, din îndemnul lor propriu, ca membri la „Asociațiune“ sau ca abonați la foile noastre pentru popor. Numărul membrilor „Asociațiunii“ se apropie astăzi de sută în satul acesta!

Numai cu muncă, muncă mare, desinteresată, a putut ajunge părintete la rezultatul atât de mulțămitor. O, de ar fi pretufindenii astfel! Alunei n'am avea nici o grijă de ziua de mâine, atunci am putea fi liniștiți pe deplin, știindu-ne: una.

Numai cu mare tărie de suflet, numai cu o muncă de fier ca aceea a învățătorului, numai cu inimi de diamant, numai cu delăturarea tuturor căreotelilor personale, meschine, păcătoase, vom putea ajunge, la limanul verde, pe care-l merităm de zece și zece de ori.

ILIE MARIN.

*

„Astra“ în Bihor. Spicuri din raportul Comitetului central județean, despre activitatea sa. Viața, pentru un observator cu spirit analitic, este o evoluție continuă, o lentă perfecționare, printr'o luptă veșnică între om și natură, — baza progresului tehnic — și printr'o emulație între popoarele statelor mici și mari, consolidate sau în formație, scâldate de razele culturii sau apăstate de ceața ignoranței.

În cadrul acestor lupte gigantice, între celelele organismului social, între indivizi, ciocnirea intereselor individuale primește o deosebită importanță.

Coordonarea intereselor particulare, concentrarea tuturor energilor, voințelor de muncă, prin înarmarea indivizilor cu cunoștinți,

cari dăruimă neștiința — împreună mai de multeori cu încăpățănare, cu prejudecăți, principale cauze ale răului social, dușman de moarte al progresului moral — va trebui să fie prima și cea mai importantă datorie a guvernanților.

Cunoașterea în sine a acestor adevăruri, necontestate astăzi de niciun ereer normal, nu înseamnă însă nimic. Numai prin transformarea ei în fapte, prin depășirea sferii ideologiei pure, prin devenire în voință fermă, poruncitoare, va fi o armă eficaă și o comoară neprețuită, o cheazășie sigură a izbânzii în lupta inevitabilă între state.

Lupta între state și națiuni, dacă este condusă de sentimente generoase, dacă n'are ca țintă apăsarea, robirea altor națiuni, ci joacă rolul unui stimulent puternic spre progresul moral al omenirii întregi, când prin ea se realizează selecționarea naturală a celor mai distinse națiuni, ea devine o continuă sete de a învăța, o dorință irezistibilă de a căuta adevărul, de a realiza frumosul, de a aplica întotdeauna acele principii generoase, morale, prin cari Christos a devenit adevăratul fiu al lui Dumnezeu.

Drumul cel mai scurt, mijlocul cel mai eficaă de a obține un astfel de rezultat, au fost găsite de mult și sunt bine cunoscute de noi.

Atențiunea noastră, îndreptată de dorul de a cunoaște lucruri nouă și mai nouă, se depărtează de la adevărurile practice, ca dela niște chestiuni prea bine cunoscute, banale chiar.

Concentrarea atențiunii asupra acestor adevăruri simple, luminarea lor sub aspectele lor cele mai variate, evocarea cu convingere a tuturor argumentelor, cari le dau o

intensitate mai mare, o forță dinamică, elasticitate mai puternică, iață o muncă, pe cât de necesară, pe atât de sigură pentru realizarea binelui uman.

Cum scopul nostru este desăvârșirea sentimentelor, cari formează mărgăritarele sufletului omenesc, izvorul acțiunilor noastre, un adevăr prea cunoscut, n'a putut fi altul, decât îmbrățișarea celui mai nobil sentiment: *al iubirii de neam*.

Cum se apropie, Dumineca, cele trei echipe culturale ale despărțământului nostru se simt, iarăși, duse, de dorul de a sămăna idei sănătoase, sfaturi îmbrăcate în haina poveștilor, să-i audă pe elevii noștri cântând într'o bisericuță, să îmbrățișeze cu drag pe preotul, învățătorul satului, cari ne primesc cu sinceră, vădită bucurie, să strângă mâinile sătenilor, adunați în haine de sărbătoare, să vadă cum copilașii mici se uită cu ochii mari și absorb tot ce zic domnii dela oraș.

În șezătorile ținute regulat, în fiecare Duminecă, în mai multe sate și în două suburbii ale Orăzii, am încercat să redăm din lumina, din farmecul culturii naționale, desprinsă din geniul latin, farul culturii aproape de 3000 de ani.

Farmecul acestei culturi creează o adâncă admirație, chiar și în rândurile acelor ascultători, cari s'au scaldat în apele unei culturi streine de speranțele noastre în viitor.

Despărțământul nostru nu înțelege să samene sămânța vrajbei între națiunea română și minoritățile noastre, căci evocarea suferințelor din trecut, a faptelor eroice ale străbunilor noștri, dovedesc cu prisosință că energia vitală a neamului românesc, nu e de disprețuit

față de anexa celorlalte popoare conviețuitoare.

Dacă la fiecare șezătoare se vorbește despre un mare luptător român pe terenul științelor, dacă se arată la fiecare ocaziune contribuțiunea mai mult ca prețioasă a românilor, pentru promovarea progresului tehnic, aceasta numai încredere în forțele proprii și nu neînțelegere între națiuni poate crea.

Conferențiarul noștri sunt însoțiti întotdeauna de un cor format din elevii liceului E. Gojdu. Fiii Bihorului se obișnuiesc de acum să străbată satele județului nostru, să caute în ele teren pentru o muncă nobilă în viitor.

Massa poporului român, înzestrată eu atâtea calități sufletești de seamă, e o materie primă. Superioritatea materiei prime este întâia cerință pentru bunătatea produsului, dar prelucrarea ei are aproape aceeași importanță.

Utilitatea individuală, proprietatea particulară, îmbunătățirea condițiunile de traiu, progresul tehnic al poporului nostru, nu stau niciodată la înălțimea puterilor sale sufletești.

Conferențiarul noștri insistă asupra adevărului că inteligența e o moștenire, geniul e o paciență. Prin exemple vii, luate din viața altor popoare, arată fobasele și necesitatea muncii migăloase, mici, disciplinate condusă.

Cum însă propășirea sufletească nu este posibilă fără sănătatea trupului, despărțământul lucrează mână în mână cu secția medicală.

Din cele spuse se vede constituirea unei echipe: câte un profesor, medic, avocat, preot și cor.

Înainte de a enumera satele străbătute, conferințele, șezătorile

ținute, bibliotecile înființate sau mărite, mă opresc ca, în numele despărțământului întreg, să exprim cea mai desăvârșită, sinceră recunoștință și dragoste frățască tuturor cari au înțeles să reverse din căldura iubirii lor de neam poporului bihorean, cari au știut să împărtășească comorile cele mai scumpe, gândurile lor cele mai alese spre binele țaranului român.

Dacă numele dlor *T. Neș*, directorul lice. *E. Gojdu*, *Dr. I. Iacob*, prefectul Bihorului, *Dr. I. Matei*, *Dr. T. Popa* le amintesc separat, am rămas numai conștient spiritului, de care suntem conduși cu toții și care ne interzice să ascundem valorile neamului. Ei nu sunt numai purtători de idei, ei și înfăptuitorii lor.

* * *

În anul 1926 am străbătut 42 de sate, s'au ținut 139 de conferințe, s'au înființat 17 biblioteci nouă.

Subiectele conferințelor au fost următoarele: *Gospodăria săsească*, *Ocupațiunile de iarnă*, *Drumuri*. *Pres-tații în natură*, *Cooperative*, *Căsătoria legală și concubinajul*, *Divorțul*, *Im-pozite*, *Testamentul*, *Cum a putut birui limba română*, *Originea l. rom.* *V. Alecsandri*, *Scriitorii ardeleni*, *Mi-hai Viteazul*, *Ștefan cel Mare*, *Unirea Principatelor*, *Educația în spiritul na-țional*, *Continuitatea legăturilor sufletești între neamul român, în trecut*. *Credința în Dumnezeu*, *ce-i Baptismul*, *Frica lui Dumnezeu*, *Tuberculoza*, *Sifilistul și alte boli lumești*, *Îngrijirea copilului*, *Curățenia*, *Aerizarea casei*, *Nutrirea copilului*, *Alcoolism*, *Sănătatea și propășirea țării*, *Solidaritatea*, *Comemorarea lui Alex. Roman*, *Bolșevism*, *Aurel Vlaicu*, *Inginerul G. Con-stantinescu*, *Babeș*, *Pompetu*, *Mari-nescu*, 1 Decembrie etc...

Conferențieri: *Dr. Aurel Lazar*, *Teodor Neș*, *Dr. Ion Matei*, *Dr. Teodor Popa*, *Iosif Pogan*, *Cosma Augustin*, *Dr. Muntean*, *Dr. U. Lăzărescu*, *Dr. P. Mărcuș*, *Dr. I. Pop*, *Iosif Silaghi*, *Catona Ambrozie*, *Popo-vici Tr.*, *Dr. Costa Romul*, *Dr. Gherman*, *Cortuș Ion*, *Sofronie*, *Dr. Ilușa*, *Moga-Cornel*, *Dr. G. Egri*, *Dr. Ciupa* și alții.

* * *

Dacă arcurile de triumf, cuvân-tările de bine-venire sunt numai semnele exterioare ale iubirii de neam, cu care suntem primiți, spove-dania, înșirarea nenumăratelor greu-tăți, lacrimile de indiușare la despărțire sunt mărturii că despăr-țământul nostru a găsit calea cea bună pentru a îndeplini o datorie sacră.

IOSIF POGAN, profesor.

secretarul despărțământului din Oradea.

*

„*Muzica și compozitorii români ai Transilvaniei*“, conferință, ținută la 14 Noembrie 1926, în Sala eparhială din Chișinău, de *Dr. Tiberiu Brediceanu*. Biblioteca „Astrei“ basarabene, Nr. 2, Chișinău, Bulev. Alexandru cel Bun, 67, (fără preț). Președintele secției artistice a „Astrei“ ardeleni, dl *Dr. Tib. Brediceanu*, cunoscătorul muzicii noastre, a ținut să arate fraților basarabeni ce a prestat Transilvania până acum pe terenul muzical. Invitat din partea dlui comisar general pentru Basarabia *Dr. Onisifor Ghibu*, a rostit o conferință plină de observații juste și de date concrete, cari pot prea bine servi drept puncte de îndreptare și pentru noi.

Sub Transilvania înțelege dl *Br. Ardealul*, *Banatul*, *Crișana* și *Maramureșul*. În ceea ce privește „scrierea pe note muzicale și armonizarea

melodiilor populare“ susține dl Br. că primele urme le găsim în Banat, în Lugoj. Aici a cules și armonizat *pentru pian Ioan Iancu*, fiul lăutarului român Nicu Iancu-Iancovici, un joc popular bănățenească, zis „Pe pietor“ și două „Hore“. (1863). Alți bănățeni, prof. de muzică din Lugoj *Ștefan Perian*, a tipărit la începutul anilor 80 un joc popular prelucrat, zis „*Ardeleana*“.

După Șt. Pertan a rămas și o colecție de melodii populare și alte cântece și jocuri românești din Banat și de pe aiurea, de prin anii 1860-80. În 1860—2 au apărut 9 caiete de „Melodii române“ de Alexandru Berdesu. Pe la începutul anilor 70 au apărut 4 caiete de 48 „*Arti naționale românești*“ de bucovineanul Carol Mikuli. Din Maramureș tipărește tinărul Izidor Man, „*minunatul*“ joc din satul Apșa: „*Apșăneșul*“.

De vreo 15 ani abea s'au în-ighebat câteva colecții de folklor muzical, sistematice. Aici sunt de remarcat: *Béla Bartók*: „*Cântece populare românești din comitatul Bihor*“ (cules în a. 1909—10 — lucrare publicată de Acad. Rom. din București); de acelaș compozitor maghiar, cu bun nume în cercurile muzicale: „*Völkemusik der Rumänen von Maramureș*“ (1913, la „*Drei Masken Verlag*.“ a. G. München); *Tib. Brediceanu*: „*Melodii populare românești din Banat*“, cules în 1921, 22, 23 și 25, studiu republicat, prezentat și premiat cu premiul I la concursul de folklor muzical din 1925 al „*Societății compozitorilor români*“; acelaș compozitor: „*Melodii populare românești din Maramureș*“, cules în a. 1910 (nepublicate încă).

Muzica corală s'a dezvoltat de timpuriu la noi. Primul cor datează de prin anul 1840: corul dela bise-

rica gr. ort. rom. din Lugoj. Din corul acesta s'a înfăptuit mai apoi „*Reuniunea de cântări*“ a lugojenilor, care există și astăzi. În 1857 s'a înființat „*Corul vocal bisericesc al plugarilor din Chisăfău*“ (În 1882 și-a serbat jubileul de 25 de ani de existență), vestitul cor țărănesc, despre care Iosif Dulcan a scris, cântând „*Ruga dela Chisăfău*“, în cunoscuta sa piesă teatrală populară. În 1882, la Chisăfău, a fost întâia întrecere a corurilor românești bănățene, ieșind învingător corul plugarilor români din Coșteiu mare.

Cu vie satisfacție constată dl Br. că numărul corurilor românești a atins odată cifra frumoasă de 200. Între corurile acestea au excelat: „*Reuniunea română de gimnastică și cântări*“ din Brașov (înf. în 1874) și „*Reuniunea română de muzică*“ din Sibiu (înf. în 1878).

Ce mulțumitoare ar fi o istorie a acestor coruri! Firește, ar trebui ca istoriograful să studieze toate arhivele, corurilor acestora și să aducă în consonanță activitatea corurilor cu atmosfera culturală contemporană.

Dl Br. amintește pe vreo câțiva compozitori de seamă: *Gh. Dima* († 1925), *Iacob Mureșianu* († 1917), *Nic. Popovici* († 1897), analizând unele din operele lor caracteristice, trece apoi la *Alexandru de Mocsonyi*, care a fost un meloman distins, la *Ciprian Porumbescu* († 1883), care — cu toată că a fost bucovinean — ca profesor de canto și dirigent de cor, în Brașov, a adus prețioase servicii culturii muzicale în Transilvania; apoi la basarabeanul de origine *Gavril Muzicescu* (1903), care a avut succese frumoase în Banat cu corul său dela Iași, luând sub oblăduirea sa mai apoi pe *I. Vidu*.

care a ajuns mai târziu compozitorul și dirigentul alintat al bănățenilor

Păcat că *Guilelm Șorban*, elevul lui *Mureșianu*, n'a putut să se dedice cu toată muzicita — aptitudinile nu i-au lipsit. (După cât știm Șorban a adunat material prețios biografic, bibliografic, muzical românesc. Ce s'a ales de acest material?)

Intre compozitorii români transilvăneni în viață înșiră dl Br. pe următorii: *I. Borgovan, A. Bena, M. Negrea, L. Tempea, Eug. Papp, S. Drăgoi, E. Culean, Tim. Popovici, N. Oancea, F. Barbu, Z. Vancea*.

Biografiile acestor compozitori și caracterizarea operelor lor ar fi — iarăși — o temă foarte mulțumitoare. Eșă ne-am cunoaște puterile și am putea prețui ceea ce este al nostru.

Dl Br. amintește cu un orgoliu îndreptățit de bănățean: „*Vidu este președintele „Asociației” corurilor și fanfarelor bănățene, căreia îi aparțin în prezent 92 coruri și 18 fanfare*”.

Numai mulțumitori putem fi președintelui secției noastre artistice pentru această trecere în revistă a fazelor vieții noastre muzicale și dacă e să ne exprimăm o dorință este aceea de a vedea cât de curând apărând, atât operele inedite ale dlui Br., cât și lucrări tot mai mari despre viața artistică muzicală românească, din peana dsale.

Corurile și fanfarele române din Banat. Cine va vrea să se informeze despre dragostea românului pentru frumos nu va putea trece nepăsător nici pe lângă manifestările corurilor și fanfarelor românești din Banat. Cetiți raportul general despre activitatea „*Asociațiunii corurilor și fanfarelor române din Banat*” în anii

1922—1926*) și vă veți convinge că mult bun simț și mult bine răspândesc aceste coruri și fanfare, smulgând populația din apatia unei vieți lipsite de ceva superior, a unei vieți petrecute prin cărciume sau prin alte localuri, unde numai înălțarea muzicală nu se propagă. Dl secr. gen. *Iosif Velceanu* constată, în 14 Noembrie 1926: „*Avem în Banat peste 100 coruri vocale și vreo 16 fanfare jărănești*”. Corul Lugoșului, condus de „*fala și mândria Banatului*”, dl *I. Didu*, corul dela *Chisetău*, reuniunile de cântări și muzică din *Reșița, Bocșa, Oravița, Caransebeș, Biserica-albă, Timișoara*, fanfarele de pe valea *Bărzăvil, a Timișului și a Almașului* — toate sunt însemnate cu bucurie în această dare de seamă.

Cum s'a înființat „*Asociația*”?

Încă de pe la 1906, la „*Arenele române*” din *București*, când cu concursul corurilor, s'a născut gândul unei asociații de acestea. Văzând că alte provincii nu vin cu ideea federalizării și nici nu dau exemplu de imitaț, consolidându-se în societăți federale, s'au adunat bănățenii, în 21 Sept. 1922, într'o adunare de constituire, și au pus bazele „*Asociațiunii corurilor și fanfarelor românești din Banat*”. Ideia a pornit dela dnii *I. Didu și I. Velceanu*. În frunțașă comună *Chisetău* s'au întrunit în ziua amintită delegații a 28 societăți corale și fanfare jărănești bănățene. Societatea a ajuns persoană juridică. În 1924, când a fost *M. Sa Regele Ferdinand* în *Timișoara*, s'a sfințit și drapelul *Asociației*, în prezența și sub patronajul augustului oaspete. *M. Sa* a primit o serenadă, dată de 16 coruri și fanfare bănățene.

*) „*Anuarul Asociației corurilor și fanfarelor române din Banat*, pe anii 1922—26”. Seris de prof. *Iosif Velceanu*, secretar general, Lugoș, 1927. (20 let).

Și „Astra“ noastră are să fie mulțumitoare corurilor acestora unite. În 28—9 Aug. 1923, la adunarea noastră generală, au dat corurile asociate un *matineu* artistic reușit. În 1925 s'a bucurat congresul Ligii Culturale (din Timișoara) de concursul corurilor și fanfarelor.

O idee norocoasă a fost și emulația corurilor, începând cu 1922, la Chișețau. An de an se adună corurile și fanfarele la „olimpiadele“ bănașene și rezultatul este cât se poate de îmbucurător.

Va pricepe oricine că întrecerea aceasta frumoasă și laudabilă contribuie ca oamenii să se cunoască, să se aprecieze, să prefuiască unul la altul ceea ce au bun. Aceasta a priceput-o și dl gen. Găvăneșcul, pe atunci comandantul div. I din Timișoara, dând o respectabilă sumă de bani pentru „Serbarea cântecului românesc“ în Timișoara. A luat parte peste 2500 de cântăreți, s'au împărțit premii în bani, în cununi de laur, în diplome și fiecare a plecat acasă cu convingerea fermă că face parte dintr'un complex, că a contribuit la strângerea rândurilor.

Dacă dnii Vidu și Velceanu își exprimă dorința în darea de seamă ca să se pună bazele unei „Federații“ a tuturor corurilor și fanfarelor din țară, n'avem decât să aplaudăm la ideea aceasta cât se poate de salutară.

Ni se anunță apariția unei „Reviste a corurilor și fanfarelor române din Banat“ (prim-redactor dl Filaret Barbu — Lugoj). Încă n'am primit-o.

Pretutindeni unde înfloresc astfel de coruri și fanfare are să se bucure „Astra“, deoarece i se promovează planurile de înaintare culturală.

Basarabia, pământ românesc, de Iaroslav Müller. Trad., din l. cehă de *Carola V. Šesan și Milan P. Šesan*. Extras din ziarul „Glasul Bucovinei“. Cernăuți, 1925 (15 lei) Dl Iaroslav Müller este un tânăr ceh, care ne-a îndrăgît. Ca atâți alți cehi entuziaști, cari eutreieră țările și învață limbi, folosind totodată țării lor, așa și dl Müller din Praga, a învățat limba română și a început să țină chiar și conferințe în limba română. Dsa ne-a cunoscut de pe când Austro-Ungaria l-a silit să ne păzească în decursul războiului, în Sibiu, în Cluj și aiurea, în Ardeal. După războiu a revenit la noi și ne-a străbătut finuturile.

În broșura de față vorbește opiniei publice cehe despre Basarabia și pledează pentru teza prea îndreptățită că Basarabia este „pământ românesc“. Dsa are predilecție pentru studii geografice-etnografice și aduce argumente valide din cărți de geografie și de etnografie, cu date statistice autentice.

În traducerea dn. Carola V. Šesan și a dlui Milan P. Šesan găsim teza dlui Müller formulată astfel: „Părerea la noi (cehoslovaci) mult lășită că Basarabia ar fi cel puțin în cea mai mare parte slavă, e direct o greșală. Cu regret nu ne stau în deajuns la îndemână statistici exacte, însă statisticele, datele și însemnările ce există, dovedese în mod convingător *absoluta preponderanță a elementului românesc în Basarabia*“. (pg. 10)

Altă constatare prețioasă: „Până în ultimul moment al stăpânirii lor în Basarabia rușii n'au permis nici măcar școli primare românești, deși în școlile jidovești, grecești, armenesti, polone, iar până la anul 1915 și în școlile germane, copiii au fost

instruiși în limba lor maternă. Atunci, de sigur, nu este de mirare dacă statistică arată între români 90°/_o analfabeți, pe când la Germani 37°/_o, la jidovi 50°/_o, la ruși 60°/_o și la bulgari 69°/_o. Din punct de vedere cultural stăpânirea rușilor era pentru români mai rea decât stăpânirea turcilor". (pg. 22)

Concluzia: „Intențiile Rusiei de a recâștiga Basarabia sunt în directă contradicere cu tendințele de desvoltare ale statelor de astăzi și sunt deci în anahronism eras". (pg. 30)

Di Müller a consultat cu multă conștiințiozitate lucrările dlor I. Nistor, I. G. Pelivan, Al. Nour și autori ruși, statistici rusești.

Lucrarea dsale e chemată să pledeze pentru un adevăr, care trebuie să străbată și în opinia publică cehă, dacă vrem ca să se consolideze relațiile între România și Cehoslovacia. De aceea e binevenită lucrarea și dorim ca astfel de informații utile să se răspândească în cât mai mare măsură.

Di Iarostav Müller a petrecut și în anul acesta 5 săptămâni în Transilvania, luând parte și la propaganda culturală, pe sate, împreună cu intelectualii români. Așa s'a convins și mai mult de vitalitatea poporului român dela țară.

În 7 Iunie, a. e., a ținut o conferință în Sibiu sub auspiciile „Astrei", (desp. Sibiu), în limba română, vorbindu-ne despre „Cehoslovacia". A remarcat finețea, gustul distins a artei noastre populare și ne-a urât progrese pe cărarea aceasta. 100 de diapozitive, în culori ne-au arătat frumusețile Cehoslovăciei (diapozitivele erau dela ministerul de externe cehoslovac).

Interesanta conferință sperăm să o publicăm în viitorul apropiat.

Ne bucurăm că numărul propagandiștilor culturali, cari caută să apropie popoare chemate să colaboreze spre binele comun, a sporit cu unul și dorim dlui Iarostav Müller izbândă pe calea apucată.

*

Premiul „Dr. Vas. Lucaciu" al „Astrei". În șed. plenară a secțiilor literare-științifice din 22 Iunie (la Cluj) s'a decernat premiul de 15000 de lei „Dr. Vas. Lucaciu" pentru cea mai bună lucrare scrisă pe seama poporului, cu biografia luptătorului național Dr. Vas. Lucaciu, dlui director al liceului „Gh. Bariț" din Cluj, cunoscutului scriitor ardelean Alexandru Ciura.

Iată raportul secției istorice, unde a fost înaintat manuscrisul, anonim: „Onorate secții! Secția istorică, cercetând cele trei lucrări (manuscris) întrate la concurs pentru cea mai bună biografie a lui Vasile Lucaciu, scrisă pe seama poporului, a ajuns la următoarele încheieri: 1. *Biografia părintelui Dr. Vasile Lucaciu, de (motto): „Salve Romuli Parva Nepos"*, nu este potrivită pentru publicare, fiindcă autorul nu posedă limba română; lipsit de cunoștințele gramaticale este și naiv în expunere, pe unele locuri nebulos și greu de înțeles; 2. *„Dr. Vasiliu Lucaciu: Din viața și faptele lui"* de (motto) *„Furtunile rup norii și soarele rămâne"* (Vlahuță) cuprinde informații utilizabile, dar expunerea e lipsită de elan și improprie pentru publicațiile populare; 3. *„Biografia părintelui Vasile Lucaciu, povestită pentru popor"* de (motto) *„30 Decembrie 1925"* este singura lucrare ce se poate lua în considerare la concurs. Autorul ne aduce un material prețios, presărat cu amintiri duioase din epocile luminoase ale trecutului nostru apro-

piat, vrednice a fi veșnicite. — Propunem a se acorda premiul lucrării din urmă cu condiția însă, ca autorul să ordoneze mai sistematic materialul după indicațiile secțiunii istorice.“ Cluj, 21 Iunie, 1927. *T. V. Păcășian*, preș. (m. p.) *Silviu Dragomir* (m. p.) (secretarul secției).

Astfel vom avea în viitorul apropiat o nouă lucrare valoroasă în „Biblioteca populară“ a „Astrei“.

*

Dela secția literară-artistică a „Astrei“. Pentru lunile de toamnă pregătește secția literară-artistică o serie de conferințe, cari au fost aprobate și din partea șed. plenare a secțiilor (22 Iunie, 1927, Cluj). Conferințele vor trata de astădată problema teatrului și vor avea pe următorii conferențieri, cu temele următoare: 1. Dl *Șt. Bezdechi* — Teatrul gree și roman; 2. Dl *Dragoș Protopopescu* — Teatrul medieval; 3. Dl *G. Serra* — Teatrul italian; 4. Dl *I. Auger* — Teatrul francez; 5. Dl *P. Grimm* — Teatrul englez; 6. Dl *I. Popescu-Telega* — Teatrul spaniol; 7. Dl *G. Bogdan-Duică* — Teatrul german; 8. *G. Bogdan-Duică* — Teatrul român a) până la a. 1848; 9. Dl *C. Moldovan* — Teatrul român după 1848; 10. Dl *Dr. Horia Petra-Petrescu* — Teatrul român în Ardeal; 11. Dl *Árpád Bitay* — Teatrul ungurez în Ardeal; 12. Dl *Fr. Lang* — Teatrul săsesc în Ardeal; 13. Dl *Marin Sadoveanu* — Teatrul Europei moderne; 14. Dl *Virgil Bărbat* — Sociologia artei teatrale.

*

Tot secția literară-artistică pregătește o ediție artistică a poeziei „Luceafărul“ de *Eminescu*, cu desenele de pictorul nostru, dl *Bogdan-Duică*. Aceeaș secție publică un concurs — condițiile se vor cunoaște

de publicul cititor în viitorul apropiat — pentru cea mai bună lucrare, cu tema dată: „*Gh. Bariș, ca publicist și literat până la 1848*“.

*

Secția geografică și etnografică a început să tipărească o bibliotecă proprie: „*Biblioteca secțiunii geografico-etnografice a Astrei*“. Până acum au apărut Nr. 1 și 2: „*Săcuzarea românilor prin religie*“, de *Sabin Opreanu* și „*O știință nouă: Etnografia*“, de prof. *Gh. Vâlsan*. În curs de tipărire este Nr. 3: „*Cetatea Ciceului*“ de *Elizeu Sighiartău*. Alte 5 numere sunt gata de tipar.

*

Buletinele despărț. Sibiu al „Astrei“ au ajuns la numărul 50. Nr. 47 conține: „*Plantele (buruienile) de leac*“ de *N.* (Sfaturi pentru cei dela țară); Nr. 48 conține povestirea: „*Tovărășul de joc, din tinerețe*“, de *Horia Petra-Petrescu*; Nr. 49 conține: „*Nicolae Bălcescu*“, lectură la împlinirea a 75 de ani dela moartea lui, pentru o „șezătoare“ literară, de *Horia Petra-Petrescu*, iar Nr. 50 conștiențioasă „*dare de seamă despre activitatea culturală din a. 1926/7.*“

*

Membri noi la secțiile științifice-literare ale „Astrei“. În ședința plenară a secțiilor „Astrei“, ținută în ziua de 22 Iunie, a. c., în Cluj, au fost aleși următorii domni în secția medicală-biopolitică și în secția științelor naturale; Membri activi în secț., med.-biopolitică: *Dr. Ioan Goia* (Cluj) și *Dr. Mateiu* (Oradea Mare); membri corespondenți, în aceeaș secție, dnii: *Dr. I. Gavrilă*, *Dr. Liviu Telea*, *Dr. Tiberiu Spârchez*, *Dr. Kernbach*, *Dr. Popa Rubin* (toți din Cluj), apoi dl *Dr. Vas. Pascal* (Cernăuți). În Membru activ în secția științelor naturale: dl *Emil Pop* (Cluj); membri

corespondenți în aceeaș secție, dnl: Dr. I. Sergescu, Dr. I. Tănăsescu, Dr. M. Ionescu, Dr. D. Olariu, Atanasie Popa (toți din Cluj) și dl Dr. I. Lepși (Orăștie). Comitetul central (în șed. din 2 Iulie) a luat cu bucurie la cunoștință aceasta alegere. Urmează ca adun., generală viitoare să ratifice aceste alegeri. Toți acești noi membri și-au câștigat de pe acum merite pentru „Astra“ noastră și activitatea dlor numai îmbucurătoare va putea fi în „ogorul „Astrei“ noastre.

*

Două publicații noi asupra artei extremului Orient. Asupra artei orientale au apărut în ultimele decenii o serie de studii, unele cu caracterul unei relatări de călătorie, cari, în această calitate, și-au păstrat punctul de vedere occidental, contribuind astfel mult la răspândirea unor idei cu totul false în aprecieri; alte lucrări, mai recente, au abordat materialul artistic oriental, plecând dela interese pur științifice și au ajuns astfel în mod firesc la concluzii, ce nu puteau decât să reducă mult încrederea orgolioasă, ce o aveau și o au încă, în mare parte, chiar savanții de azi față de produsele culturii extremului răsărit. Totuș, nouile puncte de vedere își croiesc pe zi ce merge un drum mai larg în rândurile oamenilor de știință, în timp ce laicii — cărora literatura științifică, adeseori greoaie, le este în mare parte inaccesibilă — păstrează încă cu îndârjire vechiul dispreț, atât de nejustificat.

În starea aceasta, o publicație ca a drului *Alfred Salmony*, apărută ca volum XXVI în colecția „Bibliothek für Kunst- und Antiquitätensamler“, sub titlul „*Chinesische Plastik*“, nu poate fi decât binevenită.

Deși cadrul în care a apărut nu permite depășirea limitelor unei publicații de informație pentru amatori, și deși însuș autorul, într'o dispoziție glumeață, caracterizându-și lucrarea precum și genul de știință popularizatoare, sau „de leac obștesc“, și-a recomandat lucrarea cu cuvintele „înainte de înfruntare, scuturați bine“, totuș, trebuie să protestez în fața unei asemenea modestii. Cartea „*Chinesische Plastik*“ întrece mult așteptările ce inspiră o publicație de popularizare. E o adevărată binefacere declarația autorului, prin care arată că urea să insiste — fiind cadrul lucrării strâmt, numai asupra caracterelor originale ale sculpturii chinezești, cu atât mai mult, cu cât influințele multiple, cari au preocupat până în prezent aproape exeuiziv atâția autori, firește, în dauna cunoașterii fondului original, se dovedese celor mai recenți cercetători drept pasagere și adeseori mai curând degeneratoare decât constitutive, cum, eronat, se răspândise vestea în Apus. Astfel autorul se mulțumește de-a semnală în treacăt diferitele influințe ce s'au succedat, cea indică deodată cu budhismul, deja în primii secolii după Cristos, apoi mult relevată și totuș atât de problematica influință greacă, influințele mult mai puternice și repețite ale popoarelor nomade din nordul imperiului, precum și inspirațiile mai recente în domeniul religios și artistic, pornite din Tibet.

Desvoltarea indigenă și implementarea ei cu șirul elementelor ce pătrund în urma contactului cu străinătatea, o schițează autorul la îndemâna sculpturii religioase-monumentale, lăsând laoparte creațiile mărunte, produse mai mult industriale.

Astfel concluziile acestui studiu — înfemeindu-se numai pe creații ale artei superioare — sunt ferite de-a cuprinde elemente etnografice și astfel se împiedecă înlocuirea conținutului artistic cu conținutul etnografic, care stimulează adeseori curiozitatea europeană numai prin faptul că producția chineză ne apare bizară, dată fiind depărtarea concepțiilor și evoluției, ce ne despart pe noi, occidentali, de acest popor din extremul Orient.

Ilustrațiile bogate și ireproșabil executate permit, în sfârșit, cetitorului de a-și construi în afară de ideile abstracte despre plastica chineză, și o imagine vizuală puternică.

Dacă în studiul „Chinesische Plastik“ autorul, cu toate repeștele insistențe asupra esenței monumentelor artistice chineze, totuș, discută mai mult probleme formale, ca materie, tehnică și înfățișare, dat fiind scopul lucrării drept *ghid pentru amatori*, într'o altă publicație „Europa-Ostasien“, încearcă să scrie un studiu al conținutului sufletesc, comparând două faze de evoluție artistică, una din Europa de vest, alta din China și Japonia. Domentul materialului utilizat e restrâns pentru ambele părți comparate asupra plasticei religioase, ajunse la un punct culminant de exteriorizare pasionată a conținutelor religioase.

Pentru China și Japonia au fost alese astfel veacul al VI-lea cu accentuarea monumentelor din epoca dinastiei Rui (581—617), până la sfârșitul veacului al VII-lea, al cărui spirit îl mărturisese mai ales figurile din templul Horiudji din Japonia. Asistăm astfel la evoluția tipului lui Budha din peșterile din Yünkang (China), cari arată, deocamdată, caractere mai mult plane (de-

senate) decât plastice și o înfățișare nediferențiată, iar apoi aprofundează sentimentele religioase (simple importuri din Indii, la început) și în funcție de această aprofundare procedează la o diferențiere a elementelor compoziționale ale figurei, la o pătrundere de sentimente calde, umanitare, la o proporționare supraomenească de svelță a figurei Mântuitorului, la dominarea feței cu nespus de blânda expresie și la o evidențiere — pentru concepția noastră strămt naturalistă — aproape hipertrofiată a gesticului de binecuvântare cu mâna (statuile budhiste din templul Horiudji). Sculpturile acestea nu sunt naturaliste, ci ele sunt materializarea unui sentiment de dincolo, din lumea nemișcată a liniștii și a bunătății de veci; așa vor, și numai așa pot fi înțelese. Epoca aceasta de concentrare religioasă, firește, produce curând o resemnare și deselegare, iar bunătatea uriașă a lui Budha se transformă repede într'o bunăvoință aproape omenească, o expresie feminină (statua lui Buddha din mănăstirea Chuguji, Japonia). Fața blândă și serioasă devine prietenoasă, cu timpul zimbătoare, iar formele corpului înalt supraomenească de odinioară se rotunzesc, se acoperă de carne; de viață, de — pământ (Trinitatea, Yakushiji, Japonia). Buddha Nirvanei devine Buddha-omul, credincioșii eroici devin credincioși umili, servitori în același timp ai Dumnezeui și ai lumii.

Asemenea sentimente ne par azi excentrice, dacă nu chiar morbide. Și, totuș, ele au viețuit și în Europa. Deja Worringer, în „Abstraktion und Einfühlung“, a încercat să le demonstreze teoretic, iar în a doua sa lucrare „Formprobleme der Gotik“ s'a străduit să demonstreze

existența unei asemenea culturi religioase, în epoca gotică. E adevărat că pușni critice ai admis concluziile lui, prea extravagante pentru creerul materialistului de azi, în schimb exemplele reale, cu cari își demonstra Worringer teoria, sculpturile provenite din școlile Languedocului și a Burgundiei din sec. XII. erau condamnate drept creațiile unei epoci de decadență sau de începuturi modeste. Artă plastică însă a acestor școli, lipsindu-se intenționat de naturalism, se folosisse de figura umană alungită și întortochiată în cele mai încălcate poziții, pentru a realiza cu ajutorul liniilor abstracte, ce domină compoziția, strigătul vremii, strigătul, care cerea jertfirea lumii în schimbul veșniciei. Strigătul acesta exteriorizat în artă e, identic cu chemarea, ce făcea societatea înaltă să părăsească fericirea lumească în austeritatea mănăstirilor, e identic cu imboldul ce mâna mii de cavaleri spre Pământul Sfânt. Precum cruciadele, în istoria războaielor religioase, și precum doctrinele Cluniacensilor, în istoria gândirii religioase, tot astfel arta din sec. XII. înseamnă nu un punct mori, ci o culme. Sculpturile din Sf. Petru din Moissac, din biserică din Souillac, din cea din Beaulieu, precum și timpanonul portalului Sf. Madelaine din Uzelay și Sf. Lazare din Autun nu sunt martorii decadenței, ci sunt ultima destilare a dorinței fierbinți de-a lupta pentru Domnul, dorință ce caracterizează Occidentul din secolul al XII. Aceste creații plastice conțin germele goticei dezvoltate mai apoi, ele sunt precursorii sculpturilor celebrei catedrale din Chartres.

Adevărat, că e greu ca din mentalitatea zilei de azi să încerci să pătrunzi mentalitatea de acum 800

de ani, și dacă laicului i se iartă, când sfidează adevărurile, ce dominau odinioară, nu se iartă asemenea și savantului; va reuși sau nu va reuși omul de știință să le pătrundă în ultimele taine, el trebuie însă să nizuiască într'acolo. Valoarea specială a încercării ce face A. Salmony, în lucrarea „Europa-Ostasien“, stă în încercarea de-a compara două epoci atât de diferite ca timp și ca spațiu și, totuși, atât de apropiate în concepții, și — deși pare paradox — cred că cunoașterea artei buddhiste din epocile culminante, ne va ajuta mult în luminarea și înțelegerea unor sumedenii de probleme, cari au frământat Europa evului mediu.

Dr. Virgil Vătășianu.

*

Artă industrială contemporană în Germania, cu ocazia unei publicații noi. Pentru istoricul de artă, care din creațiunile nescărmite ale artei industriale de azi vrea să vadă la un loc tot ce poate produce o țară mai bună, fac bune servicii expozițiile internaționale, ce se aranjează din timp în timp, precum și cataloagele și monografiile, ce se scriu pe baza lor. În 1925 a avut loc o asemenea expoziție la Paris și în același an una la Monza. Dacă francezii și-au exprimat cu această ocazie părerea, că artă industrială franceză își va recăștiga în aceeași măsură egemonia, care a avut-o de facto din timpul regilor francezi până în 1900, autorul catalogului ilustrat al expoziției germane din Monza, W. Riezler, nu este de aceeași părere. El crede în formarea unui nou stil, în a cărui plasmuire diferitele țări și popoare vor avea partea lor după forța artistică de care dispun, fără ca particularitatea popoarelor să se

manifeste mai clar, decât prin nuanțe. Catalogul ilustrat amintit a apărut în 1928 la Berlin, în editura Rechen-dorf, conține o introducere de 13 pag., observațiuni la obiectele expuse și 64 table ilustrate ireproșabil din punct de vedere tehnic. Zece din ilustrații reprezintă vederi ale celor opt săli, cari au fost aranjate în castelul regal din Monza, (edif. în sec. 18-lea), restul obiectele mai de seamă din cele expuse. O idee foarte fericită a fost acoperirea pereților și tavanelor cu o stofă neutrală, plisată, prin care s'a evitat efectul nefavorabil al decorului baroc și s'a concentrat atenția asupra obiectelor. Atât aranjamentul cât și obiectele, cu cari nu ne putem ocupa aici din cauza spațiului restrâns, sunt de calitate superioară. Catalogul prin materialul recent aduce o bine-venită contribuție la istoria artei industriale, completează prin noi exemple monografiile de până acum, (cum sunt: G. Lehnert: *Illustrierte Geschichte des Kunstgewerbes*, *Monographien des Kunstgewerbes*, *Bibliothek f. Kunst u. Antiquitätensammler* etc.) cunoscută și de publicul nostru. Artiștii și expozanții noștri din Ardeal vor câștiga o informație prețioasă cum și ce se expune, dacă vrem să fim la nivelul apusean și mai ales cum trebuie să fie un catalog.

Coriolan Petranu.

*

Mussolini și funcționarii de prin ministere. În biografia atât de interesantă a lui Mussolini, scrisă de adepta sa, Margherita G. Sarfatti, aflăm următoarele rânduri, pe cari le punem la inimă și românilor noștri: „... încă mult înainte de sosirea lui Mussolini (la putere) se introduseră la ministerii liste, în cari trebuiau să se iscălească cu numele

funcționarii, drept dovadă că au ajuns la oficiu punctual. Listele ace-
stea erau duse dimineața, la ora 8½. Superiorii voiau să fie siguri astfel despre funcționarii, cari lucrează — de fapt — și cari se lasă numai întrefrâniți din partea statului, fără să sa presteze ceva. Dar nu s'au ajuns rezultate cu obiceiul acesta, deoarece funcționarii numai că veneau dimineața, iscăleau și plecau mai apoi pe aci încolo. Până ce s'au întâmplat următoarele:

„Într-o dimineață, după ce și-au predat toți iscălițurile, un funcționar mai superior, radiând de vanitate și de mulțămire de sine, scobora toemai treptele ministerului, ca să se îndepărteze satisfăcut — când se întâlni cu un domn mai tânăr, care urea toemai treptele.

„Ce aveți de gând, de părăsiți oficiul?“ întrebă domnul mai tânăr pe funcționar, ca acesta să-i răspundă arogant: „Asta nu te privește! Vezi-ți de afacerile dtale!“

„Dar tânărul domn a fost de altă părere: „Asta mă privește mult — eu sunt *Mussolini*. Poștește în cabinetul meu de lucru, acolo vei putea să-mi explici ținuta dtale. Ar trebui să-ți fie rușine!“

„De atunci au ajuns domni de prin ministere mai docili...“ (cap. VI).

*

Beethoven iubitor de natură. În Paris (25 II. 1927) a ținut o conferință festivă, la „Société des conférences“, criticul muzical *Camille Bellaigue*, remarcând astfel dragostea lui B. pentru arbori:

„Autorul „Simfoniei Pastorale“ a iubit natura cu pasiune. O floare, un nor, erau de ajuns ca să-l aducă în admirație. Dântul, ploaia nu-l incomodau. Dimpotrivă, li se expunea cu deliciu. Mai cu seamă pentru ar-

bori avea o tandreță (subire) aproape religioasă. În clipa când era vorba să ia o locuință ce-i fusese aleasă, interpela brusc pe proprietar: „Ei bițe, și arborii dtaie? — N'avem. — Atunci nu-i de mine casa dtaie, lubeșe mai mult un arbore decât un om“. Era de părere că arborii îi dădeau răspunsul pe care-l cere fiecare din noi. I se părea că fiecare arbore îi spune: *Sanctus! Sanctus! Sanctus!* În fiecare vară mergea să-și caute un adăpost în împrejurimile Vienei, în văile pline de arbori din Hetzendorf, în Heiligenstadt, în Mödling sau în Baden“.

Temperamentul lui B. Intr'un cerc de nobili a început odată să execute la pian o sonată. Intr'o odaie de alături șopteau, încât sonata nu se putea auzi bine. B. s'a ridicat rezolut dela pian cu cuvintele: „Für solche Schweine spiele ich nicht!“ (Pentru porci de așaia nu cânt!)

Fiind B., în *Teplitz*, la băi, în a. 1812, cu Goethe, s'au întâlnit odată amândoi cu familia imperială germană. *Goethe* s'a dat plin de respect laoparte, la marginea drumului, așteptând să treacă familia imperială, *Beethoven* abia că și-a ridicat pălăria, apoi și-a tras-o peste urechi și a trecut prin mijlocul notabilităților. (Avea sentimente republicane. Cetise și se entuziasmase de *Plato*.)

Două exemple, din sute, cari adepereșe că B. era câte-odată exuberant și jâfnos chiar, dar mai apoi revenea și căuta să tămăduiască rănille.

Ecaracteristic pentru nobleția spiritului său că *Plutarh*, cu „viețile paralele“, cu biografiile oamenilor mari, i-a fost un izvor de întremare sufletească. B. mărturisește că *Plutarh* l-a scăpat odată dela moarte, când fusese cuprins de imzantropie.

Bibliografie:

Stefan Bidnei: Cum s'a înfăptuit prohibițiunea băufurilor alcoolice în Statele Unite din America. București, 1927. „Biblioteca antialcoolică „Trezvia“. Nr. 1, 40 pag., Lei 10.

Al. Procopovici: Arhetipul husit al catehismelor noastre luterane. Suceava, Tip. „Modernă“, 15 Lei.

Buletinul secției medicale-biopolitice. Nr. 5. (Cluj).

Petru Suciu: Satul, câteva probleme din viața noastră sătească. Imprim. „Arieșul“, Turda, 1927 (fără preț).

Unirea dela 1859 și contribuția vechitului regat la unirea cea mare. Conferință de *G. Moroianu*, Cluj, Ardealul, 1927. 36 lei.

Soc. culturală „Teatrul“, a orașului T. Severin și Biblioteca I. G. Bibicescu. Dare de seamă 1926.

